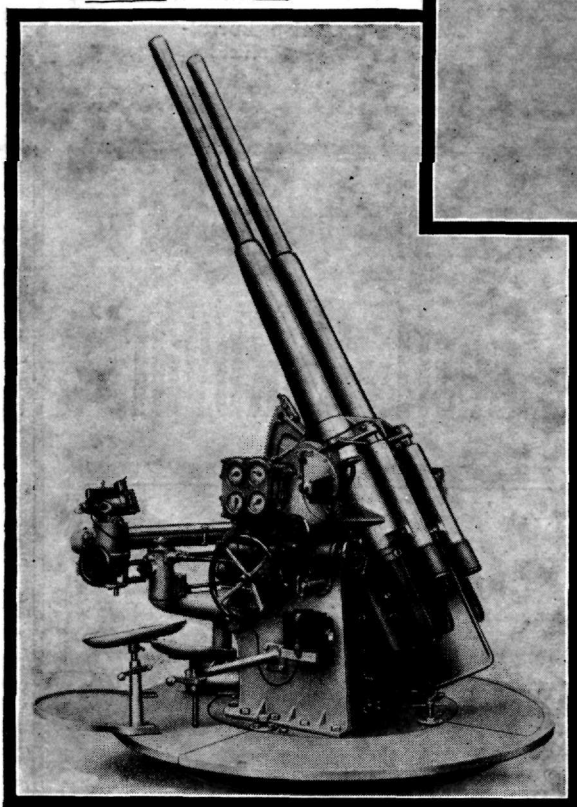
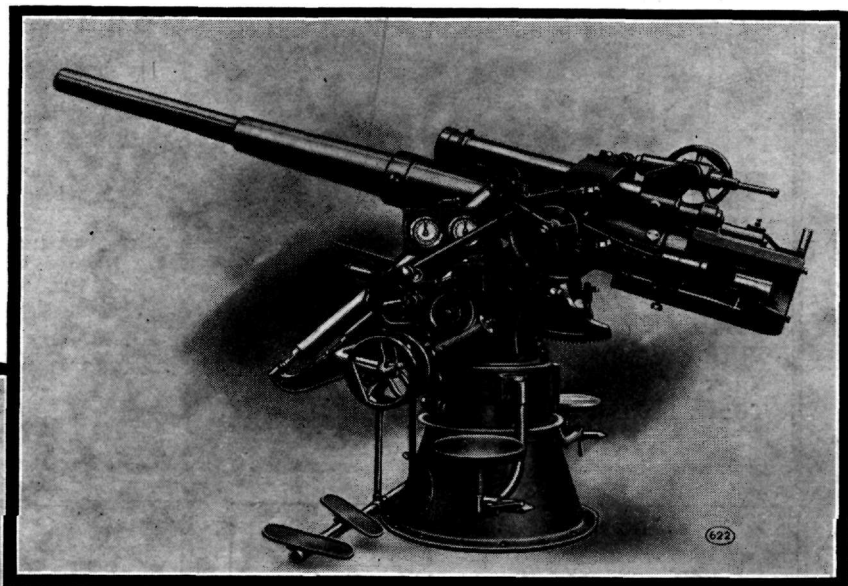
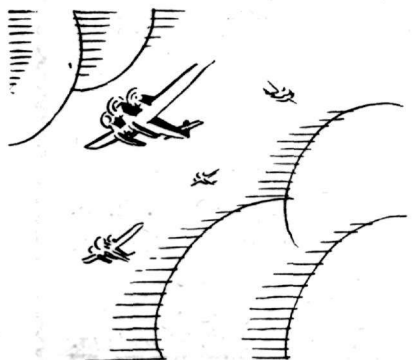

Kind 40 senti

BOFORS

KAITSE VARUSTUS

ÕHUKAITSE - SUURTÜKID

ülesseadmiseks maal ja laeva dekkidel — valmistatakse kõigis ettetulevates kaliibrites algkiirusega kuni 1000 m/sek — otse ja kaudse sihtimise jaoks — üksik- ja kaksik-lafettides

Aktiebolaget
BOFORS

BOFORS, ROOTSI

SÖÐUR

1917
1

1932
R

J

P. L.

Kinnitusselts „MAJA“

Tallinna Majaomanikkude Panga juures, Tallinnas, Harju 29.
Telefon 444-00.

Soimetab soodsatel tingimustel

**tule-, murdvarguse-
ja klaasi kinnitusi.**

Hoidke vaevaga kogutud varandust, seda kinnitades K.-S. „Majas“ Harju 29

Esindajad:

Tartus, Suur-turg 3, Pärnus, Majaomanikkude Pank, Türil, Paide 3.

Narva Kalevi Manufaktuur

endine parun A. L. STIEGLITZI kalevivabrik, Narvas. Asutatud 1847.

Suures valikus

Kaitsevaelaste mantli- ja ülikonnariided teenistuse- ja esituse-
vormidele, kaitseliitlaste diagonaal ja kalev, uuemad moodsad
sügise- ja talvepalituriided, meeste ülikonnariided, koolilaste
ülikonna- ja mantliriided, veekindlad vihmakuueriided, värvi-
kindlad sinised sheviottid, naisterahva moodsad mantliriided.

Iga kangas kannab vabrikumärki.

Ladu en gros:

TALLINN, Jaama tän. nr. 11. Telefonid: 446-36 ja 446-38.

Kauplus:

NARVAS, Kalevivabriku juures. Telefon 26. Avatud
igal äripäeval kella 9—12 ja 14—17.

Iga tõsine isamaalane ostab ainult kodumaal valmistatud kaupa, vähendab
seega tööpuudust ja hoiab ära valuuta kohutavat väljavooü välismaale!

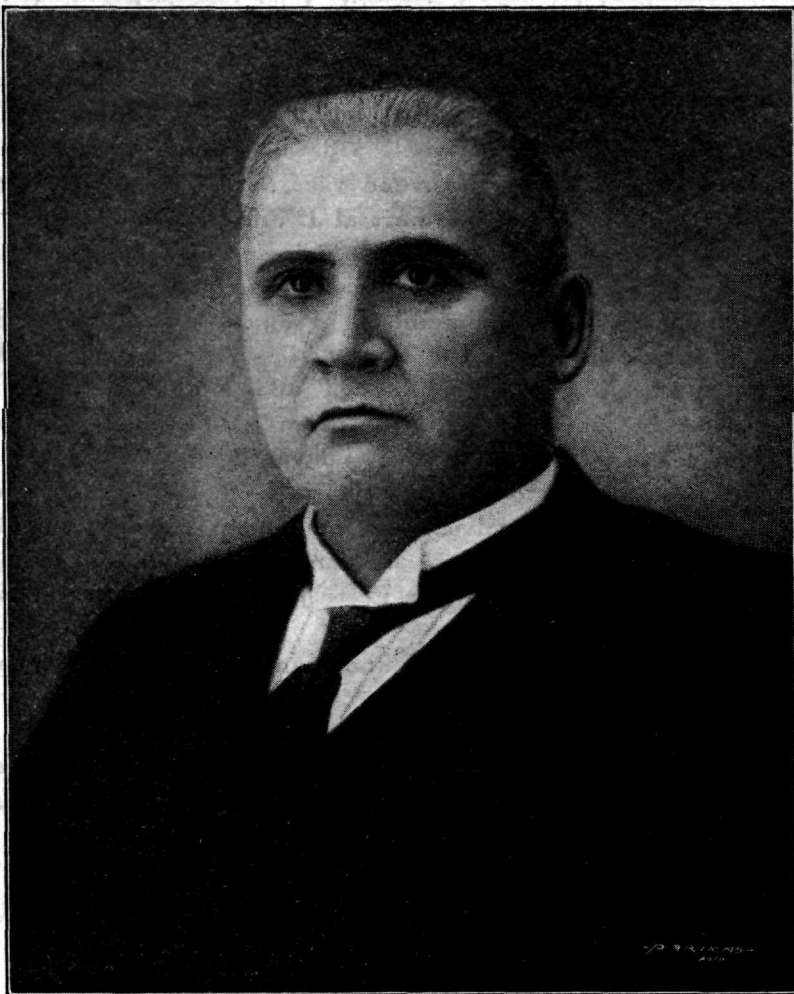
SÕJAASJANDUSE AJAKIRI

SÕDUR

№ 15/16/17

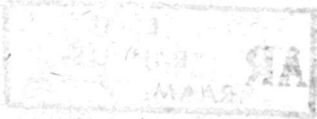
Laupäeval, 23. aprillil 1932.

XIV aastakäik.

J. Teemant

Riigivanem.

VIIETEISTKÜMNE AASTA EEST pandi nurgakivi meie kaitseväele.

1. jalaväerügement.

Täna pühitseb 1. jalaväerügement oma 15. aasta sünnipäeva. 1. rügemendi suurpäev on pidupäevaks kogu kaitseväele, sest sel päeval pandi ühtlasi alus meie kaitseväele. Seega rügemendi elulugu on kõige tihedamini seotud meie kaitseväe elu ja tegevusega.

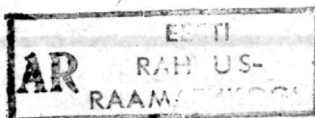
„Esimene Eesti polk“, kes oli 1. jalaväerügemendi eelkäijaks, oli meie kaitseväe esimese juhtkonna koondajaks, liitjaks ja kasvatajaks. Võrdlusena võiks tähendada, et 1. Eesti polk oli meie kaitseväele sedasama, mida olid Maailmasõjas meie liitlasele Lätile vahvad kütipataljonid vene väes, või meie vennasrahvale Soomele tema julged jäägrid saksa sõjaväes, või marssal J. Pilsudski kuulsad leegionid Poolale.

Vaadates tagasi 1. Eesti polgu tegevusele, näeme teda alalises võitluses oma olemasolu eest tol ajal Eesti pinnal valitseda püüdvate võimudega. Samuti etendas polk tähtsat osa Eesti iseseisvuse väljakuulutamisel. Polgu laialisaatmisega Saksa okupatsiooni võimudelt lagunes väeosa küll väliselt, kuid seda kindlalt jäi püsima see vaim, mida ta oli kasvatanud. See kindel vaim, mis seisis selles, et juhtide ja sõdurite peres valitses tugev sisemine side, on kandunud kogu meie kaitsevärke ja eriti 1. jalaväerügementi.

1. jalaväerügement, pärandades oma eelkäija — 1. Eesti polgu traditsioonid, on oma sõja- ja rahuaegse tööga jäädvustanud oma nime igavesti meie kaitseväe ajaloos. Rügement võttis osa Põhja-Eesti vabastamisest, lõi tagasi vaenlase kallale tungid Narva jõe kallastel ja abistas Lõuna-Eesti ja Põhja-Latvija vabastamist, tungides välja Düüna jõeni.

Praegu rügement seisab valvel meie kodumaa julgeoleku eest samal kohal — Narva jõe kallastel, kus ta lõpetas oma töö Vabadusesõjas. Ühtlasi ta valmistab ette igal aastal paljusid sadasid noori juhte ja sõdureid meie kaitseväele.

Suurpäeva puhul „Sõdur“ soovib rügemendile ja tema lugupeetud kauaaegsele juhile, kolonel A. Pulgale, palju õnne, edu ja raugemata jõudu tähtsas riigikaitse töös.

Rahvuslikkude väeosade tekkimise loost.

Sõjaväe Kaitseministeeriumi Vähemülem J. Kerem.

J. Kerem
Kaitseminister.

Rahvuslike väeosade tekkimise loost.

„Sõdurile“ kirjutanud Välisminister Jaan Tõnisson.

Esimest korda tekkis meil mõte luua Eesti rahvuslikud väeosad varsti peale Maailmasõja lahtipuhkemist. Kui Ida-Preisimaa Goldapi lahingus ja teisel väeosad, nagu Krasnojarski, Krasnoselski ja teised polgud, mis olid kujundatud peaaesjalikult eestlastest, hulljulge pealetungi ja halva juhatuse tõttu olid puruks löödud, käis nukruse laine üle maa. Põhja-Balti Komitee juhatuses mõtmeid vahetades meie edaspidiste kaotuste võimalustest sõja edasikestmisel selgus, et nn. rannakaitse vägedel seaduse järele on esimeseks ülesandeks valvel olla kallaletungile mere poolt, ilma et neid väeosasid kasutataks võitluserindel. Oleks meie maa ja eriti meie meeste hoidmise mõttes tähtis, kui meie saaksime oma mehi koondada eriväeosadesse rannakaitse ülesanneteks.

Neil kaalutlustel katsusin mina kui Põhja-Balti Komitee juhataja selgitada võimalusi, kas saaks meil ellu kutsuda Eesti rannakaitse väeosi.

Enne kui pöörata Vene ülemväeavalitsuse ja väejuhatuse poole, katsusin oma kavatsuse huvides liikuma panna Liivimaa kubeneri Zvegintsevi. Tema pidi mulle tarviliku soovitusi andma ja ühtlasi ka Peterburis ette juba maad kuulama.

Varsti selgus, et sõjaministeerium ja kõrgem väejuhatuse ei pooldanud Eesti rahvuslike väeosade loomist. Põhjuseks olnud kaalutlused, et sellega äritatakse ka teisi rahvaid samasugustele nõudmistele. Peale selle tundus aga vastuväidetest, et eitava seisukoha võtmisele oli kaasa mõjunud teatav umbusaldus meie rahvusliku enesekor-rastuse kaugemate võimaluste suhtes.

Nii ei tulnud algatuse edasiarendamisest midagi välja.

Uuesti kerkis Eesti rahvuslike väeosade asutamise mõte esile Maailmasõja kestvusel. Kui sakslased olid tunginud Riia alla, tuli kolm nooremat ohvitseri väerindelt Tartu minu poole sooviga, et ma liikuma paneksin Eesti väeosade kujundamise mõtte. Nende seletuse järgi oli eestlaste seisukord kõigil väeliinidel äärmiselt raske, juba sellepolest, et neid heameelega ikka

kõige raskemate ülesannete peale määrati, ilma et nad aga oleksid saanud selle juures oma parema arusaamise järgi nõuetele kohaselt tegutseda.

Sõja kestvusel oli rohkem ja rohkem selgunud üldine hädaoht, mis meie maad ja rahvast ähvardas sel korral, kui sõjategevus ulatuks meie maale. Mitte üksi vaenulise sõjavõimu vägivald ja surve, vaid ka taganevate demoraliseerunud sõjavägede rüüstamised oleksid toonud täieliku hukatuse.

Põhja-Balti Komitee kutsus üles maad ja rahvast hädaohu puhuks valmis seada. Ometi oli sõja edasiarenemisest karta ainult halba, kui meie oleksime kodus abitud ja võõrale võimule ära antud.

Kaugematest põhivaadetest paistis vastu veel võimalus, et tulevase korralageduse keerises võiksime ennast tarviliselt maksma panna ja oma rahvusliku saatuse eest paremini hoolitseda, kui meil oleksid loodud omad rahvuslikud väeosad rannakaitse ülesanneteks.

Selles mõttes algatasin ma vastavaid nõupidamisi ühes ligemate sõpradega Tartus Karl Partsi korteris, kust peale teiste osa võttis Villem Reiman, kes ei kohkunud ühes minu ja ligemate sõpradega toetamast rahvusliku eneseaitamise mõtet rahvuslike väeosade loomise teel, kuigi see nõuaks rahvalt vereohvreid oma tuleviku kindlustamiseks. Hiljem tuli samasugune nõupidamine kokku Tallinnas, kus aga enamuse mõttele vastu seisis, nii et sellest tuli loobuda.

Kui rahvuslike väeosade loomine revolutsiooni keerises päevakorraile tõusis, siis oli mõte juba sedavõrra küps, et tema elluviimiseks laialised jõud liikuma hakkasid, ilma et mul isiklikult oleks vajadust olnud sellest erilise aktiivsusega osa võtta, kuna mul tuli kõiki jõude koondada Eesti rahvusliku Maavalitsuse mõtte teostamisele ja jõudude organiseerimisele.

Esimese Eesti polgu vormeerimise ja selle algatuse teostajate püüded on aga seisnud elundlikus ühenduses sellesama rahvusliku isetegevuse ja omaabi ideega, millest esile tõusid esimesed algatused Eesti rahvuslike väeosade loomiseks.

I. Eesti rahvuspolgu vormeerimine ja tegevus 1917. aastal.

Kindral J. Laidoner

Eesti rahvusdiviisi ülem 1917. — 1918. a. Ülemjuhataja Vabadusesõjas.

... ja nõukogu vastasteks. Kõrgeimad avalikud mõis. Petrogradi ja Kaubandus- ja tööstusministeeriumi juures asunud Hakkari järelevalve osakond soodas ühiskondlikke ja riigilikke asutusi. Petrogradi ja Kaubandus- ja tööstusministeeriumi juures asunud Hakkari järelevalve osakond soodas ühiskondlikke ja riigilikke asutusi. Petrogradi ja Kaubandus- ja tööstusministeeriumi juures asunud Hakkari järelevalve osakond soodas ühiskondlikke ja riigilikke asutusi.

1. Eesti rahvuspolgu vormeerimine ja tegevus 1917. aastal.

LUHIKE ULEVAADE.

Rahvuslikkude väeosade loomise mõtte tekkimine.

Eesti rahvuslikkude väeosade asutamise üle avaldati esimest korda mõtteid pärast Kuramaa vallutamist sakslaste poolt Maa-ilmasõjas 1915. a. suvel. Esimesena tegi sellest avalikult juttu „Postimees“, tõstes üles küsimuse, kas ei ole kätte jõudnud olukord ja aeg, et meie ise oma käepeal astuksime välja kodumaa kaitseks. Selle küsimuse üle vahetati kitsamates ringkondades mõtteid ja tuldi otsusele, et õige silmapilk pole jõudnud veel kätte.

Suur Vene revolutsioon 1917. a. veebruari lõpul lõi uue olukorra, avas vähemusrahvastele uued väljavaated ja uued võimalused. Tekkis omavalitsuse ja koguni Eesti autonoomia mõte. Kodumaa korraldamiseks ja valitsemiseks muutunud vabamas olukorras esitati Eesti rahvategelaste poolt Vene Ajutisele Valitsusele kindlad nõudmised ja kavad. Nende nõudmiste toetamiseks pandi Petrogradis 26. märtsil toime Eesti sõjaväeliste ja seltskondlikkude organisatsioonide ühine mõjuv manifestatsioon. Manifestatsioonist võttis osa mitu tuhat Eesti sõjameest Petrogradist, selle ümbrusest ja Kroonlinnast ning hulk organisatioone suure arvu lippudega. Meeleavaldajate suur mass ja hea kord esinemisel avaldasid sügavat muljet pealtvaatajatele aga ka osavõtjatele enestele. Manifestatsiooni hiilgava korraldamineku vahetuks tulemuseks oli sõjameestest enestes kindla mõtte tekkimine: koondata oma meestest koosnevatesse väeosadesse.

Teostamise esimesed sammud.

Kohe kutsuti kokku Petrogradi ja ümbruse Eesti sõjameeste esindajate koosolek. Seal kiideti väeosade organiseerimise mõte heaks. Mõtte teostamiseks valiti erikomitee — Eesti Sõjaväeosade Organiseerimise Keskkomitee.

Samal ajal tekkis rahvusliste väeosade organiseerimismõte ka kodumaal: Tallinnas, Tartus ja mujal, kus kutsuti ellu vastavad organiseerimisbürood.

Meeste omavaheliseks organiseerimiseks Vene väekoondistes ja korraldamiseks Eestisse tulemiseks moodustati kohalikud ko-

mitteed Soomes, Riias ja paljudes kohtades teisel.

Tallinna kui eriti tähtsa organiseerimisbüroo ihuks ja hingeks oli härra K. Päts.

Sündmused arenesid kiiresti. Polnud aega kindlat plaani kokku seada, kus, kuidas ja kui palju väeosi asutada. Peaasi oli kõigil selge: mehed kodumaale ja seal oma väeosad ellu!

Petrogradi ja Tallinna vahel tekkis tööjaotus: Petrogradi Keskkomitee paneb mehed Venemaalt kodumaale liikuma, Tallinna büroo organiseerib neid siin.

9. aprillil tegi Vene Kindralstaap telegraafilise korralduse, et kõik eestlased, ohvitserid ja sõdurid, kes teenivad Petrogradi sõjaringkonnas, viibimata saadetakse Tallinna. Hiljem laiendati see korraldus rinde osade peale.

Esimene salk Eesti sõjamehi registreeriti Tallinnas merekindluse staabi korraldusel Eesti poikude jaoks 12/25. aprillil. Nimelt 16 ohvitseri ja 13 sõdurit. See päev arvatakse Eesti rahvuspolkude asutamispäevaks. Suurem salk ilmus Tallinna 13 päeva hiljem, 1000 sõdurit ja 12 ohvitseri. Temale järgnesid varsti teised salgad. Kolme nädalaga oli koos üle 3000 mehe.

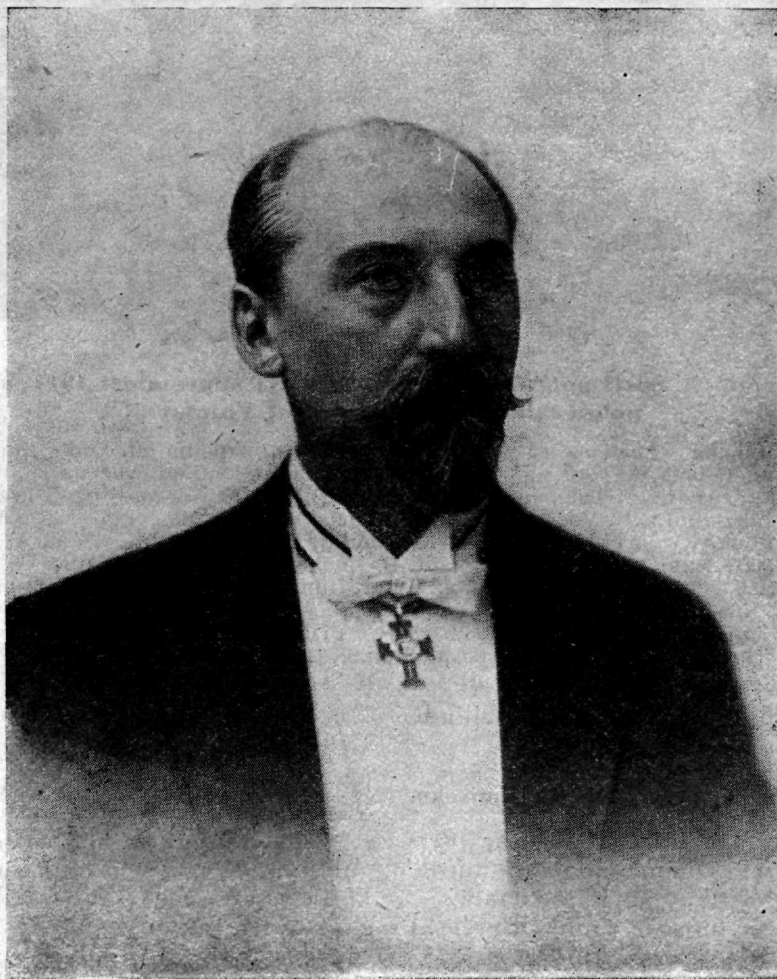
Takistused Tallinnas.

Kohalikud nõukogud — sovjetid — ja komiteed, koosnedes rõhuvas enamuses vene meestest ja mängides siin tähtsat võimukandja osa, löid kartma, et Eesti rahvusliste väeosade tekkimisega võib väheneda nende võim ja libiseda isegi käest ära, ning asusid Eesti väeosade suhtes vaenulikule seisukohale.

Veel enam olid hirmul oma mõju ja võimu pärast kohalikud Eesti rahvusest nõukogude juhtivad tegelased — Anvelt, Kingisepp ja teised.

Tallinnast lendasid revolutsioonilised resolutsioonid, telegrammid ja delegatsioonid Petrogradi, et hädaohtu — Eesti rahvusliku relvastatud jõu loomist — likvideerida. Ettekannetes pealinna võimudele tembeldati Eesti sõjaväelased kontrrevolutsioneerideks ja nõukogu vastasteks.

Kaebused avaldasid mõju. Petrogradis jahenes senine soodne õhkkond. Hakati

J. Tõnisson

Eesti rahvusväeosade asutamise mõtte algataja.

... ja selle ümbrusse
 Juba jätumisel päeval — 10 mail — algas
 Tallinnast välja
 tema juurde ilmudes, oli mehed viidimata
 merekiimilise komandandadele põlvitama
 esimene korraldus, mis and Tallinnas
 nõudvat võimude käte sageda, kui juba muu
 allud, mis li tõund üht vastandussuunistest
 kaunist, korras, alla sis 12. mail saadi
 gilis ja Baltimare laevastiku ühisele kord
 üht korda vahetati poju alluvust — kord
 raskemaks see läbi, et hiliskes, mis proksul
 Eesti pojal rahvas vastandussuunistest

... ja selle ümbrusse
 Juba jätumisel päeval — 10 mail — algas
 Tallinnast välja
 tema juurde ilmudes, oli mehed viidimata
 merekiimilise komandandadele põlvitama
 esimene korraldus, mis and Tallinnas
 nõudvat võimude käte sageda, kui juba muu
 allud, mis li tõund üht vastandussuunistest
 kaunist, korras, alla sis 12. mail saadi
 gilis ja Baltimare laevastiku ühisele kord
 üht korda vahetati poju alluvust — kord
 raskemaks see läbi, et hiliskes, mis proksul
 Eesti pojal rahvas vastandussuunistest

Grupp 1. Eesti polgu ohvitseride 22. (5. X) septembril 1917. a. polgu lahkumisel Rakverest Volmari.

Vasakult paremale — esimene rida: Ltn. J. Lutsar, kapellm. M. Lüdigi, ltn. K. Parts, polk. E. Pödder, polk. A. Tõnisson, st.-kapt. J. Poopuu, st.-kapt. H. Kurvits, al.-ltn. V. Pint. Teine rida: Al.-ltn. P. Laaman, lipn. V. Väeden, lipn. E. Neggo, ltn. E. Freudenstein, s.-am. S. Paul, al.-ltn. H. Veem, al.-ltn. A. Engman, ltn. O. Mamers, al.-ltn. E. Jõesaar, al.-ltn. Th. Rõuk. Kolmas rida: Lipn. E. Moorlat, lipn. O. Kurvits, s.-am. A. Jürvetson, al.-ltn. A. Laats, lipn. R. Kuslap, st.-kapt. H. Liebus, ltn. F. Tõnso, lipn. A. Bachstein, ltn. H. Rebane. Neljas rida: Lipn. J. Selter, lipn. A. Umjärv, lipn. J. Tamm, al.-ltn. A. Ojasson, al.-ltn. E. Lambert, lipn. K. Kanep, st.-kapt. A. Varvas, ltn. A. Steinpick, st.-kapt. O. Luiga, st.-kapt. N. Steinman. Viies rida: Ltn. N. Bergmann, s.-am. J. Perk, lipn. J. Semiskar, lipn. R. Freudenstein.

viivitama vormilise loa andmisega polkude vormeerimiseks.

Loasaamine esimese polgu vormeerimiseks.

Paljukordsete käikude tulemusena Petrogradi kõrgemate võimukandajate juurde; Helsingi — laevastiku juhataja staapi — ja isegi Ajutise Valitsuse juhi Kerenski juurde, läks korda saada 7. mail Kerenski käest luba, kuid — ainult ühe polgu vormeerimiseks ja tingimusega, et kõik Eesti sõjamehed viidaks viibimata Tallinnast välja ning polk vormeeritaks Virumaal.

Ajutise Valitsuse juhi käsuga, mis 9. mail telegraafi teel jõudis Tallinna, määrati polgule ka ülem: Petrogradi Keskkomitee ja Tallinna Eesti Sõjaväelaste Büroo poolt soovitatud polkovnik A. Tõnisson.

Esimene korraldus, mis anti Tallinna merekindluse komandandilt polguülema tema juurde ilmudes, oli: mehed viibimata Tallinnast välja.

Juba järgmisel päeval — 10. mail — algas ülekolinine Rakverre ja selle ümbrusse.

Raskused vormeerimisel.

Politiiline õhkkond oli Rakveres märksa lahedam, kui Tallinnas. Aga ka seal tuli esialgul võidelda suurte raskustega.

Esimene raskus oli majandusline. Polgul puudus igasugune varustus. Oli vaja kõike muretseda: riideid, saapaid, pesu, sisseseadet, sõjariistu, hobuseid, veoabinõusid j.n.e. Kõige pealt aga raha. Sõjaväe varustuse muretsemine nõuab keerukaid vormikäike ja palju aega isegi vanas väeosas, seda enam veel vormeeritavas üksuses. 1. Eesti polgul muutus varustuse saamine veel raskemaks see läbi, et lühikese aja jooksul mitu korda vahetati polgu alluvust. — Kord allus ta Baltimere laevastiku ülemale, kord kuulus 1. korpuse alla, siis 12. armee staabi alla j.n.e. Ei jõutud ühest varustuseasutusest nõutud varustust kätte saada, kui juba muudeti alluvust. Alluvuse muutmisel varustust vanast kohast enam ei antud. Tuli uude asutusse valmistada teised nõudmised. Kuid venimise kõige suuremaks põhjuseks oli see asjaolu, et vene võimud vaatasid umbusala-

K. Päs

Eesti Sõjaväelaste Büroo ja Eesti Sõjaväelaste Keskbüroo liige,
 Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee esimees ja
 1. Eesti polgu aktiivne toetaja.

dusega polgu peale ja meelega hoidusid igasuguste ettekäänetega tema majandusliste vajaduste rahuldamisest. Avalikult seletati harilikult, et nüüd, kunas kogu sõjaväes on käimas lagunemine, pole mingit mõtet raiasata varandust uute vormeerimiste peale.

Teine raskus oli meeoleuline. Revolutsioon oli ühes riikliku korraga purustanud ka igasuguse korra sõjaväes. Vene sõdur ei tunnustanud enam vähematki vabaduse piiramist ega painutanud ennast mingisuguse distsipliini alla. Õppustest ei tohtinud olla juttugi. Sõduri tegevus seisis logelemises ja miitingutel käimistes. Säärased vaated vabadusele tõid kaasa ka paljud Eesti sõdurid Venemaalt.

Rakveres ilmus polguülem sealsele uuele ülemusele, 1. korpuse komandörile kindral Lukomski'le. Kindral küsis, et kas eestlastel väeosa vormeerimisega on tõi taga? Jaatavat vastust saades, ütles ta: „Kui selles üldises lagunemise olukorras polgule jalad alla saate, siis on see imetegu.“

Polguülem sai raskustest aru. Läks neile vastu lahtise silmadega ja kindla käega. Kuid hoolimata raskustest seadis üles nõudmise: Eesti polk peab olema ka revolutsiooni olukorras korralik väeosa ja Eesti asjale auks! Pandi tööle ohvitserid ja sõdurid. Eesti rahvuspolk pidas iga päev 6 tundi õppusi. Vähem arenenud ja enamlusekalduvustega sõdurite seas tekitas niisugune kord nurnat. Kuid organiseeritud selgitusetöödega tehti neile selgeks, kuidas eesti sõdur peab saama aru asjast.

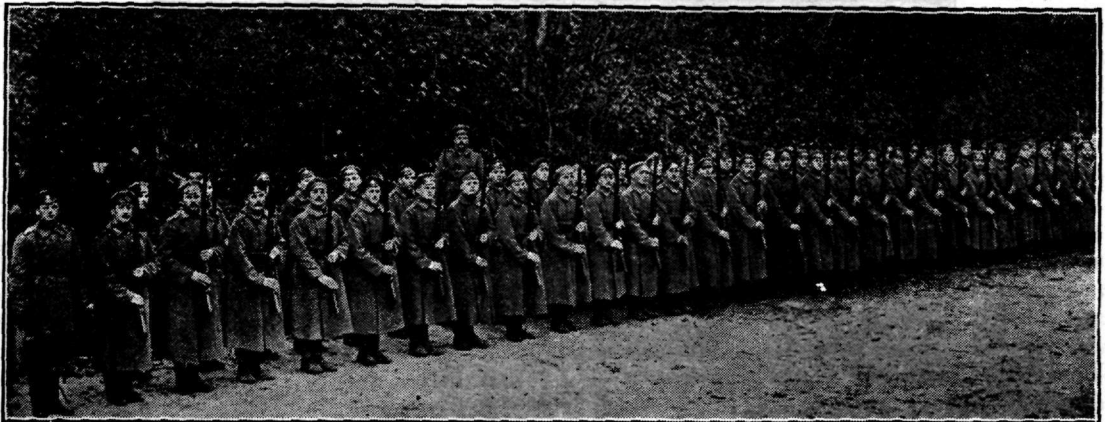
Edasi tekitas polgule suuri raskusi nende meeste korraldamine ja varustamine, kes olid üle koosseisu. Juuni lõpul oli polgu nimekirjas juba 8000 meest. Koosseisu järgi võis olla umbes 4000. Vene varustuseasutustele paistis asi silma ja nad ütlesid: nüüdsest

peale saate varustust ainult koosseisu järgi. Toiduainete andmine pandigi seisma. Tekkisid suuremad sekeldused. Tallinna organisatsioonibüroo esimehe härra K. Pätsu energilisel eestkostmisel läks korda asja lahendada. Rinde juhatus lubas polgule asutada üleliigsete meeste arvel oma tagavara-pataljoni. Pataljon oli õigustatud toitu ja kõike muud varustust saama. Ehkki pataljoni koosseis oli kindlaks määratud, leiti siiski võimalusi kõiki üleliigseid mehi piiramata arvel võtta pataljoni nimekirja. Pataljoni ülemaks oli alampolkovnik A. Kiiker. Tagavarapataljoni osad asusid Rakvere ümbruskonnas. Pataljon andis osalise aluskaadri septembrikuus Tartus asutatud Eesti tagavarapataljonile.

Polgu ülevaatus.

29. juulil ilmus Rakverre Põhja rinde ülemjuhataja korraldusel kindralleitnant Josefovich polgu revideerimiseks. Kindral käis allüksused läbi, tungis kõigisse peensusustesse ja revideeris põhjalikult. Siis saatis ülemjuhatajale järgmise telegrammi: „Leidsin 1. Eesti polgu hiilgavas seisukorras. Suusõnal lähemalt.“

Paar päeva hiljem saabus polku Põhja rinde staabiülema kindral Vachruschevi telegramm, millega järele küsiti, missugused vajadused polgul on veel rahuldamata ning paluti kõigist tarvidustest otsekohe tema nime peale telegrafeerida. See oli üllatus. Harilikult rinde staabiülem ei tungi sarnastesse väikestes asjadesse. Samal ajal tuli telegramm rinde varustuseülemalt, pakudes ka omalt poolt vahetult igasugust abi. Selle juures rõhutas ta, et varustuse saamiseks harilikke vorminõudeid ei vajata. Kõike lubati välja saata telegraafilise nõudmise peale ja viibimata. Tööpoolest hakkas nüüd

1. Eesti polk. Õppekomando riviõppusel Rakveres 1917. a. suvel.

Kindralmajor A. Tõnisson

1. Eesti polgu vormeerija ja esimene ülem, Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee liige, Eesti diviisi brigaadi ülem, I diviisi ülem ja Viru väerinde juhataja Vabadusesõjas, praegune I diviisi ülem.

varustust tulema uksest ja aknast. Ka seda, mida polnud vajagi. Kindral Josefovič'i ülevaatus aruanne kõrvaldas kõik takistused. Kõrgema väejuhatuse usaldus ja poolehoid oli võidetud.

Polk lõplikult valmis. Teine ülevaatus.

Suve lõpuks oli polk kõigiti lahingus valmis. Järgnes uus põhjalik inspeksioon. Seda toimetas 118. diviisi kindral Martõnov. Martõnov ilmus Rakverre 5. septembril. Revideerimine kestis 2 päeva. Juba sellest, mis ainult esimeses roodus nähtud, oli kindral sedavõrt üllatatud, et mütsi maha võttis, risti ette löi ja ütles: „Tänu Jumalale, kuue kuu tagant näen jälle sõdureid!“

Kui allüksuste ülevaatus läbi, koguti polk Rakvere mõisa põllule, praeguste 5. üksikpataljoni kasarmute kohale, ja tehti temale koguvaatus. Paraadimarsi järele käskis kindral polgu komitee liikmeid oma juure paluda. Komitee esimees kapten Kann, praegu Riigikohtu liige, rivistas komitee üles ja tõi ta rivikorras kindrali ette. Marssides löid komiteemehed tugevasti jalga maha, maa värises. Kindral nähtavasti kujutas enesele ette, et komitee liikmed, kui tolle aja olukorra suured võimumed, rivitult, vabalt käimise korras ilmuvad ja tähendas, tema palunud komitee liikmeid, toodud aga mingisugune rivi komando. Kann seletas, et see komando komitee ongi. Kindrali imestus oli suur. Tal tulid pisarad silma... Inspekteerimise käsukiri oli väga kiitev.

Polk Riia kaitserindel.

Rinde staabist Pihkvast tulid teated, et polk nüüd lahinguliinile saadetakse — kaugeemale väljaspoole kodumaad. Niisugune

polgu kasutamise viis ei olnud vastuvõetav Eesti huvide seisukohalt. Rahvusväeosade organiseerimise komiteede ja büroode tegevuse ühtlustamiseks ja juhtimiseks oli vahepeal ellu kutsutud eriline suurte volitustega asutis, Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee, rahvusliku kaitsejõu loomise peastaap. Ülemkomitee esimeheks oli K. Päts. Temale omase energia ja südidusega astus K. Päts polgu väljasaatmise mõttele vastu. Tulemuseks oli otsuse muutmine. Pihkvas lahendamise asi nii, et polk läheb küll rindele, kuid jäädes seal Riia kaitsegrupi reservina vägede kõrgema üldjuhi käsutusse, 45. jal. diviisi koosseisus.

19., 20. ja 21. septembril Rakverest lahkudes sai polk kohalikkude elanikkude soov ja saatmise osaliseks. Mehed puistati lilledega üle.

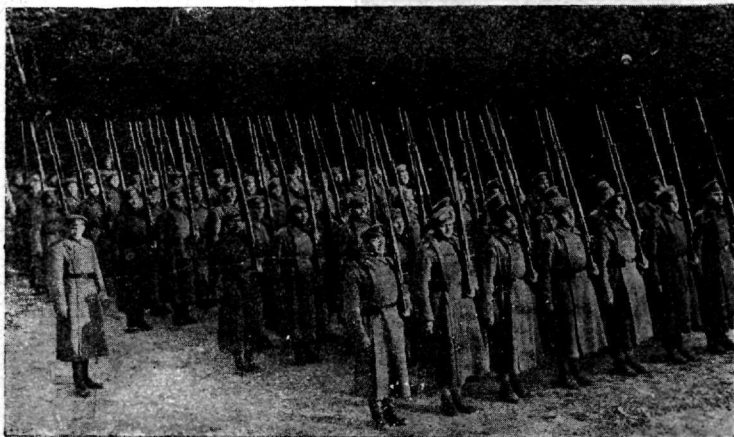
Staap asus Volmari, pataljoniid — ümbruskonda.

Rindel võeti polk uue ülemuse poolt suure sõbralikkusega vastu. Kindral Parski, 12. armee juhataja, oli korralduse teinud, et kui Eesti polgu ülem Valgas tema staapi ilmub, siis tema viivitamata, ka öösel, vastu võtta tuleb. Kell oli õhtul 10 läbi, kui polgu ülem Valka jõudis ja staapi sisse astus, et järgi kuulata, kas ja millal järgmisel hommikul armee juhatajale ilmuda võib. Öeldi, et kindral on juba voodis, kuid siiski juhiti kohe tema juure. Armee juhataja kohtles meie polguülemat haruldase lahkuse ja sõbralikkusega ning polku nagu päästeinglit, kes võiks hoida lagunenuid armeed vee peal.

Sõjakäik saartele.

30. septembril tuli polgule käsk: viibimata Haapsalusse sõita ja seal astuda Baltimere laevastiku ülemale korraldusse. 2. oktoobri hommikul olid esimesed ešelonid Haapsalus. Seal juhiti nad Rohukülla, kus kästi laevadele laadida ja Muhumaa võtta oma kaitse alla. Polk määrata Baltimere laevastiku ülemale alluvate maavägede ülemale käsutusse. Maavägede ülemaks oli korpuseülema õigustega kindral Heinrichson. Tema staabiülemaks polkovnik v. Krusenstiern.

Sel ajal olid käimas meie saarestiku pärast Vene ja Saksa merejõudude vahel vihased võitlused. Venelastel oli saartel ranapatareid ja palju maaväge. Revolutsioon oli teinud ka saarte kaitsjate seas oma töö. Kõrgematel juhtidel polnud nähtavasti kuigi suurt usku saarte kaitsjate vastupanusse. Oli kindel, et Saaremaa ja naabersaared langevad varsti sakslaste kätte. Kuna saksa

1. Eesti polk. Õppekomando riviõppusel Rakveres, 1917. a. suvel.

laevastiku käes oli merel ülivõim, oli selge, et maaväega ei saa päästa saari. Sellepärast pidasin Eesti polgu saatmise Muhumaale täiesti asjatuks ning avaldasin käsu vastu käredate protesti. Protest jäi tagajärjeta. Ei aidanud ka minu kategooriline avaldus, et kirjeldatud olukorras polgu saatmine Muhumaale tähendab tahet — seda väeosa meelega hävitada. Mulle vastati, et Vene laevastik saab varsti abi, et olukord muutub varsti Vene kasuks, et käsk on käsk, pealegi lahingukäsk, tuleb vastuvaidlemata täita. Seda enam, et polgu saatmine sünnib Muhumaale Ajutise Valitsuse juhi Kerenski enese käsul. Esimesed transpordid — kaks pataljoni läksid Muhumaa sihis teele. Ühes sellega anti mulle kõva käsk — kiiresti laadida ka polgu ülejäänud osad laevadele. Tegin aga korralduse, et laadimisega ei rüütataks, vaid võimalikult enam aega viidetaks. Varsti tuli ametlik sõnum, et Muhu ja Saaremaa on Saksa laevastiku poolt eraldatud, et Vene laevastik põgeneb Hiiumaa taha ja et saartele ei saa enam kedagi saata. Meie kaks pataljoni langesid Muhumaal paratamatuse ohvriks — sakslaste kätte vanggi. Polk täiendati viibimata uute allüksustega, milleks kasutati polgu marsipataljoni.

Polk Läänemaal rannikukaitsel ja korrahoidjana.

Saarestiku langemisega sakslaste kätte kaotasid vastavad vene võimud oma pea. Vene juhid ja nende staabid olid kabuhirmus ja kindlas usus, et nüüd otsekohe Haapsalu ja kogu Eesti langeb sakslaste kätte. Enam ei mõeldudki vastupanule, vaid asuti maa rüüstamisele ja varanduste hävitamisele. Uhke Rohuküla sadam, kuhu Vene riik matnud palju miljoneid, ja suurejoonelised ehitused ning hiigla kraamilaod tema piirkonnas lasti õhku. Mis purustamisega hävitada võimata, sellele pandi tuli otsa. Kõik see, mida aja puudusel hävitada ei jõutud, kästi 1. Eesti polgul ära purustada ehk põletada. Iseenesest mõista, et polk seda ei teinud. Linna- ja maavalitsusele ning kohalikele elanikele anti võimalus kasutada venelastelt laokile jäetud varandust. Vene väejuhid põgenesid paanilise kiirusega ühes oma staapidega. Rannakaitses pandi 1. Eesti polgu peale. Eesti polgu ülema käsutusse määrati ka need Vene väeosad rannikujoonel Paldiskist kuni Pärnumaa piirini, mis jäid sinna veel püsima. Tähtsamad punktid rannikul võttis Eesti polk vahetult oma kaitse alla. Tuhandete kaupa tulid Haapsalus ja ümbruses maale vene maa- ja meremehed,

Kindralmajor E. Põdder

1. Eesti polgu teine ülem, 1. jalaväepolgu uuestivormeerija ja ülem Vabadusesõja ajal
21. XI 18. — 18. XII 18.

kes kõrgema ülemuse ja staapide kannul põgenesid kabuhirmus saartelt. Teel rüüstati ja riisuti kõik, mis iganes silma puutus. Kus vastupanu avaldati, tarvitati relva ehk pandi hooned põlema. Elanikud linnas ja maal olid oma elu ja varanduse pärast surmahirmus.

Siin astus välja 1. Eesti polk rahva ja varanduse kaitseks. Kõige pealt võeti linnakaitses alla. Elanikkude rahustamiseks tehti muusika saatel rongikäike läbi linna. Pandi patrullid ja valvepostid välja. Lõpetati vägivald teod elanikkude vastu, ladude rüüstamine ja Rohuküla sadama varanduste põletamine. Päästeti palju mitmesugust väärtuslist varandust, mis oli määratud vene võimude poolt hävitamisele. Raudteejaamas pandi maksma kuulipildujate abil kõva kord. Saadeti suurel hulgal mehi salakadekaupa maale suurematesse keskkohadesse — röövimisehoogu sattunud vene sõjaväelaste taltsutamiseks. Korrarikkujaid koheldi karmilt. Et meie mehi juba eemalt ära tuntaks, selleks oli igal salgal Eesti lipp

kaasas. Peagi tekkis Eesti sõduri ja Eesti lipu vastu aukartus. Eesti lippu nähes ajasid Vene sõdurid end juba eemalt sirgeks ja andsid lipule au. Eesti ohvitseride poole pöördusid venelased käsi kõrva ääres ja jätuleerisid neid tsaariaegse korra kohaselt „Vasche blagoroodie“. Venelaste aukartust Eesti lipu vastu kasutasid kohalikud elanikud: seal, kus Eesti sõdureid polnud, pandi Eesti lipp lehvima. Siis ei olnud venelaste poolt hädaohtu karta. Elanikkude vilja ja kraamikoormad liikusid pisuke Eesti lipp kaitseinglina peal.

Polgu vaim.

1. Eesti polk oli enamlusele teravaks pinaks silmas. Polgu meelsus ei annud neile rahu. Avalikult ei julgenud enamlased oma nägu polgus näidata, kuid kasutasid juhust, et salaja teha sõdurite seas kihutusetööd. Kihutusetöö ei kannud vilja. Nende mõjule andus ainult vähemarenenud sõdureid. Polgus valitses üldiselt rahvuslik vaim ja isamaalik meeleolu. Kõik ohvitserid olid ilma erandita tulised isamaalased. Enamlased ei suutnud ka siis, kui kogu Vene riigis võim oli läinud enamlaste kätte, lõhkuda ära 1. Eesti polku, ega võtta teda üle. 1. Eesti polk jäi lõpuni truuks oma rahvale ja isamaale.

Isamaaliku meeleolu loomiseks ja süven-

damiseks on polgu juhatusel suurel määral kaasa aidanud organiseerimiskomiteed. Eriti suurel määral ülemkomitee energiline esimees härra K. Päts ja abiesimees härra A. Rei.

1. Eesti polgu asukoht — Haapsalu — oli kohaks, kus enamlus endise suure Vene riigi piirides ei suutnud ennast maksuma panna.

Polk ja Eesti iseseisvus.

Mure maa ja rahva saatuse pärast oli polgu perel sügavalt südames. Mõte kodumaad oma käe peal korraldada leidis polgus kõige soojemat vastukõla.

8. novembril 1917. a. otsustas polgu komiteede üldkoosolek: „1. Eesti polk nõuab, et Eesti Maapäev viibimata kokku tuleks ja kuni Asutava Kogu kokkukutsumiseni kõik riigivõimu Eestis korra ja julgeoleku kindlustamiseks enese kätte võtaks.“

Vähe hiljem otsustas polgu komitee esineda Maapäevale ettepanekuga Haapsalus kokku tulla, kus 6. Eesti polk võtab ta oma kaitse alla.

18. novembril võttis polgu komiteede üldkoosolek resolutsiooni vastu, et ta avaldab Maapäeva laialisaatmise kohta kõige valjumat protesti ning mõistab rahva esindajate kallal toore vägivalda tarvitamise kõige käreدامalt hukka.

Maksimi kuulipildujatekomando Rohuküla sadamas enne laevaleladimist
Muhumaale sõiduks 3/16. oktoobril 1917. a.

A. Rei

Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee abiesimees ja esimees.

Mõni päev hiljem järgneb resolutsioon: „1. Eesti polk palub Eesti Ajutist Maavalitsust Haapsallu asuda, kui ta seda võimalikuks ja tarvilikuks peab, ning töötab oma kaitset ja tuge igasuguse vägivalla ja töökakistuse vastu.“

Pärast teatud Tartu sündmusi ja sealseid hulgalisi vangistusi ööl vastu 21. novembrit, võttis 1. Eesti polk järgmise resolutsiooni vastu: „1) Koosolijad ei luba ühelgi võõral rahval meie sisemistesse asjadesse tungida; 2) avaldavad valjut protesti vägivalla vastu, mis Tartus toime pandud; 3) nõuavad vangistatud isikute vabakslaskmist ja 4) saavad nende nõudmiste mittetäitmise korral jõuga välja astuma.“

Ööl vastu 21. novembrit vangistati Tartus enamlaste poolt Tartu meelevalduse

korraldajate seas ka 1. Eesti polgu ülem polkovnik A. Tõnisson.

Uueks polguülemaks määrati polkovnik E. Põdder, senine polguülema abi.

Esimese rahvuspolgu tähtsus.

Maailmasõja ajal oli meie kodumaa võitlusvõimelisest meessoost tühi. Mehed olid Vene sõjaväkke mobiliseeritud ja mõnda Venemaad laiali paisatud. 1. Eesti polgu vormeerimine andis tõuke meeste tagasivõuluks kodumaale ja pani aluse sellele liikumisele, mis kõik mehed, sõdurid ja ohvitserid, kodumaale tagasi tõi.

1. Eesti polgu jaluleseadmine oma mees- test ja ainult oma meeste juhatusel näitas, et puht Eesti polkude olemasolu võimalik on. See asjaolu tekitas sõjameestes enestes

ja rahvas usku oma võimete sisse, tõstis rahvustunnet, äratas isamaarmastust ja tandsand teed teiste polkude loomisele.

1. Eesti polgu vormeerimine selleaegses Vene riigi lagunemise olukorras aitas elustada mõtet, et kui Vene riigivõim maad enam valitseda ja kaitsta ei jaksa, siis meie ise seda suudame teha. 1. Eesti polgu vormeerimine ja tema tegevus aitas kaasa Eesti iseseisvuse mõtte tekkimisele.

1. Eesti polgu ja teiste rahvusväeosade vormeerimine oli heaks kooliks meie väejuhtidele, andes neile palju väärtuslikke kogemusi selleks ajalooliseks tööks, mis langes neile aasta hiljem osaks.

1. Eesti polk toetas nooremaid rahvusväeosi nende tekkimisel 1917. a. sügisel —

inimmaterjaliga ja suuremate rahasummadega, kergendades sellega nende loomist.

1. Eesti polk andis kaitseväele Vabadussõjas terve rea lahingujuhte väga vastutusrasketel komandokohtadel. Kolme diviisi eesotsas seisid 1. Eesti polgu ohvitserid (kindral Tõnisson, kindral Põdder, polkovnik Parts). Andis rügemendiülemaid (polkovnikud: H. Kurvits, Seimann, J. Unt j.n.e.).

Vabadussõja vapramad lahinguosad — soomusrongid — võitlesid 1. Eesti polgu ohvitseride juhatuse all (Irv, Luiga, Lepp, Teslon, Reinvald, Mullas, Engmann, Laamann, Peters, Neggo, Mets).

1. Eesti polk on Eesti kaitseväge nurga- kivi.

J. Tõnisson kindralmajor.

Mälestusi 1. Eesti polgu Haapsalu ajajärgust.

Eduard Alver.

Läänemaa komissar 1917.—1918. a.

1917. aasta, mis hävitas seniseid tõekspidamisi, traditsioone, senist korda, ning kus loodi uut, seniolematut, neis vormes seni veel mitte olnut. See oli aasta, mida sisu ja tempo poolest võib võrrelda kinolindiga.

Meie seisame sellele ajale veel liig ligidalt, et täiel määral hinnata ta tulemusi riikliselt, seltskondliselt, kultuuriliselt... Ainult mõelda, aastasadasid püsinud mõisted: monarhia, eraomandus, perekond, usk varisevad kokku üksikute lühikeste kuude vältel, ning asemele astub alguses näiliselt ainult kaos. Järkjärgult kristalliseeruvad olud, läänepool moderniseeruvad vanad mõisted, kuid seal Sarmaatia suurel legendikul luuakse midagi täitsa uut, seni ajaloos veel mitte nähtut.

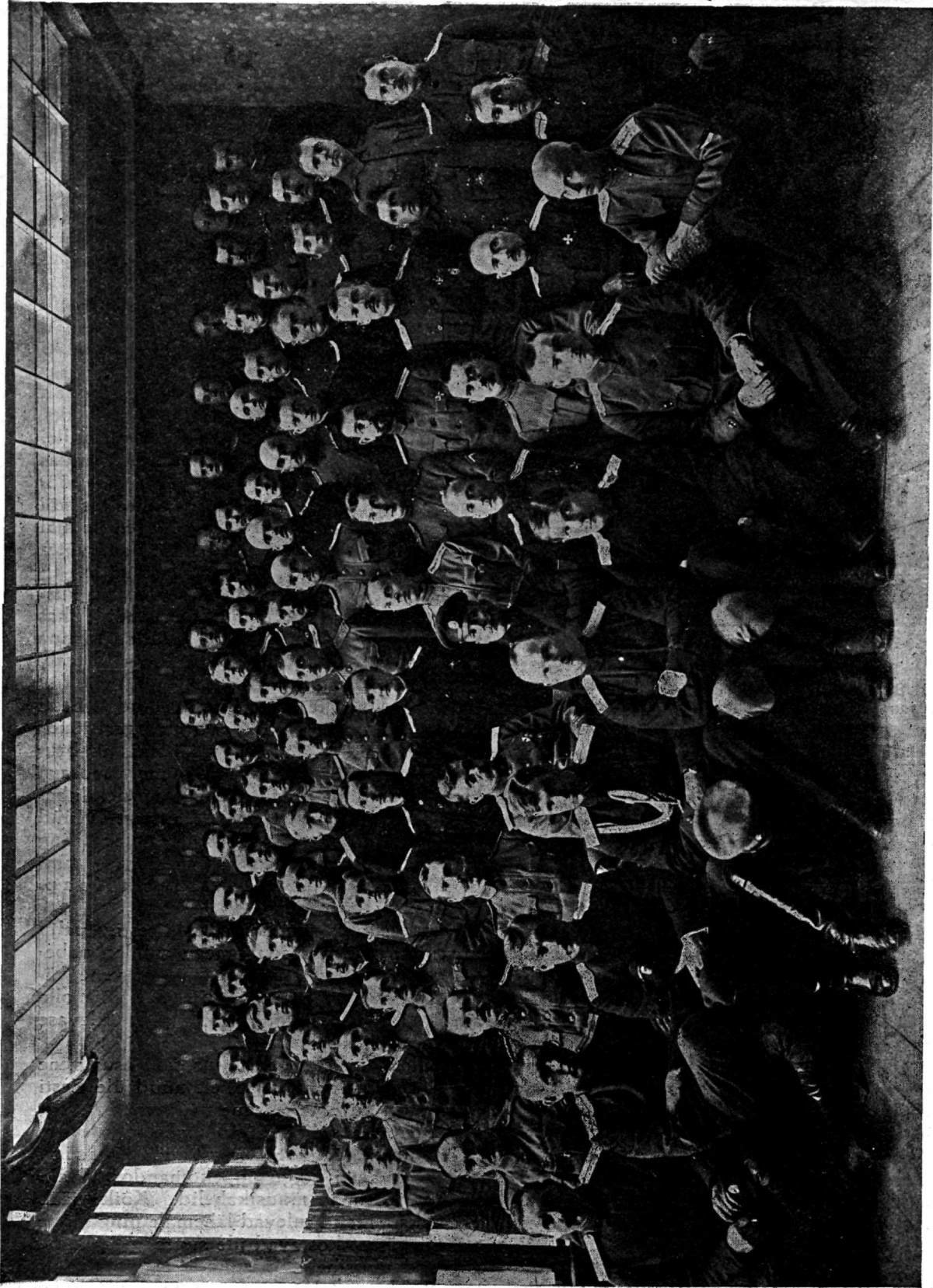
Veebruarikuu lõpul 1917. aastal purunes vene troon ning juba sama aasta oktoobris sündis enamline riigipööre, ainult kaheksa kuud oli tarvis, et monarhiast jõuda kommunismini! Mida kõike ei elanud läbi inimese hingeelu selle aja jooksul, kuidas paisati segamini kõik senised mõisted! Ei ole sellepärast ime, kui vähemarenenud inimolevused oma tasakaalu kaotasid, kui mass lasi

end juhtida aina instinktides, piiritu vabadusetungist, kaotades mõistuse ja enesevalitsemise.

Selle aasta suvel, s. t. mõni kuu pärast revolutsiooni algust, jõudsid Riia rindelt L ä ä n e m a a l e, kus mina tol ajal olin Eestimaa kubermangu komissari J. Poska poolt nimetatud maakonna komissariks, 118. jalaväe diviisi osad. Ei möödunud viit päevagi, kui kõikjalt üle maakonna kokkutulnud teadete ja hädakisa tagajärjel olin sunnitud teadama telefoni teel kubermangu komissarile ja ka otsekohe Vene ajutise valitsuse siseministrile, et maa oli täiesti laostatud juba viie päeva jooksul veel korraliku 118. diviisi poolt, s. t. oli ära viidud kõik hobused, vankrid, kariloomad j.n.e. üheksateistkümnest mõisast, ning osaliselt üle kolmekümnest!

Võib küll liialdamata öelda, oli tundmus, nagu oleks katk üle maa läinud, nagu ei oleks kaitsjad, vaid barbaarsed vaenlased omal maal. Ning kõige selle meeltemuutuse ning ülemuste saamatuseni oli jõutud vaid mõne kuu jooksul.

Ja siis algas rekvireerimine kui ka ilma mingi seadusliku aluseta võtmine, õigemini

1. Eesti polgu ohvitserid, arstid ja ametnikud polgu laialisaatmise eel Haapsalus 30. III 1917. a.

J. Pitka

Eesti Sõjaväelaste Büroo, Eesti Sõjaväelaste Keskbüroo ja Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee liige.

küll röövimine. Ja häda sellele, kes vastu pani ehk oma varandust püüdis kaitsta — ta tapeti lihtsalt maha. Olen küllalt käinud vastavate võimudega, ka täidesaatva komitee liikmetega, kindlaks tegemas ning uurimas neid tapmisjuhtumeid. Kui alul kannatasid rohkem mõisad ning tapeti nende omanikke, siis pärastpoole langesid sama saatuse osaliseks ka talumees ja kalur. Nii oli olukord 1917. aasta suvel Läänemaal. Kuid ka Haapsalu linnas läksid sõjavõimude esindajate ning täidesaatva komitee nõudmisel järkjärgult metsikumaks ja tooremaks. Keegi ei olnud enam kindel oma varanduse eest. Oldi vaid õnnelik, kui päev oli möödas, sest järgmine päev võis tuua paljugi kurba. Teadmatus tulevikust oli see, mis painas inimesi.

Seal korraga teade, sakslaste laevad on Riia lahes, sakslased on Saaremaa vallutamisele asunud. Elevus kõikjal, mis nüüd? Ühel heal päeval keegi teatab mulle, et Haapsalu raudteejaama on jõudnud palju sõjaväelasi, kes kõnelevad omavahel vaid eesti keelt. Maakonnaavalitsuse esimehe

A. Saarega, kes parajasti juhtus minu juures olema, ruttame jaama ning näeme oma silmaga sõjaväe ešeloone ja kuuleme oma kõrvaga tõesti ainult eesti keelt. Otsime ülemust, meid juhatakse ühte vaguni — polkovnik Tõnisson, esimene Eesti polk!

Meid valdas määratu rõõm, sest olime kindlad, et oleme nüüd päästetud, mitte meie isiklikult, ei — linn ja maa. Kuid polkovnik valas meile nagu külma vett kapaga kaela, kui ta ütles, tema ülesanne olevat Rohuküllast sõita Muhu ja Saaremaad kaitsma. Ahastus. Järkjärgult juttu ajades selgus aga nii mõndagi ja lahkudes jaamast olime kindlad ja teadlikud, et hea polkovnik siiski kaugele ei lähe, et ta meie häda südamesse ning omaks on võtnud, et ta meid ei jäta maha, et ta tuleb meid kaitsma.

Saaremaa vallutamine sakslaste poolt ajas vene sõjaväe meeled veelgi segasemaks. Elu maal ning linnas läks päev päevalt hullumaks ja metsikumaks. Kabuhirm valdas venelasi, nad hakkasid päise päeva ajal röövima ja võtma, mis neile iganes meeldis või tarvis oli. Pääsid valla kõik põgenemise ajal nähtavale tulevad instinktid, võtta mis võtta annab ja aina mitte jääda vaenlase kätte.

Seal ühel hommikul venelased pistisid kuskil aidas põlema petrooleumi vaadid; kas kavatsesid nad terve linna põlema panna või ainult mõnd vargust katta, kes neid teab, hädaoht linnale oli väga suur. Kuid meie olime aga ka juba teadlikud, et üksikud 1. Eesti polgu osad olid merelt ja saartelt tagasi jõudnud ja asusid Haapsalu lähemas ümbruses. Juba päev enne seda olime väeosaga ühenduses ning polgu ülemalt kindel lubadus, et nad linna tulevad kaitsma. Nüüd rutati erakordselt hädaohust teatama ning saadikud olid ruttu tagasi aruandega — tunni ehk poolteise pärast on Eesti polk Haapsalus.

Kõik sündis äraarvamata kiiresti, palju kiiremini, kui ma seda praegu suudan paberile panna, ning täpsusega, millest vene vägedes ei nähtud enam undki. See võis olla ainult 1. Eesti polgul, uuel elul, tulevase vaba koduma aalumüüri.

„Salon“ hotelli trepil, kus seni asus vene staap, seisis sirgelt ja uhkelt nüüd üle Eesti nii tuntud kuju, tolleaegne polkovnik A. Tõnisson, mõne vähese sõna vahetades vene polgu ülemaga. Me ootasime Kiltst tulevat 1. Eesti polgu õppekomandot. Hakkavad kostma muusikahelid. Kõik jääb vaikseks. Helid tulevad lähemale ning mõne minuti pärast kostavad üle suure vaba platsi vägevad marsihelid, pasunad läigivad nagu mõnel rahuaegsel paraadil. Teie ei usu, luge-

jad, kui ma ütlen, paistis nagu ei oleks silm varemalt puhtust näinud, nii olime tülgestunud senisest ümbrusest. Ja orkestri järel kadunud leitnant Oskar Mamersi ja tema abi al-leitn. Artur Laats'i juhtimisel õppekomando! Seda ei saa kirjeldada, seda pidi nägema, kaasa elama, tundma. Sirged read, mees mehe kõrval, silmad vasakule ülemuse poole.

See ei olnud enam see, mis oli veerand tundi enne seda, ei revolutsioon, ei anarhia, ei linnasüütamine ja kodanike röövimine. Ei, see oli rahuaegne vägev vägi, distsiplineeritud, ülemuse käskudele alluv, puhtalt ja korralikult rietatud, ja täna nad tegid rahuaegse pühapäevase jalutusekäigu! Eesti lipp ees! See ei ole liialdus, see on puhas, sula tõsi!

Ja ma vaatlesin mõlemaid polgu ülemaid. Üks seisis püstsirgelt, nägi kõik, kuulis kõik, kuid ta seisak oli säärane, nagu ei paneks ta midagi tähele, nagu ei näekski ta neid vahvaid eesti poisse, oma kasvandikke. Teine, mõni samm kõrval, nagu ei suutnud uskuda omi silmi; alguses ilme vähe põlglik, siis kartlik, siis nukker, kuni tal suured pisarad ilmusid silma; ta jäi nagu eemale, see ilm, see uus jõud ei kuulunud enam temale!

Mõne tunniga rahunes linn, virgalt seati kokku kümned patrullid ja paisati laiali üle linna hädahohtlikumaile kohtadele. Võeti tagasi vene vägede poolt röövitud varandusi, koormate eest rakendati lahti hobused ja anti kõik omanikele tagasi, parki koondatud röövitud loomadele otsiti omanikke, ning õhtuks olid kõik linna kodanikud kauaaegselt painajast vabad. Hulga aja takka maasid nad esimest rahulikku ööd.

Seda vabastamispäeva ei unusta ükski

Kindralmajor O. Heinze

1. jalaväerügemendi ülem Vabadusesõjas
26. XII 18. — 21. X 19.

tolleaegne Haapsalu elanik esimesele Eesti polgule.

Esimene Eesti polk elas veel palju päevi Haapsalus, ilusaid ja rõõmsaid. Kuid raskeid tööpäevi oli rohkem, kuni sünged saksa okupatsiooni väed aprillikuus 1918. a. võtsid ära talt sõjariistad, hoolimata polguga kokkuleppest, saates laiali väeosa.

1. Eesti polk Eesti iseseisvuse väljakuulutamisel.

Major O. Kurvits.

Eesti rahvusväeosadel on tunnustatud teened Eesti iseseisvuse mõtte kujundamisel ja teostamisel. Nad tekitasid üldises korralageduses instinktiivse jõutunde, moodustasid selle reaalse aluse, millele tugenedes arenesid ja kasvasid meie nõudmised oma valitsusest autonoomia ja föderatsiooni etapide kaudu kuni riikliku iseseisvuseni, või-

maldasid selle väljakuulutamise ja elluviimise.

Esirinnas sammus siin 1. Eesti polk kui kõige paremini organiseeritud ja rahvusmeelsem üksus, kes ei piirdunud Eesti iseseisvuse küsimuses ainult passiivse osaga, põhimõttelise poolehoidu avaldusega, vaid kes oma aktiveediga ja aktsioonidega mõ-

Kolonel A. Pulk

1. jalaväerügemendi ülem 22. X 19.
kuni käesoleva ajani.

jutas üldsuse ja juhtivate tegelaste meeleolu ning seisukoha kujundamist ja kes Eesti iseseisvuse väljakuulutamisel etendas määravat osa.

1. Eesti polk tunnistas Eestis kõrgema riigivõimuna ainuüksi Eesti Ajutist Maa-päeva, kellele kindlustas toetuse ja kaitse, paludes teda pärast vägivaldset laialiajamist Tallinnas 18. XI (1. XII) 1917. a. tegevuse jätkamiseks üle tulla Haapsalu. See soov jäi kahjuks millegipärast rahuldamata. Ei astunud ega loodud ka teisel teel polguga lähemaid sidemeid. Teissugusel suhtumisel polgusse oleks Eesti iseseisvuse välja-kuulutamine kujunenud kindlasti sootu teiseks, vähemalt ajaliselt.

Korralagedus suurenes iga päevaga peadpöörivas tempos. Balti aadel arvas käes olevat aja oma ammuse salajase igatsuse teostamiseks — Baltimaade ühendamiseks Saksamaaga. Korduvast astuti selleks samme. Muuseas hakati koguma allkirju palvekirjadele Saksa vägede kutsumiseks Eestisse,

et õigustada seda aktsiooni. Katsuti pinda leida ka eestlaste juures. Teisest küljest hakkas ikka reaalsemalt ja reljeefsemalt õhus hõljuma Saksa okupatsiooni hädaoht. Kõik see sundis eesti rahvuslikke ringkondi tõsisemalt kaaluma Eesti iseseisvuse väljakuulutamise võimalusi, kuid erilist aktiivsust siiski ei ilmutatud, kuna võimulolevad enamlased olid kategooriliselt iseseisvuse vastu ja selle mõtte teostamiseks paistis olevat vähe väljavaateid. Ka parteide nõupidamine 13. ja 14. jaan. 1918. a. ei leidnud selleks mingit reaalselt teed.

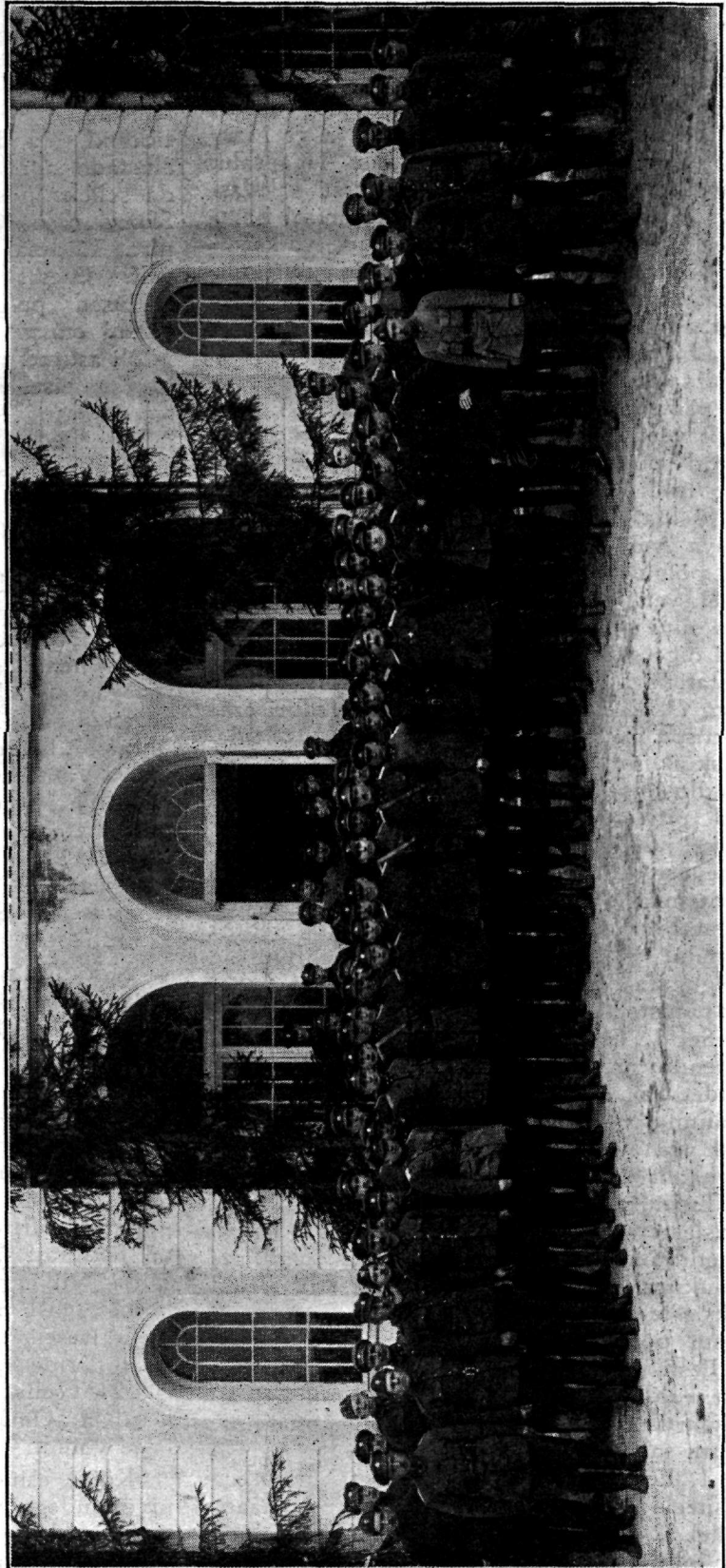
Polk käis aktiivsemat rada. Dets. ja jaanuari kuu kestel võtsid polgu allüksused ja üldkoosolek vastu terve rea resolutsioone, milles põhjendati ja nõuti Eesti iseseisvuse rutulist väljakuulutamist. Need huvitavad ja omapärased dokumendid on tollest ajast ainulaadsed.

Arenevad sündmused viisid viimaks otsustavatele sammudele. Saksa ja Venemaa vahel sõlmitud Brest-Litovski rahulepingu

punkt 12 põhjal omandas Saksamaa õiguse Eestimaad võtta „Saksa politseivõimu alla, kuni seal kohalikkude maaasutiste läbi julgeolek kindlustatud ja riiklik kord uuesti jalule seatud.“ Enamlased oma vastutustundeta tegevusega aitasid kiirendada seda sammu. Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu barbaarne dekreet 27. I (v. k.) kuulutas Balti aadli linnupriiks, ähvardusega: „nende silm ei pea seda nägema, mis nad ihaldanud.“ Saksamaa kasutas seda sammu oma eeloleva tegevuse õigustamiseks.

15. veebruaril sai 1. Eesti polk luureandmed, et saartel asuvatele Saksa Põhja-korpuse osadele on käsk antud valmis olla pikemaks rännakuks ja et on kokku käsutatud küüthobused 5-päevase toidumoonaga. Umbes samal ajal tabas polgu patrull Tallinn—Haapsalu raudteerongis kolm Balti sakslast, kes olid delegaatidena teel Saaremaale, Saksa väeosi paluma Eestisse. Kättesaadud dokumendid ja tabatute ülekuulamine kinnitasid teisalt saadud andmeid. Jäi ainult ära oodata operatsiooni algust. Vastava kokkuleppe põhjal pidi polk sellest viibimata teatama Tallinna, et Eesti Maapäev suudaks iseseisvuse välja kuulutada ja oma esindajad saata Haapsalu.

Saksa väed tungisid Eesti mandrile 20. veebruaril lõunast ja läänest (saartelt). Virtsus tulid Põhja-korpuse osad maale kell 0830. Sellest teatas polgu ülemale sealne polgu valvepost. Silmapilk oli äärmiselt kriitiline ja kohustav. Paratamatalt tuli teha otsusi, mis polgu harilikkudest sõjalistest ja teistest ülesannetest kaugemaleulatavama täht-

1. jalaväerügemendi ohvitserid ja sõdureid polgu aastapäeval aprillis 1920. a. Narva-Jõesuu kuursaali ees.

susega ja tagajärgedega. Alles nüüd selgus täiel määral, kui hädavajalik oli Maapäeva ligem kontakt polguga. Esijoonel oli tarvis saata Tallinna teade Saksa vägede edasitungist, et suudetaks enne nende tulekut välja kuulutada Eesti iseseisvus ja et Maapäev oma esindajad saadaks Haapsalu. See nõudis kiiret toimimist, sest sakslasi võis oodata Haapsalus juba järgmisel hommikul. Nii oli kallid iga minut, väiksegi viivitus ähvardas kavatsuste nurjumisega. Enamlaste kontrolli all olevat telegraafi ja telefoniühendust oli võimata kasutada; raudteel sõiduplaani harilikul rongiga saates oleks kaotsi läinud peaaegu terve päev ja teade oleks paratamatalt hilinenud; veel mõtetum oli seda teha hobustega; autod puudusid. Pikema kaalutlemise järele tuldi viimaks otsusele hankida selleks, nii öelda, „seaduslikul“ alusel, Haapsalus asuva vene raudteeroodu vedur. Nimelt oli polgu komissaride instituudil ja nimeusel vene komiteede ja „seltsimeeste“ silmis suur aupaiste ja selle ametiga olid seotud õige suured võimupiirid, mida nüüd otsustati ära kasutada. Polgu abikomissar lipn. O. Kurvits'a ülesandeks jäi veduri erakordselt Tallinna saatmiseks võimalus leida, ükskõik mil teel. Valmistati siis Tallinna kindlustatud piirkonna ülemale adresseeritud pitseeritud „väga rutuline“ kiri, mis igaks juhuks sisaldas teateid Saksa vägede tegevuse kohta ja oli ettekäändeks veduri nõutamisel. Kavatsus ei teostunud sekeldusteta; kuid tulemuseks oli siiski veduri saamine, millega ajakirjanik J. Juhtund ja polgu staabi kaks kirjutajat jõudsid vahejuhtumisteta Tallinna.

Sel 1. Eesti polgu sammul oli otsustav tähendus. Poleks polk suutnud tolkorral teadet Saksa vägede mandrile tulekust saata Tallinna, poleks ka Eesti iseseisvuse manifest võinud ilmuda 24. veebruaril ja kaunis tõenäoliselt vist üldse mitte.

Enamlised võimuhed sihilikult vaikisid sakslaste tegevusest. Veel 23. veebr. teatati ametlikult „Tallinna Tööl. ja Sold. saadikute Nõukogu Teatajas“ (nr. 269), et kõik teated sakslaste mandriletulekust on äraandliku 1. Eesti polgu puhtakujuline provokatsioon, et Eesti mandril ei ole ühtki Saksa sõjaväelast, vaid ainult mässajad 1. Eesti polgu „valgekaartlased“ ja „kontrrevolutsionäärid“. Mitte sakslaste, vaid Tallinna peale marssiva 1. Eesti polgu vastu saadeti pettusega eksiteele viidud organiseerimata punakaart, kellel 22. veebr. Riisiperes ja 23. veebr. Keilas olid sakslastega kokkupõrked, milles kaotati surnutena 45 ja haavatutena 16

meest. Suures korratuses põgeneti Tallinna tagasi.

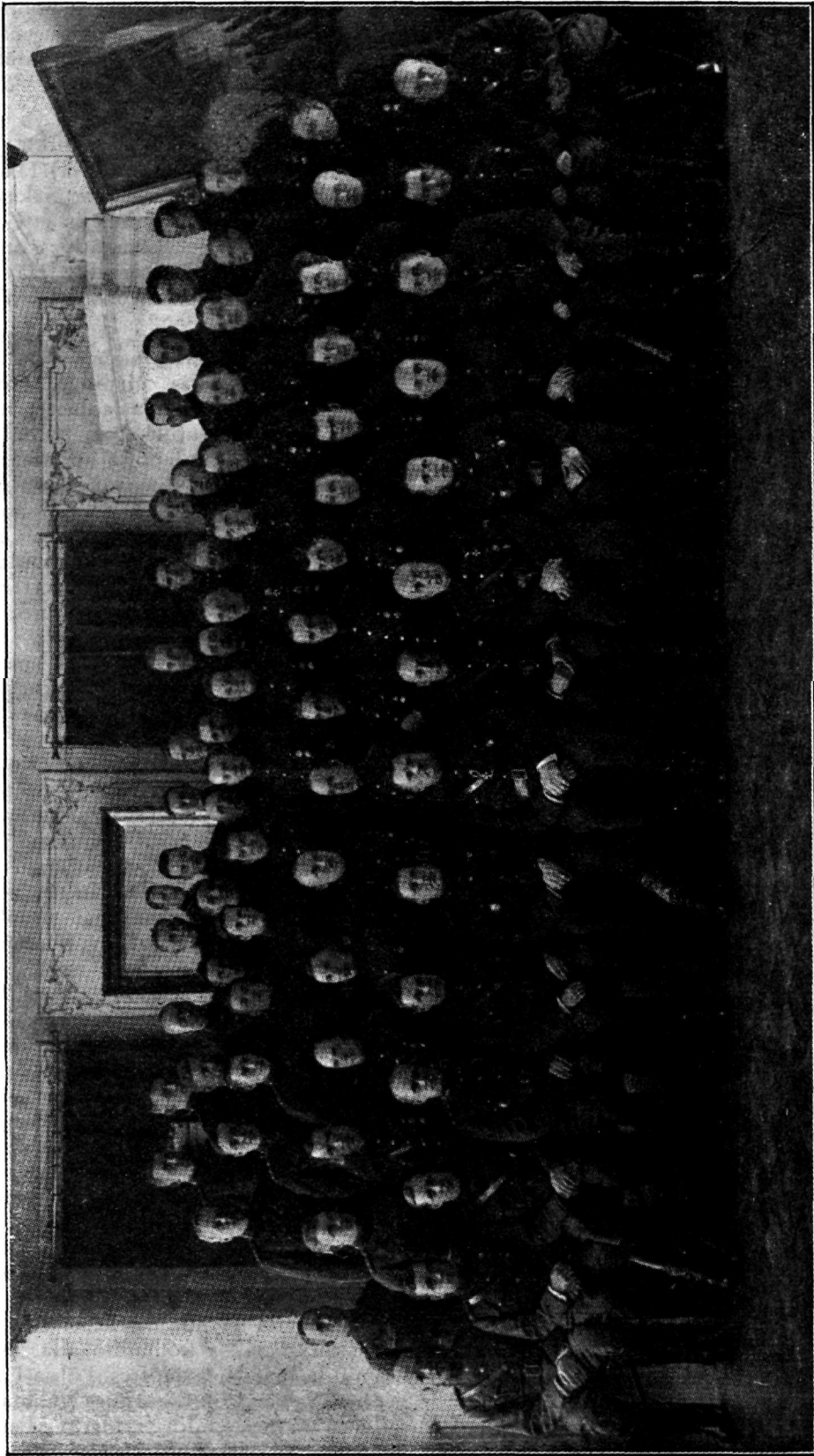
Samal ajal aga Tallinna „Merekindluse Kolleegium“, kes merekindluse komandant Izmostjevilt oli üle võtnud võimu ja funktsioonid, andis 1. Eesti polgule käsu alustada sõjategevust sakslaste vastu ja asuda selleks positsioonile Risti jaama juures. Samasuguse korraldusega esines ka Eesti maa Täidesaatva Komitee esimees J. Anvelt. Enesestmõistetavalt jäeti need „korraldused“ polgus täitmata, kuna polk ei lugenud ennast nimetatud asutistele alluvaks ja oli asunud seisukohale, et Eesti iseseisvaks kuulutamisel loeb polk ennast Saksa-Vene sõjas erapooletuks. Käsu täitmine oleks olnud pealegi mõtetu, kuna ühel polgul võimata oleks olnud tõkestada sakslaste edasiliikumist, see vaid oleks pikendanud enamlaste vägivalda ja võimupäevi Tallinnas ja mujal.

Samal ajal arenesid sündmused Eesti iseseisvaks vabariigiks kuulutamise sihis. Jõudes 20. veebr. Tallinna J. Juhtund astus kohe ühendusse meie juhtivate politikategelastega, mis tekitas teatud raskusi — elati ju põranda all. Läks siiski korda sama päeva õhtuks „Estoniasse“ kokku kutsuda Maapäeva Vanemate Nõukogu koosolekut. Koosolekul J. Vilmsi küsimusele: „Kas 1. Eesti polk toetab Eesti iseseisvaks vabariigiks kuulutamist jõuga?“ andis J. Juhtund polgu volitusel jaatava vastuse. Selle peale otsustati Eesti iseseisvus välja kuulutada Haapsalus, 1. Eesti polgu kaitse all.

Moodustati 3-liikmeline Eesti Päästekomitee — K. Päts, K. Konik ja J. Vilms. Määrati kindlaks ka iseseisvuse manifesti teksti üldjooned.

Järgmisel päeval (21. veebr.) sõitsid „toitlusküsimuse korraldamise“ ettekäändel Haapsalu sihis autoga teele K. Päts, J. Vilms, A. Saar (Lääne maavalitsuse esimees) ja J. Juhtund. Teel vastutulevatelt 1. Eesti polgu sõduritelt saadi teada, et sakslased on jõudnud sama päeva hommikul Haapsalu. Nii hilines kavatsus ja tuli teelt Tallinna tagasi pöörata. Ka sõit Tartu äpardus. Iseseisvus saadi tegelikult välja kuulutada Pärnus, 23. veebr. kell 0020 ja Tallinnas 24. veebr., pärast seda, kui eesti sõjaväelased ja „Omakaitse“ olid kukutanud enamlaste võimu.

Kõige esimestena tuli Saksa okupatsioonivõimudega kokku puutuda ja Eesti iseseisvust deklareerida enne selle vormilikku väljakuulutamist 1. Eesti polgul. 20/21. veebruari öö möödus polgus pinevas meeolus

1. Jalaväerügemendi ohvitserid märtsis 1932. a.

ja ärevas ootuses. Valitses täieline teadmatus Tallinna sündmustest. Huvipunktiks oli muidugi küsimus, kas saavad Maapäeva esindajad õigel ajal kohale ja kas suudetakse Eesti iseseisvus välja kuulutada enne sakslaste kohalejõudmist. Viimaks kas dus lootus sellesse. Polgu ülema polk. E. Pödderi poolt seisukoha võtmiseks kokku kutsutud koosolekul, millest osa võtsid pataljoniülemad ja veel mõned ohvitserid, linna ja maavalitsuse esindajad ja Tartust kohalejõudnud K. A. Hindrey, otsustati deklareerida Saksa väejuhatusele Eesti iseseisvust ja selleks nendele teele vastu saata 3-liikmeline delegatsioon, millesse pidid kuuluma polgu, linna ja maavalitsuse esindajad, kui mitte Maapäeva esindajad ei peaks jõudma enne seda Haapsalu.

Delegatsiooni saatmine jäi siiski ära. Saksa väed jõudsid linna 21. veebr. punkt kell 0008, esimestena jalgratturid, siis husaarid. Väegrupi juhiks oli major Steffens, pärastine Tartu komandant. Polk. E. Pödder, ühes K. A. Hindrey'ga, kohtas major Steffens'i „Peterburi“ võõrastemaja ees. Viimasele teatati: Eesti on, lahku lüües Venemaast, kuulutanud end iseseisvaks vabariigiks ja loeb end Saksa-Vene sõjas erapooletuks riigiks; 1. Eesti polk, kui iseseisva ja erapooletu riigi väeosa, sõjategevusest osa ei võta, vaid jääb erapooletuks, kuigi sõjategevus neutraliteedi rikkumisena areneb ka Eesti territooriumil, mille takistamiseks polgu jõud on võimetu; 1. Eesti polk nõuab, et ei takistataks polgu ja teiste Eesti väeosade tegevust ja neile kätte jäetaks relvad.

Major Steffens vastas, et ta tarvilikkude volituste puudumisel võib läbirääkimisi pidada kui sõjamees ainult puhtsõjalistes küsimustes, mitte aga poliitilistes. Tekkinud vaieluse tulemusena oli ta viimaks siiski nõus sõlmima kirjalikku lepingut ja dikteeris omalt poolt nõude, et 1. Eesti polgu ülem ja ohvitserkond kohustuvad mitte avaldama vaenulikkude tegevust Saksa vägede vastu. Sellepeale tähendati, et ka 1. Eesti polgul on omad nõuded, et esijoonel on tarvis fikseerida relvade kandmise õigus. Lühikese, vaevalt märgatava kõhklemise järele avaldas major Steffens nõusoleku, teksti võtta relvakandmise ja polgu osade paiknemise tingimusi, tähendades, et tal puuduvad volitused sellest kaugemaleulatavate tingimuste allakirjutamiseks ja ka võimalus uute volituste saamiseks.

Vastuväide oli põhjendatud ja sellega tuli tahes-tahtmata leppida. Samas kirjutati valmis lühike saksakeelne kokkuleppetekst

(vaata lhk. 385), millele polgu poolt alla kirjutasiid polk. E. Pödder, polgu ülema abi al. polk. A. Seiman ja II pataljoniülem kapten J. Puskar. Tõlkes kõlab dokument järgmiselt:

„1. Eesti rügemendi komandör ja ohvitserid kohustuvad, et (nende ja) Haapsalu ja ümbruskonda sissemarsivate Saksa vägede vahel mingil kombel ei tuleks ette lahkhelisiid. Saksa vägede komandör on sellega nõus, et 1. Eesti rügemendile jäävad kätte tema relvad ja ta jääb edaspidiseni oma seistestesse korteritesse. 21. II 18.“

Dokumendi allakirjutamise puhul valitsevast närvilisest ja ülepingutatud meeleolust annab tunnistust asjaolu, et teksti esimeses lauses on rutulisel kirjutamisel välja jäänud ühe kokkuleppija poole nimetus, mida ainult lause konstruktsioonist mõtteliselt võib välja lugeda — „nende ja“. Ometi aga kirjutasiid sellele paberile alla neli isikut! Kokkulepe sõlmiti kahes eksemplaris, millest ühe sai polk, teise major Steffens. Kokkulepet kasutati meie poolt hiljem mõjuva tõendusargumendina Eesti-Saksa vastastikkuste sõjakahjude arvestamisel, mil Saksa maa pretendeeris teatud vahekordade olemasolule ja tunnustamisele alles arvates 1918. a. novembrist.

Major Steffens tegi pärast kokkuleppe allakirjutamist polgule vormilise ettepaneku nendega kaasas marssida Tallinna peale. Ettepanekule reageeriti endastmõistetavalt äraütlevalt, ette tuues mitmesuguseid põhjendusi. Saksa väekolonn liikus veel samal päeval edasi. Haapsalu jäi ainult Saksa komandant väiksearvulise komandantuuri koosseisuga.

Saksa politikategelastel ja väejuhtidel oli aga püüdeks näidata maailmale, et Eesti okupeerimine sünnib kohalikkude elanikkude tungival soovil ja palvel. Selle tõendusena opereeriti allkirjadega varustatud kutsumispalvetega. Veelgi suuremaks sooviks oli näidata, et Eesti väeosad nendega solidaarsed ja töötavad kontaktis. Et vastavat muljet luua ei põrgatag tagasi isegi kõige jämedaiseloomulisema tööolude võltsimise eest. Nii teatati ametlikult, et 1. Eesti polk nendega ühinenud võitluseks Vene enamlaste vastu ja püüti igateviisi tekitada muljet ja viia veendumisele, et 1. Eesti polk on astunud Saksa komando alla. Väga iseloomulik on selles mõttes Põhja-Eesti okupeerija Saksa Põhjakorpuse juhataja kindralleitn. v. Seckendorffi kiri 1. Eesti polgu ülemale, mis dateeritud 21. II (vaata lhk. 386) ja kõlab tõlkes järgmiselt:

Der Kommandör und die Offiziere des
I Estnischen Regiments verpflichten sich,
dass zwischen den heute in Kapoal und
Umgegend einrückenden deutschen Truppen
in keiner Weise Uneinigigkeiten vorkommen
werden. Der Kommandör der deutschen
Truppen ist damit einverstanden, dass
das I Estnische Regiment keine Waffen
behält und in seinen bisherigen Quartieren
bis auf Weiteres verbleibt.

21. II. 18.

Oskar Pöder
al. Pöder Peiman
Major Joh. Piirson

Major Kuffner

„Saksa Põhja-korpus Korpuse Peakorter
I-a nr. 96 op. 21. 2. 1918.

1. Eesti rügemendi komandöridele.

Minu Haapsalu kolonni komandöri, härra major Steffens'i teadaande järele olete oma lubadusele vastavalt astunud oma rügemendiga minu käsutusse sihiga, et minu korralduste järele enese kätte võtta korra ja

rahu alalhoidmist Eesti territooriumil. Sellelega ei ole Teie ega Teie rügement meile enam vaenlased, vaid Teie sõnaga ja minu käskudega seotud liitlased. Selle tõttu jäävad teile alles teie relvad ja Teil tuleb koipealt Haapsalu kohaliku komandandi juhendite järele hoolitseda rahu ja korra eest Haapsalus ja Läänemaa mandriosas kuni Kasarini. Sellejuures tuleb toimida minu

põhimõtte järgi, et iga korralik elanik astub minu kaitse alla, halvad ja kurjategijad vangistatakse ja karistatakse sõjaseaduste järgi. Kõik minu edaspidised käsud antakse Teile edasi Haapsalu kohaliku komandandi, ülemleitnant Probsti poolt.

Vabahärra von Seckendorff

Kindralleitnant ja Saksa Põhjakorpuse juhataja."

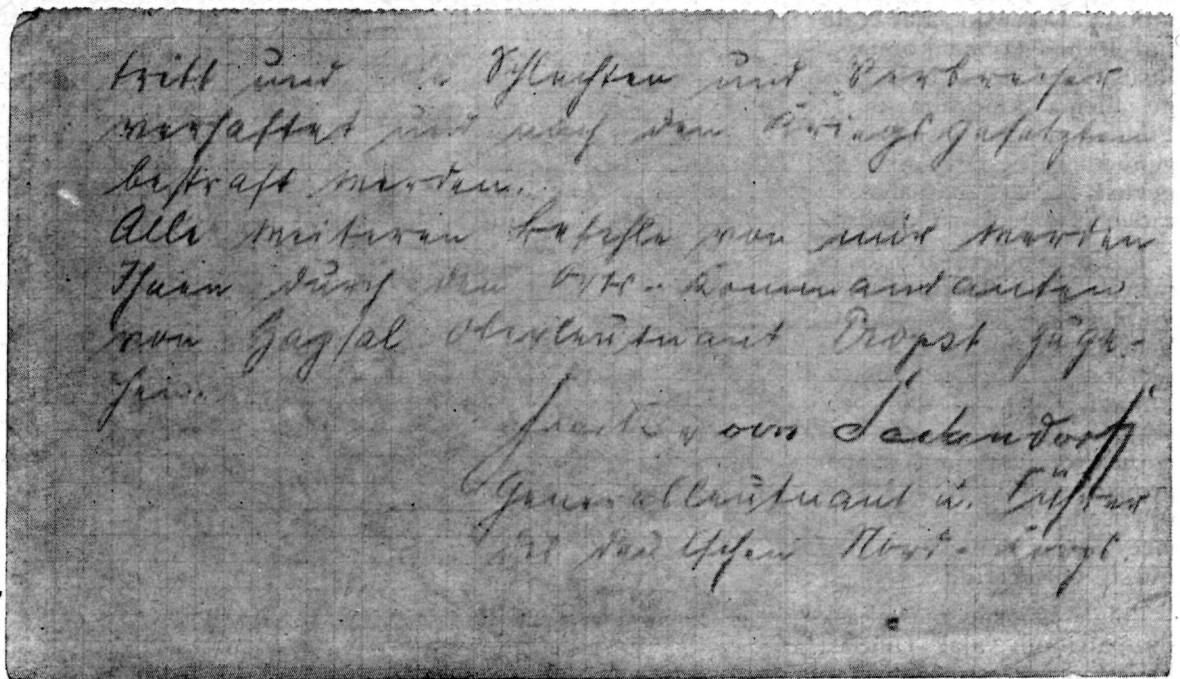
See dokument paljastab väga tõetruult okupatsioonivõimude südamesoove ja kavatsusi — kavatsusi, millele polnud osaks antud teostuda. Ei 1. Eesti polk ega ka teised eesti rahvusväeosad ei allunud päevagi Saksa väejuhatusele ega täitnud tema käsked ja korraldusi. Sellest kavatsusest olid okupatsioonivõimud rahvusväeosade kindla äraütlemise tõttu sunnitud loobuma ja juba 28. II loa andma Eesti diviisi edasiteotsemis-

Vuorikylä Kõrvi korp. 1.
Nr. 96 op

Korp. - jaanri - Quartier
den 21. 2. 1918.

An den Kommandanten des 1. Pflanz - Regt.

Kaufhaltung der Kommandanten manure
Kolonnen in Jagdgelassen Major Mattens ja-
ben die fünf Pflanz - Kompanien gemäß mit
Pflanz Regiment manure Befehl in unter-
stellt in der Absicht may manure Anord-
nungem den Dienst zur Aufrechterhaltung
der Ruhe und Ordnung auf spezifischen Ge-
biet zu übernehmen. Damit sind die fünf
Pflanz Regiment für und nicht mehr Einde,
sondern an der Wart und meine Befehl
gebundene verbunden. Die Befehlman
weder Ihre Pflanz und haben zu may
auf den Pflanz Kommando der Ort - Komman-
danten man Jagdgelassen mit fünf Ruhe und
Ordnung in Jagdgelassen den Pflanz -
Kommando sind zum Kommando zu for-
gen. Dabei ist may man manure
bestimmen für und zu sandalen, daß jeder
brave Kommando unter manure Befehl

seks, mis reorganiseeriti Eesti sõjaväeks, diviisi staap jäi aga Eesti sõjavägede staabiks. Tingitud oli loasaamine momendi nõuetest. Kuna Saksa okupatsioonivägesid oli võrdlemisi vähepoole ja venelaste, samuti ka kohalike enamlaste poolt kardeti üllatusi, siis loodeti eesti väeosadelt kaitset korrale ja julgeolekule. Ka polnud sakslaste poliitilised kavatsused Eesti kohta veel omandanud kindlat ja lõplikumat kuju, — loodeti veel jõu-

da teatud kokkuleppele; samuti polnud oma mõju suutnud Saksa sõjavõimude juures veel maksma panna Balti aadel. Poolteise kuuga muutus aga olukord põhjalikult. „Liitlastest“ ei saanud liitlasi — ja eesti väeosad demobiliseeriti. Oma ülesande Eesti iseseisvusele nurgakivi panemisel olid nad täitnud aga auga, eriti ja esijoones 1. Eesti polk, kelle nimega lahutamata on seotud Eesti iseseisvuse saavutamine.

1. Eesti polk Saksa okupatsiooni päevil

21. II — 13. IV 1918. a.

Major O. Kurvits.

Saksa okupatsioonivägede Haapsalu tulekul kindlustas 1. Eesti polk Saksa väe koosseisuga sõlmitud kokkuleppes, mille sanktsioneeris ka Saksa kõrgem väejuhatas, endale edasiteotsemise õiguse esimesena Iseisva Eesti riiklik-rahvuslase väeosana. Mõni päev hiljem, 28. II 1918. a. võis vastavate läbirääkimiste tulemusena oma tegevust jätkata ametlikult ka Eesti diviisi staap, reorganiseerituna Eesti Sõjavägede Staabiks, kuna Eesti väeosade koondis kandis sest ajast peale Eesti Sõjaväe nimetust. Kõik edaspidised korraldused ja päevakäsud olid antud Eesti sõjaväele. Vahekord Saksa okupatsiooni-

vägedega põhjenes kokkuleppele 68. armee korpuse (asus Põhja-Eestis) juhataja kindralleitnant Seckendorffiga.

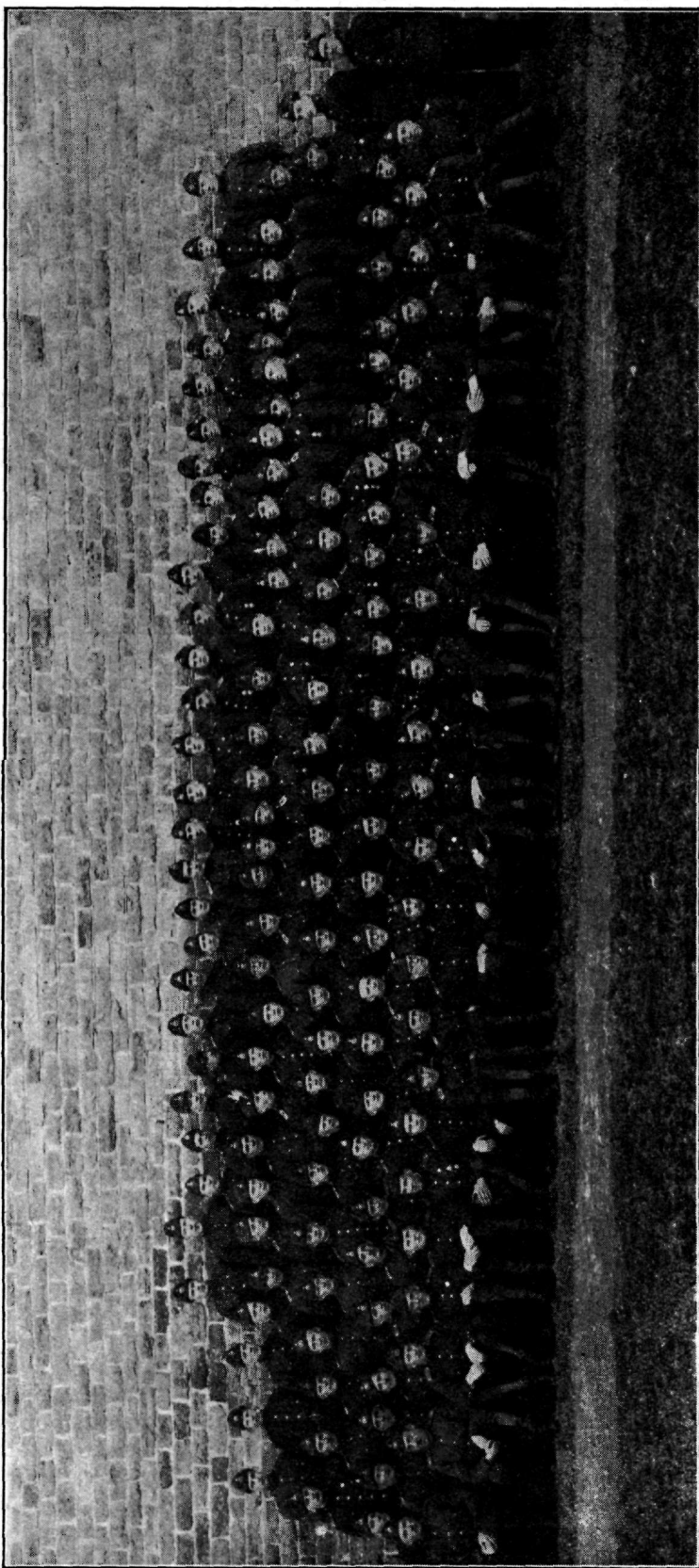
Saksa okupatsioonivõimude surve all Eesti Ajutine Valitsus sunnitud minema põrandale, valitud omavalitsuseasutised pidid lõpetama oma töö, ainult Eesti väeosade organisatsioon säilitas oma sisemise iseseisvuse ja nende tollaegne tegevus on ainsamaks, mis avalikult meelde tuleb Eesti omariiklust ja mis õige tunduvalt aitas kergendada kodanikkude elujärge. Eriti vaba oli selles mõttes olukord 1. Eesti polgu paiknemispiirkonnas, Läänemaal, kus võisid oma tegevust

jätkata Kerenski ajal valitud linna- ja maakonnavalitsus, käsikäes 1. Eesti polgu ülema kindralmajor E. Põdderiga. Sakslased ei seganud siin eesti asutiste tegevuse vahele ja vahekorrad olid õige korrektsed.

1. Eesti polgul tuli tege mist teha kolmatkordse vormeerimisega (osalise). Sakslaste tulekul lahkus üks osa sõdureid polgust, kuna igapähele oli olukorra selgusetuse tõttu jäetud vabadus toimida oma äranägemisel. Polgu allüksusi tuli selle tõttu täiendada meestega ja mõned üksused uuesti vormeerida.

Polgu esimene päevakäsk okupatsiooni ajal (ühtlasi ka esimene eestikeelne) ilmus 23. II. Komando ja asjaajamisekeeleks võeti eesti keel. Moodustati „komando ja oskussõnade väljatöötamise komisjon“ (St.-kapten L. Krull, leitn. O. Mamers, leitn. E. Jõesaar, leitn. A. Laats, leitn. O. Kurvits, leitn. E. Lambert ja leitn. K. Tulmin†). Komisjoni töö tulemus avaldati polgu päevakäsu sünduslikuks käsitlemiseks; 1918. a. sügisel avaldati see väikeste muudatustega eriraamatuna „Eesti komandosõnad jalaväele“. Töö sai põhipanevaks meie kaitseväge praegusele käsutlusele ja terminoloogiale. Olgu siinkohal tähendatud, et praegu nii üldtuntud ja üldtarvitatud sõna „rivi“ põlvneb 1. Eesti polgust ja sai eluõiguse komisjoniliikme leitn. K. Tulmin'i algatusel.

Polgus hakkas maksma valjem sõjaväeline kord ja distsipliin. Revolutsiooni aegsete seaduste ja määrustega külgepoogitud asutised likvideeriti — polgu, roode ja komandokomiteed, polgukomissari instituut.

1. jalaväerügemendi allhvitserid aprillis 1932. a.

Kolonelleitnant O. Pajusson

1. jalaväerügemendi ülema abi 21. X 19.—1. IV 32.

Kolonelleitnant O. Janson

1. jalaväerügemendi ülema abi alates 1. IV 32.

Major E. Melts

1. jalaväerügemendi majanduseülem.

Major A. Simson

1. jalaväerügemendi staabiülem.

Vorm jäi ülepääsematuil takistustel endiselt venelaadiliseks, ainult tuleviku jaoks olid kavatsusel suuremad muudatused. Ohvitserid kandsid hõbedavärvilisi, mustade äärejoonte ja sinise keskjoonega õlakuid, millel auastmed märgitud kullavärvi tärnidega; ül-

diseks tunnuseks (nii ohvitseridel kui ka sõduritel) oli eesti rahvusvärviline mütsimärk ja vasakul varukal samavärviline riidest lint; sõdurite õlakutele oli ettenähtud sinine kant ja tähed „1. E.“ Riide- ja jalanõudevarustust oli polgul rohkesti. Toiduained saadi

osaliselt polgult korraldatud rekvisitsiooni teel, osaliselt Saksa intendantuurilt nende suurte tagavarade arvel mis maa okupeerimisel üle võeti. Sakslased andsid varustust nende sõjaväes ettenähtud ainetes ja normes, ka palgasummasid, ainult mitte riideid ja jalanõusid, mida polgul oli õnneks küllalt. Muu seas saadi ka rummi, mis oli meestele uudiseks.

Üldiselt oli vahekord sakslastega ametlik, sõjaväeliselt viisakas ja võrdlemisi sobiv. Oli õieti üksainus tõsisem eesti-saksa sõdurite vaheline intsident, mille põhjustas saksa rumm ja mis lõppes nigelamate sakslaste klobimisega. Intsidendi likvideerimine sündis liigse närvilikkuseta. Vahekordade sobivusele mõjus õige tunduvalt kaasa Saksa komandandi ülemlaitn. Probst'i kõigiti korrektne esinemine. Lähemat läbikäimist ei olnud, elati rohkem omaette. Ainult kord viibisid Saksa ohvitserid kutsututena polgu ohvitseride kasiinos. Tervitamisel maksis kord: saksa sõdurid tervitasid eesti ohvitseri, eesti sõdurid saksa omi. Arusaamatusi selles polnud. Garnisoniteenistuses olid mõnedes kohtades (jaamas j. m.) paralleelsed postid, eesti ja saksa. Oõseti oli eriliste lubadeta liikumine tänavatel keelatud, väljaarvatud ohvitserid. — Eriti intensiivset ja mitmekülget tegevust avaldas polgu ohvitseride kogu. Igasuguste küsimuste läbiarutamiseks ja seisukoha võtmiseks korraldati väga tihti koosolekuid, millel valitses alati elav huvi. Eriti tähelepanuvääriv on see tegevus polgu laialisaatmise eel, mil lahendamist leidsid mitmed tähtsad ja põhimõttelised küsimused. Klubi (kasiino) kujunes kõigile nagu teiseks koduks, kus peale tõsise töö veedeti ka rõõmsaid silmapilke. Polgu ohvitserikond moodustas haruldaselt kokkuliitunud sõbraliku pere, milles tundmatad olid igasugused lahkkelid. Ohvitseridekogusse vastuvõtt oli reguleeritud kindla korraga.

Sündmustikust oleks nimetada veel astmes ülendamisi: 12. märtsil ülendati kindralmajoriteks polgu vormeerija, brigaadi ülem polkovnik A. Tõnisson ja polgu ülem polkovnik E. Põdder. Üldamine sündis Eesti Ajutise Valitsuse otsusel. Nii siis, Eesti Valitsuse esimesed eesti kindralid! Päevakäsuga Eesti sõjavägedele ülendati astmes 29. III — 34 ohvitseri, 2. IV — 20 ohvitseri ja 3. IV — 16 ohvitseri. Üldamine sündis vene sõjaväes maksvusel olnud reeglite järgi.

Rahulik töö ei saanud kahjuks kesta kuigi kaua. Eesti väeosade likvideerimise püüded andsid peagi tagajärgi ja 20. III ilmus komandeerija kindrali v. Seckendorffi

käsk eesti väeosade laialisaatmiseks 5. IV 1918. Korraldust põhjendati Brest-Litovski rahulepingu tingimustega, mis ei lubavat Saksa väejuhatusele pidada väeosi, kes kunagi on olnud Vene komando all. Ehkki säärast korraldust kujunenud olukorras võis ette näha ja seda oli oodata, mõjus ta siiski rusuva ootamatusena. Käsu annulleerimiseks astuti viibimata ja korduvalt samme. Nii käisid kindralid A. Larka ja A. Tõnisson Eesti Ajutise Valitsuse ülesandel isiklikult selgeks tegemas selle sammu saatuslikust eesti-saksa rahvuste vahekordade kujunemisele rüütelkonna peamehele parun Dellingshausenile. Kõik jäi tagajärjetuks ja raske südamega tuli asuda suure vaeva ja armastusega tehtud töö mõtetule lõhkumisele. Õigus on Ed. Laaman'il tähendada („Vaba Maa“ nr. 94 — 1927. a.): „Meie põlve ajaloos pole vist saatuslikumat paberit, kui see Seckendorffi käsk, millega meie aadel Eesti sõjaväe laskis laiali saata.“

5. IV määrati polgu likvideerimise komisjon (kindralmajor E. Põdder, polk. A. Seiman, kapt. J. Lutsar, st.-kapten P. Laaman, leitn. O. Kurvits, sõjaväeametnikud J. Perk ja S. Paul, polgukirjutaja J. Luks). Esimesed demobiliseeritud sõdurid (426 meest) lahkusid polgust 28. III. Kõik järgnevad päevad viisid samuti mehi ära; viimane suurem salk sõdureid (53 meest) lahkus 5. IV, pärast seda jäid polku veel ainult üksikud sõdurid. Esimesed 11 ohvitseri lahkusid reservi 8. IV.

Töörohkuse tõttu ei suudetud likvideerimist siiski lõpetada määratud tähtajaks. Saadi 10-päevane ajapikendus.

Varustuse, relvastuse ja igasuguse muu varanduse üleandmisel sakslastele püüti päästa mis iganes võimalik. Endistele, okupatsioonivägede tuleku eel peidetud relvadele poetati tasahilju veel uusi lisaks. Hilja aja eest 30.000 rbl. eest muretsetud tuliued polgu muusikariistad varjati esialgu Haapsalu ja transporeeriti siis suure saladuse katte all Tallinna, kus need „Estonia“ teatrisse hoiule pandi ja 1918. a. sügisel üle anti Sõjaministeeriumi orkestrile. Polgu arhiivmaterjal paigutati suurelt osalt hoiule Tallinna Eesti Muuseumi. Polgu staabi kirjutajad annetasid 12. IV oma raamatukogu kassa raha 828 rbl. 3 kop. maja ostmiseks Eesti Rahva Muuseumile Tartus.

Tuleb tähendada, et polgu likvideerimise ajal vahekord sakslastega muutus märgatavalt halvemaks. Nähtavasti kardeti polgult vastuhakkamist või vähemalt tõrkumist, mille tõttu Haapsalu komandantuuri komandole kõvendamiseks juurde toodi umbes

Kolonelleitnant H. Matson

1. jalaväerügemendi I pataljoni ülem
kuni 1. IV 32.

Kolonelleitnant R. Maasing

1. jalaväerügemendi I pataljoni ülem
alates 1. IV 32.

Major A. Kivi

1. jalaväerügemendi II pataljoni ülem.

Major A. Tomander

1. jalaväerügemendi III pataljoni ülem.

kompani sõdureid, kes mõni aeg kartuse pärast ööseti isegi rietatult magasid.

Viimane ohvitseridekogu lahkumiskoosolek peeti 4. IV. Kõiki kõnesid läbistas punase joonena lootus paremate aegade kättejõudmisele, mil uuesti võib jätkata vägivala

laga katkestatud tööd. Mitte käed rüppes, tegevuseta olles ei tahtud ootama jääda neid aegu, vaid võimalust leida tulevaste sündmuste ettevalmistamiseks põrandaaluse salajase tegevuse läbi. Selles sihis võeti vastu rida otsusi. Tallinnas loodi Keskbüroo, igasse

maakonda määrati esindajad, kes kõik pidid töötama kontaktis ja käsikäes. Nähti ette ohvitseride kokkukogumised maakondades 30. VI ja 4. VII s. a. Tallinnas Keskbüroo ja maakondade esindajate koosolek. Sakslaste teenistusse astumine ükskõik mis alal otsustati kategooriliselt eitavalt.

Polgu likvideerimise päevakäsk ilmus 13. IV. Viimastena lahkusid eelnimetatud likvideerimise-komisjoni liikmed ja veel 9 ohvitseri. Polguga ühenduses olevate küsimuste lõplikuks likvideerimiseks jäi Eesti Sõjavägede Staabi juurde töötama veel eriline likvideerimise-komisjon.

1918. a. suvel, mil Saksa okupatsiooni võim järjest intensiivsemalt surus maha

kõiki eesti eneseavaldusi, töötasid 1. Eesti polgu ohvitserid, eesotsas kindral E. Põdderiga ennastalgavalt ja kõige suurema agarusaga põrandaaluse kaitseliidu organiseerimisel. Töö tulemused ilmusid kõige selgemalt sama aasta novembris, mil Eesti Ajutine Valitsus jälle võimaluse leidis katkestatud tegevuse jätkamiseks ja Kaitseliit võis tulla avalikkusele, asuda korra ja julgeoleku ning iseseisvuse kaitsemisele. 1. Eesti polgu ohvitserkonna töö ulatus, suurus ja tähtsus Kaitseliidu rajamisel tohiks selguda juba sellestki, et avaliku Kaitseliidu ülemateks määratud 10 isikust kuulub 7 1. Eesti polgu ohvitseride perre, kes oma endist tegevust lihtsalt jätkasid muutunud olukorras.

Võitlesime ja võitsime,

sest meis valitses isamaarmastus, sõbralikkus ja üksmeel.

Pärast 3½-aastast Maailmasõjas viibimist ja seal lõpmata lahingutest oma polguga osavõtmist jõudsin 1918. a. juulis tagasi Narva, kus tol ajal elasid minu vanemad. Puhata siin ei tulnud kuigi kaua. Pärast vaheerahu sõlmimist Lääne rindel Saksamaa pidi oma sõjaväed Eestist evakueerima. Idast ähvardas enamlus. Pidime asuma oma kodumaa kaitsele sakslaste kannul sissetungiva vene punaväe vastu. Sellel, kodumaale raskel ajal, tuli meil uuesti kätte võtta relvad, et astuda vastu sissetungivale vaenlasele.

Rõõmuga võtsin ma 21. detsembril 1918. a. vastu 1. jalaväerüü. juhtimise ja juba 2. jaanuaril 1919. a. rügement astus vastu vaenlasele, kes tol ajal oli kõigest 12—15 kilomeetri kaugusel pealinnast. Omades Maailmasõjast pikemaajalise lahingupraktika, saades juhtimiseks ühe meie parematest rügementidest ja olles määratud teotsema Viru rindele, kus enamlaste kätte langenud Narvas asusid mu vanemad, — kõik see koostus mulle soodsalt, aitas tõsta mu võitluseindu ja tahet ning andis mulle julguse loota rügemendi sõjalisele edule. See lootus läks täide, sest rügemendi juhtiv koosseis osutus oma ülesande kõrgusel, eriti oma moraalsete omaduste poolest. Kogu rügemendis valitses üksmeelne sõbralik vaim ja kindel tahe vaenlast võimalikult kiiresti kodumaa piiridest välja lüüa. Esimestest päevadest peale rügement löi vaenlast, kes hakkas taganema kogu rindel, ja juba 17 päeva pärast väljaasrumist Tallinnast 19. jaanuaril 1919. aastal ühes

teiste meie väeosadega tungisime võidukalt Narva.

Narva vallutamise lõppes, võib öelda, meie Vabadusesõja esimene periood Viru rindel. See periood oli küllalt raske, kuid siiski kõige kaasakiskuvam, kõige mälestusrikkam, sest vahetpidamata edasiliikumine ja meie maa järkjärguline enamlastest vabastamine tõstis lahingutuju ja tegi huvitavaks sõja.

Edaspidine Eesti piiride kaitsmine oli kestvam, ühetaolisem ja tunduvalt raskem. Siis tuli meil end kaitsta juba tublisti tugevnenud ja organiseerunud vaenlase vastu. Kuid esimesel perioodil läbi teinud hea lahingukooli ja julgustatud eduga, rügement väsimatult löi tagasi kõik vaenlase pealetungid, võttis Narva rindelt vabanenud üksustega osa Põhja-Läti vabastamisest ja landeväeri sõjakäigust, täites sellega kõik need lootused, mis tema peale pandi sõtta saatmisel. Kui Põhja-Lääne armee kannul vene punavägi uuesti Eesti piire ähvardas, koondati rügement täies koosseisus Viru rindele, kus ta sõja lõpuni jäi püsima temale kaitsmiseks määratud seisukohtadele.

Palju häid ja sõjalises mõttes õpetlikke momente oli rügemendis Vabadusesõja kestel. Ei jätkuks siin ruumi nende kirjeldamiseks. Loodan ja soovin, et need tulevastele põlvedele õpetlikud ja kasulikud kangasteod asjaosaliste tagasihoidlikkuse tõttu igaveseks unustusse ja vaka alla ei jää, vaid et igaüks, kes neist sündmustest isiklikult

osa võttis või neis ise peategelaseks oli, oma kohuseks loeb neid sündmusi üldsusele valgustada — see on pühaks kohuseks igale Vabadusesõjast osavõtnule, igale 1. jalaväerügemendi ohvitserile ja sõdurile.

Asudes 1. oktoobril 1919. a. diviisiülema abi ametikohale, lahkusin suure kahjatsuga rügemendist, millega olin ühte kasvanud lahingutes ja kes oli sirgunud suureks ja tugevaks lahinguüksuseks.

Nüüd on möödunud sellest ajast üle 12 aasta. 1. jalaväerügement seisab graniitkaljuna sealsamas, kuhu ta võidurikkalt astus 19. jaanuaril 1919. aastal. Mälestades rügemendiga lahingutes veedetud päevi, soovin mina, kui rügemendi esimene vabadusesõjaaegne lahingu komandör, et rügemendis hoiduksid alal need kõrged omadused, mis valitsesid lahingutes Vabadusesõjas, rügemendi elu tähtpäevadel ja mis viisid rüge-

mendi võidule ta kangelastegudel. Need on: palav isamaarmastus, sõbralikkus ja üksmeel. Rügemendi lahinguliste võimete alahoidmiseks soovitan kõigile, oma endistele lahinguseltsilistele, kui ka neile, kes ei ole olnud lahingutes: „Õppigem ja uurigem Vabadusesõda, sest kui kord sõjapaus peaks meid kutsuma eesti rahva vabaduse ja iseseisvuse kaitseks, siis tegevused ei erine palju nii ideelisest küljest kui ka praktilises osas meie tulevase sõja esirindel vabadusesõjaaegsetest.“

O. Hiiu
Diivan!

1. jal. rügement Vabadusesõjas.

Lühike ülevaade.

Major A. Tomander.

Rügemendi vormeerimine.

16. novembril 1918. a. Ajutine Valitsus otsustas asuda kaitseväge loomisele ja kutsuda teenima meeskodanikke 21—25 aasta vanuses. Kokkutuleku päevaks määrati 21. november ja juhtumiks, kui 28. novembriks tarviline arv rahvaväelasi kokku ei tule, jäeti kaitseministrile õigus mehi võtta sunni viisil.

Samal 16. novembril peaministri asetäitja J. Poska kutsus kokku kõrgematest kaitseväelastest koosneva komisjoni rahvaväge korraldamiseks. See komisjon määras kindlaks rahvaväge esialgse organisatsiooni — ühe diviisi koosseisus: kuus kahepataljonilist jalaväerügementi, üks ratsa- ja suurtükiväerügement, üks inseneriväepataljon. Igale väeosale määrati tema asukoht. 1. jalaväerügemendi asupaigaks sai Tallinn.

Rügemendi uuesti vormeerimine algas 21. novembril 1918. a., s. o. päeval, mil enamlased tegid esimest katset Narva vallutamiseks. 24. novembril ilmus rügemendi esimene päevakäsk. Rügemendi uuesti vormeerimist algas tema okupatsiooniaegne ülem — kindralmajor E. Pödder. Tuli uuesti

otsast alata tööd, mis oli tehtud juba enne saksa okupatsiooni. Seekord pidi algama ei millestki. Kui rügemendi esmakordsel vormeerimisel 1917. a. tuli kõrvaldada teelt palju raskusi, siis teiskordne vormeerimine 1918. a. sügisel sündis hoopis rasekmates tingimustes — polnud relvi, varustust ega mehi. Seejuures juba vormeerimise alul algas vaenlane pealetungi ja lähenes järjest Tallinnale.

Sakslased olid teinud okupatsiooni kestel maa tühjaks igasugusest varustusest. Mida ei suudetud välja vedada, see hävitati või pilluti merre. 1. Eesti polgu rikkalikku desf tagavaradest, mis polgu laialisaatmisel langes sakslastele, polnud enam vähematki järel. Nii valitses rügemendi ladudes alul täielik tühjus. Võtta ka polnud kustki. Olukord aga nõudis rügemendi kiiret tegevusse astumist.

Ajutise Valitsuse poolt 16. novembril väljakuulutatud vabatahtlikul mobilisatsioonil polnud loodetud tagajärgi. 21. novembriks ilmus rügementi ainult üks vabatahtlik ja 49 ohvitseri. 27. novembriks 17 vabatahtlikku ja 64 ohvitseri. Selie meeste arvuga polnud midagi peale hakata. Vabatahtliku mobili-

satsiooni nurjumisega viibis ka rügemendi vormeerimine kohe alguses 12 päeva võrra.

Alles pärast sundmobilisatsiooni välja kuulutamist 27. novembril hakkas 2. detsembrist peale mehi vähehaaval kogunema. 2. detsembril oli koos juba 45 rahvaväelast ja 66 ohvitseri, 7. detsembril — 318 rahvaväelast ja 79 ohvitseri, 9. detsembril — 499 rahvaväelast ja 86 ohvitseri j.n.e. Ka sunduslik mobilisatsioon edenes visalt, sest rahvas oli tündinud pikast Maailmasõjast ja Saksa okupatsiooni surutisest, puudus usk Eesti ettevõtte kordaminekusse võitluses suure Venemaaga, olukord oli selgusetu, ajaloolise momendi tähtsusest ei saadud aru.

Ajutise Valitsuse määruse kohaselt pidid rahvaväelased teenistusse ilmuma oma riides ja saabastes, kaasa tuues nädala toidumoonna. Riided ja saapad pidid olema korralikud. Seda määrust suurem osa meestest ei täitnud, vaid ilmusid pasteldes ja kergetes riides ilma toidumoonata. Rügemendil aga polnud kohe kõigile riideid ja saapaid anda. See asjaolu takistas mehi kasarmust välja viia ja neist üldse midagi vormeerida.

28. novembril enamlased vallutasid Narva ja tungisid edasi Tallinna suunas. Rindel võitlevad meie kaitseväeosad taandusid vaenlase ülevõimu tõttu ja võitluserinne lähenes iga päevaga Tallinnale. Vaenlase edasitungi taikstamiseks saadeti 1. rügemendi kompanid, niipea kui need olid vormeeritud ja varustatud, kohe ükshaaval rindele 5. ja 4. rügemendi ja mereväe dessandi kõvendamiseks. Nii saadeti 5. rügementi — 8. detsembril 4. kompani, 10. detsembril 3. kompani ja 23. detsembril 2. kompani. 4. rügementi — 26. detsembril 13. kompani ja mereväe dessantpataljoni 1. jaanuaril 6. kompani. Hiljem, rügemendi minekul rindele, jäeti terve III pataljon Tallinna vahipataljoniks ja kooliõpilaste kompani eraldati rügemendist. Paljud ohvitserid viidi üle teistesse, vormeeritavatesse väeosadesse, staapidesse ja asutistesse juhtivatele kohtadele. Selletõttu rügement ei saanud oma koosseisu kunagi täis, ehk ta küll oli 1918. a. lõpuks vormeerinud terve rea lahinguvalmis kompaneid.

Tehtud töö läks üldsuse kasuks ja 1. jalaväerügement oli seega ka Vabadusesõja alul paljudele väeosadele ja asutistele „emaks“, nagu seda oli ta eelkäija 1. Eesti polk teistele Eesti rahvuslikele väeosadele 1917. aastal.

Vormeerimise ajajärgul 21. XI 18.—9. I 19. rügement andis teistele väeosadele üle 2000 rahvaväelase ja 108 ohvitseri.

Kaitseministri käsukirjaga 28. novembril 1918. a. määrati rügemendi komplekteerimiseks kõik Läänema mehed ja osa mehi Harjumaalt ja Tallinnast.

Esimeses järjekorras hakati vormeerima rügemendi staapi, töökompanit, ambulantsi ja komandandikomandot.

Vormeerimise esimestel päevadel, kui rahvaväelasi oli kompanites vähe, koondati vabad ohvitserid peastaapi, Pagari tän. nr. 1, kus neist moodustati 1. jalaväe rügemendi ohvitseride rühm. Ohvitseride ülesandeks seal oli vahiteenistuses käimine riiklike asutiste ja ladude juures.

Lahingüksustest esimestena vormeeriti 2., 3. ja 4. kompani ja saadeti need otsekohe rindele. Kuna 1. kompanit ei hakatud niipea vormeerima, seega lõppes rügemendis I pataljoni olemasolu kuni 16. II 19.

Juurdetulevatelt rahvaväelastelt ei moodustatud uuesti I pataljoni, vaid vormeeriti edasi II pataljoni. Oldi arvamusel, et 5. rügementi saadatud kompanid saadakse hiljem tagasi. Enne aga, kui II pataljoni komplekteerimisega lõpule jõuti, vormeeriti vahepeal III ja IV „ülemäärä“ pataljon. III pataljoni vormeerimine tekkis vajadusest asutada Tallinna väeosa vahiteenistuse kandmiseks. See pataljon moodustati täielikult 13. detsembriks ja koosnes Läänemaa kaitseliitlastest, kes siis veel ei kuulunud mobilisatsiooni alla. IV pataljoni hakati vormeerima detsembri teisel poolel. Selle vormeerimine ei olnud ette kavatsatud, vaid tekkis olude sunnil. Nimelt oli suurem saadeti Viljandi maa mehi teel 2. jalaväerügementi, Tartu. Parajasti, kui mehed Tallinna jõudsid, tuli teade, et punased on Tamsalu raionis välja jõudnud raudteele ja katkestanud raudteeühenduse Tapa—Tartu vahel. Mehed määrati siis 1. jalaväerügementi ja neist pandi alus IV pataljonile.

Tallinnas viibimise ajal rügement paiknes järgmiselt: staap — alul Merepuies teel piiritusevabriku ruumides, pärast V. Patarei tän. nr. 10; rügemendi allüksused asusid „Patarei“ ja „Liivakasarmutes“.

Rööbiti vormeerimisega rügement kandis Tallinnas vahiteenistust. Alul see koostus lasus peamiselt ohvitseridel. Teiseks tähtsaks ülesandeks oli ajutise valitsuse ja pealinna julgeoleku kaitse. Kohalikud enamlased olid liikvel ja läksid ikka julgemaks võitluserinde lähenemisega Tallinnale: ähvardati kukutada Ajutine Valitsus ja võtta oma võimusesse Tallinn. Nende aktiivne väljaastumine 17. detsembril suruti maha kooliõpilaste kompani poolt. Rügemendi

*Esimese jalaväerügemendi sõdureid
Vabaduseristi kavalere.*

Herman Paesütd.

Joosep Valler.

Friedrich Pender.

Aleksander Pihlak.

Esimese jalaväe rügemendi sõdureid Vabaduseristi kavalere.

Ülal vasakult: *Jaan Sipelgas, Anton Kelmser, Peeter Kruusement.*

All vasakult: *Alfred Sampka, Artur Sepp, Gustav Nurklik, August Kull, Jüri Permänn*

kui suurema väekoondise viibimine Tallinnas hoidis ära punaste tõsisemad mäsukatsed.

Tallinnas viibimisel rügemendi paljude rahvaväelaste meeolu ei olnud kõige parem. Kaitseväe loomisele ja võitlusele suure Venemaa vastu vaadati umbusklikult. Meeolusse mõjusid halvasti riiete, jalanõude ja relvade puudus ja vilets toit. Eriti halvasti lootuse võidusse punaväe lähenemine Tallinnale ja meie väeosade taandumine. Tänu kindlatele juhtidele ja asjalikule selgitusetööle hoiti rügemendis kindel kord ja distsipliin.

1918. a. detsembri kuu lõpul olid punaste väed juba 35 km Tallinnast. Pealinn oli hädaohus. Selletõttu saadeti 2. jaanuaril Tallinnast kõik lahinguvõimelised üksused võitluserindele.

1. jalaväerügement astus välja ainult ühe vormeeritud laskurikompaniga. Kõik 5. rügemendi saadetud kompanid viidi sinna päriselt üle. III pataljon jäeti Tallinna ja nimetati hiljem Tallinna vahipataljoniks, veel hiljem seisis ta tagavararügemendi ja

10. jalaväerügemendi koosseisus ja kujunes viimaks aluseks praegusele 10. üks. jalaväepataljonile. Rügemendi teised allüksused — 5., 6., 15. ja 16. kompani, jalaluurajate, side ja sapööri-komando ja ambulants olid moodustamisel; need jäid Tallinnal tagavara-pataljoni juurde ja tulid pärast vormeerimise lõpetamist ükshaaval rügemendile järele.

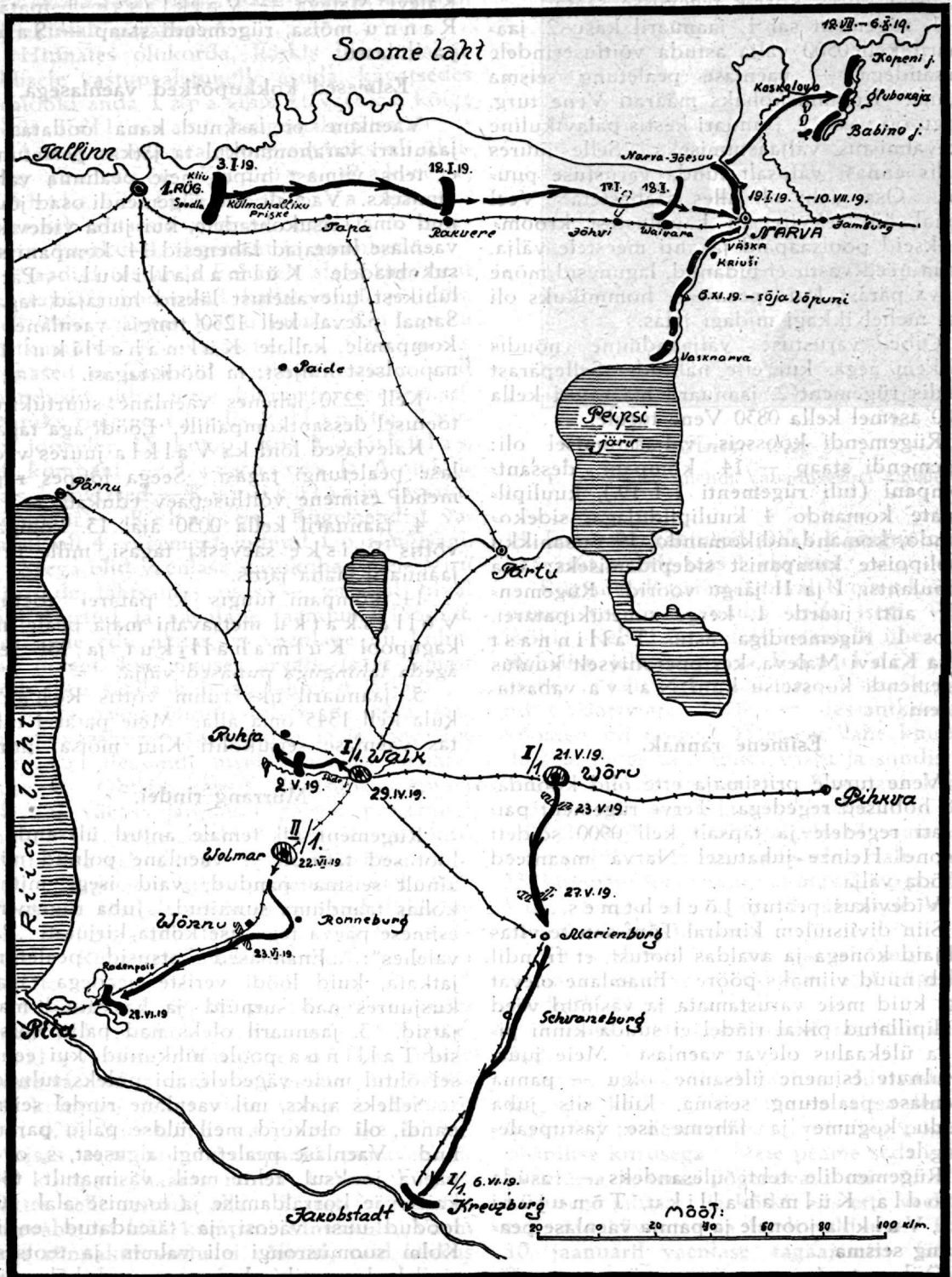
Rügement olles võitluserindel jatkas vormeerimist. Kevadel 1919. a. moodustati I ja III pataljon uuesti. IV pataljon likvideeriti ja selle 13., 14. ja 16. kompani nimetati ümber I pataljoni 2., 3. ja 4. kompaniks. Rügemendi koosseis määrati kolmepataljoniline. Septembri alul likvideeriti üldine rk kompani ja vormeeriti igale pataljonile üks rk kompani. Selle viimase muudatusega võib rügemendi vormeerimist, mis kestnud 9½ kuud, lugeda lõpetatuks.

1. jalaväerügemendi ülemateks Vabadussõjas olid: Kindralmajor E. Pödder — 21. 11. 18. — 18. 12. 18; kapten O. Raudvere aj.k.t. — 18. 12. 18. — 26. 12. 18; kolonel O. Heinze — 26. 12. 18. — 23. 10. 19; kapten A. Pulk — 24. 10. 19. — sõja lõpuni.

Rügemendi sõjaline tegevus.

Vaenlane lähenes Tallinnale. Saabusid Vabadusesõja meeleheitlikumad päevad. Suurem osa Eestist oli läinud vaenlase kätte,

kes oli jõudnud umbes 30 km kaugusele pealinnast. Vaenlasele näis, et ta varsti oma eesmärgile jõuab — vallutab kogu Eesti. Meie rindel olevad väeosad olid pika taan

Skeem: I. jalaväerügemendi tegevus Vabadusesõjas.

dumise ja alaliste lahingute tõttu väsinud, meeoleu langenud. Puudus side üksikute, laial rindel teotsevate salkade vahel, puudusid ka täpsamad teated vaenlasest.

Otsustati Tallinnas vormeeritavad üksused kiires korras tegevusse saata.

1. rügement sai 1. jaanuaril käsu 2. jaanuaril kell 0500 välja astuda võitluserindele ülesandega — vaenlase pealetung seisma panna. Kogumiskohaks määrati Vene turg. Kogu öö vastu 2. jaanuari kestis palavikuline ettevalmistus väljaastumiseks. Selle juures andis ennast valusalt tunda varustuse puudus. Osa mehi oli alles saabasteta. Veel samal ööl rekvireeriti kauplustest kroomnähkseid poolsaapaid ja anti meestele välja. Kaua need vastu ei pidanud, lagunesid mõne päeva pärast, kuid peaasi — hommikuks oli igal mehel ikkagi midagi jalas.

Oine varustuse väljaandmine nõudis rohkem aega, kui ette nähtud. Sellepärast jõudis rügement 2. jaanuaril määratud kella 0500 asemel kella 0830 Vene turule.

Rügemendi koosseis väljaastumisel oli: rügemendi staap — 14. kompani, dessantkompani (*tuli rügemendi 1. I 19.*), kuulipildujate komando 4 kuulipildujaga, sidekomando, komandandikomando, 19 ratsanikku koolipoiste kompanist sidepidamiseks, osa ambulantsi, I ja II järgu voorid. Rügemendile anti juurde 1. kerge suurtükipatarei. Koos 1. rügemendiga astus Tallinnast välja Kalevi Maleva, kes operatiivselt kuulus rügemendi koosseisu kuni Narva vabastamiseni.

Esimene rännak.

Vene turule pritsimaja ette olid koondatud hobused regedega. Terve rügement paigutati regedele ja täpsalt kell 0900 sõideti kolonel Heinze juhatusel Narva maanteed mööda välja.

Videvikus peatuti Jõeletmes.

Siin diviisiüleml kindral Tõnisson tervitas tulijaid kõnega ja avaldas lootust, et frondil tuleb nüüd viimaks pööre. Enamlane olevat arg, kuid meie varustamata ja väsinud väed laialipillatud pikal rindel ei suuda kinni pidada ülekaalus olevat vaenlast. Meie juurdetunute esimene ülesanne olgu — panna vaenlase pealetung seisma, küll siis juba jõudu kogume ja läheme ise vastupealetungile.

Rügemendile tehti ülesandeks — asuda Soodla, Külmahalliku, Tõnujüri talu, Valkla joonel ja panna vaenlase pealetung seisma.

Ööl vastu 3. jaanuari asus rügement määratud kohtadele järgmiselt: 13. kompani

(oli varem rindele saadetud 4. rügemendi käsutusse, liitus nüüd jälle rügemendiga) — Soodlasse ja Anijale; 14. kompani ja kuulipildujate komando — Külmahallikule, dessantkompani — Tõnujürile ja Kalevi Maleva — Valklasse, 1. patarei Rannu mõisa, rügemendi staap — Saunja külasse.

Esimised kokkupõrked vaenlasega.

Vaenlane ei lasknud kaua oodata. 3. jaanuari varahommikul ta jätkas pealetungi, et teha viimast hüpet meie pealinna vallutamiseks. Vaevalt olid rügemendi osad jõudnud oma seisukohtadele, kui juba videvikus vaenlase luurajad lähenesid 14. kompani seisukohtadele Külmahallikul. Pärast lühikest tulevahetust läksid luurajad tagasi. Samal päeval kell 1230 tungis vaenlane 14. kompanile kallale Külmahalliku lõunapoolsest küljest; ta löödi tagasi.

Kell 2230 lähenes vaenlane suurtükitle toetusel dessantkompanile. Löödi aga tagasi.

Kalevlased löid ka Valkla juures vaenlase pealetungi tagasi. Seega lõppes rügemendi esimene võitluspäev edukalt.

4. jaanuaril kella 0030 ajal 13. kompani võttis Priske saeveski tagasi, mille ta 2. jaanuaril maha jättis.

14. kompani tungis 1. patarei toetusel Võllaskatku metsavahi maja peale, mis kagupool Külmahallikut ja löi sealt ägeda lahinguga punased välja.

5. jaanuaril üks rühm võttis Rehatsküla kell 1345 oma alla. Meie patarei tulistas vaenlase seisukohti Kiiu mõisa juures.

Murrang rindel.

Rügement oli temale antud ülesande ja lootused täitnud — vaenlane polnud mitte ainult seisma pandud, vaid isegi mitmes kohas taanduma sunnitud. Juba rügemendi esimese päeva tegevuse kohta kirjutati „Päevalehes“: „Enamlased katsusid pealetungi jätkata, kuid löödi veriste peadega tagasi, kusjuures nad surnuid ja haavatuid maha jätsid. 3. jaanuaril oleks nad palju verstaasid Tallinna poole nihkunud, kui eelmisel öhtul meie vägedele abi poleks tulnud.“

Selleks ajaks, mil vaenlane rindel seisma pandi, oli olukord meil üldse palju paranenud. Vaenlase pealetungi algusest, s. o. 35 päeva jooksul tehti meil väsimatult tööd kaitseväge korraldamise ja loomise alal. Oli loodud uusi väeosi ja välendatud endisi. Kolm soomusrongi oli taamis ja teetsid rindel; laevastik oli suurenenud kahe ristaleja — „Lennuki“ ja „Vambola“ võrra; oli

saadud välismaalt relvi ja laskemoona; oli saadud abivägesid Soomest. Ka Inglise laevastik oli jõudnud kohale.

Meie vägede osalised vastulöögid maal ja merel olid rusuvast mõjunud Vene punaarmee meeleolusse, kuna Eesti vägede meeleolu järjekindlalt paranes.

Hinnates olukorda, käskis ülemjuhataja üldisele vastupealetungile asuda, kavatsedes pealööki anda Tapa sihis, et vaenlast kõige pealt Tallinnast kaugemale visata.

1. rügemendi pealetungi suunaks oli üldiselt: Kuusalu, Kadrina, Rakvere, Kohtla, Tallinna—Narva maantee. Paremalt teotsesid soomusrongid ja 5. rügement, vasakul 4. rügement ja soomlased.

Saadud ülesande kohaselt algas rügement 7. jaanuari hommikul kallaletungi ja juba kell 0900 vallutas Kiiu mõisa, Kuusalu kirikumõisa, Koobaste ja Santmäe. Punased ei julgenud võitlusse astuda, vaid taandusid juba meie luurajate lähenemisel. Õhtuks rügement jõudis Pillapalu, Kursi jõe juurde; 13. komp. asus Kosukülas, 14. kompani — Laugastes ja Arukülas, kalevlast — Kursikülas ja dessantkompani — Rehatses. Rügemendist vasakul oli 4. rügement jõudnud Loo mõisani.

Seega olid vaenlase seisukohad meie Viru väerinde tähtsamas osas — vasakul tiival läbi murtud ja vaenlane taanduma löödud. See meie edu näitas, et vaenlane nii kohutav plegi, kui alguses arvati, ja et temast võib jagu saada kui aga tahtmist jätkub.

Sama päeva õhtuks tuli teade, et 8. jaanuaril varahommikul saadab meie laevastik Loksal dessandi maale vaenlase seljatangusse. Ühtlasi käskis diviisiülem rindel olevaid väeosi järgmisel päeval pealetungi jätkata. 1. rügemendile kästi 8. jaanuaril jõuda Saupeõllu, Konukõrve juurde. Rügement algas pealetungi kell 0900. Vaenlane tõsiselt vastu ei pannud, lühikese tulevahetuse järele lahkus ta oma seisukohadelt. Rügement jõudis varakult määratud kohale.

9. jaanuaril jätkati pealetungi. 1. rügement pidi jõudma Surumõisa, Saupeõllu juurde. Vaenlane oli uusi jõude juure saanud ja pani visalt vastu. Nii tekkis 14. kompani ja vaenlase vahel 9. jaanuaril kell 0200 Surumõisa juures äge lahing. Mõisas asus kolm kompani punaväelasi. 14. kompani haaras mõisa kahest küljest, võttes selle risttule alla. Pärast tunniajalist tulevahetust läks kompani rünnakule. Vaenlane rünnakut vastu ei võtnud, vaid lahkus mõisast, jättes maha 1 rk Maximi, kaarikuga padruneid, püsse ja muud lahinguvastust.

Anton Siig

1. jalaväerügemendi Vabaduseristi kavalier.

14. kompani kaotused selles lahingus olid 4 haavatut, nende seas 1 ohvitser.

Rügemendi paremal tiival Konukõrve juures vaenlane püüdis anda isegi vastulööki. Kell 1130 piiras ratsasalk ühes saamelise jalaväe osaga Konukõrve talu ümber ja tahtis hävitada meie dessantkompani. Vaatamata sellele, et dessantkompani koosseis oli kõigest 33 meest kahe kuulipildujaga, pidas ta 3 tundi vastu ja sundis viimaks vaenlase taganema. Kompani kaotused olid üks surnu ja kaks haavatut.

Kell 1400 võtsid kalevlast oma alla Suru küla ja Sammelsetja talu, kuna 13. kompani üks rühm vallutas Leppsi küla. Seega oli rügemendi ülesanne ka sel päeval edukalt täidetud.

Ka naabritel oli sel päeval suur edu. Soomusrongid vallutasid Tapa, 4. rügement jõudis Valgejõeni.

Vaenlane oli kogu rindel taanduma löödud.

Sama päeva õhtul saabus diviisiülemalt järgmine käsk: „Vaenlane on täitsa demoraliseeritud ja desorganiseeritud ning põgeneb paanilise kiirusega. Meie peame seda juhust kasutama ja tema põgenevaid osi võimaliku kiirusega jälitama ja kõiki, kes ette veel juhtub, ära hävitama ja laiali pilduma. Käsin 10. jaanuaril vaenlase tagaajamist jätkata. Kui vaenlane on löödud, siis võime puhata, praegu aga — edasi.“

Saadud ülesande kohaselt pidi 1. rügement 10. jaanuari õhtuks jõudma O h e p a l u, A r b a v e r e joonele.

Määratud joonele rügement jõudis varakult vaenlasega kokkupuutumata.

Kihutamine põgeneva vaenlase järele.

10. jaanuarist alates muutus pealetung kihutamiseks vaenlase järele. Meie parempoolne naaber — soomusrongid — tungis külluna vaenlase aetusse, laevastik toimetas järkjärgulisi dessante vaenlase seljataha. Et vastupanu korraldada, sõitis rügement edasi regedel, mis võetud küüdi korras, kui ka pagulaste regedel, kes idasse oma kodukohtadesse tagasi sõitsid.

Juba 12. jaanuaril kell 1100 marssis rügement R a k v e r e s t läbi, kust vaenlane oli lahkunud öösi.

Palju muret tekitas jalanõude puudus. Tallinnas väljaantud kroomnahksed „pidusaapad“ olid alalisest lumeskäämisest lagunenud, uusi polnud kustki võtta. K a d r i n a s katsuti neid saada külarahvalt rekviireerimisega, kuid tagajärgi sellel polnud — toodi kokku mõni paar pastlaid ja lagunened saapaid.

14. jaanuari õhtuks jõuti H i r v a l a küla, E r r a mõisa, K e s t l a küla joonele.

Pärast lahingut S u r u mõisa juures oli rügemendil viie päeva jooksul ainult mõnes kohas kokkupuutumisi vaenlasega; dessantkompanil — K õ n u k õ r v e l 9. jaanuaril ja K a d r i n a kiriku juures 11. jaanuaril; 14. kompanil — V a e k ü l a mõisa juures 12. jaanuaril.

Et väeosad äärmiselt väsinud olid, määrati 15. jaanuar 1., 4. ja 5. rügemendile puhkepäevaks. See päev läks vaikselt mööda. 1. rügement asus P ü s s i mõisa, L ü g a n u s e küla ja P u r t s e—L i i v a joonele, kust punaväed olid öösi lahkunud.

Narvale lähemale. Vaenlase vastupanu visam.

16. jaanuariks määratakse rügemendile järgmine ülesanne: J õ h v i mõisa, T o i l a mõisa liin oma alla võtta.

Siiit alates peale tungida oli juba palju raskem. Vastane oli meie eilse puhkepäeva kasustanud oma jõudude korraldamiseks. Kui 16. jaanuaril edasitungimist jätkati, oli vaenlase vastupanek märksa kõvem. Meie edasilikumise tempo palju küll ei kahane- nud, kuid tegevus nõudis rohkem pingutust ja jõukulu. Mida lähemale N a r v a l e jõuti, seda visamaks muutus vaenlase vastu- panu.

Saadud ülesande kohaselt tegi rügemendi- ülem pealetungiks järgmised korraldused:

Rügemendil alata liikumist 16. jaanuaril kell 0800 kolmes kolonnis, ülesanded olid järgmised: 1) 14. kompanil — raudtee suunas K o h t l a ja S o m p a küla kaudu J õ h v i alevisse tungida, 2) dessantkompanil liikuda 14. kompani ees kuni K o h t l a jaamani, sealt pöörata põhja poole M õ i s a m a a küla peale; M õ i s a m a a küla, P e r i v e r e mõis ja küla vaenlastest puhastada ja E d i s e mõisa välja tungida, 3) patareil ja 13. kompanil liikuda 14. kompani järel P e r i v e r e külasse ja asuda seal positsioonile, 4) kalevlastel — V a r j a k ü l a, K o l g a kõrtsi ja J ä r v e k ü l a kaudu K u k r u s e mõisa tungida ja samal ajal üks rühm M o l d o v a küla S a k u ja O n t i k a mõisa kaudu V a l l a s t e küla ja T o i l a karjamõisa peale saata.

Nende ülesannete täitmine tõi enesega kaasa 16. jaanuaril vihased võitlused.

14. kompani jõudis kella 1200 takistamata K o h t l a külasse, kus sai teada, et vaenlase jalavägi K o h t l a ja S o m p a vahelises metsas asub ja tema soomusrong S o m p a jaamas. Samal ajal hakkas punaste patarei, mis E d i s e mõisa ja J õ h v i alevi vahel surnuaias juures asus, K o h t l a küla pommitama. Kell 1500 ilmus vaenlase soomusrong — kolm kaubavagunit ühes suurtükiplatvormiga — K o h t l a küla kohale ja avas tule oma ainukesest suurtükist meie voori peale, mis asus K o h t l a jaama kohal teel. Meie patarei, mis sel momendil liikus K o h t l a küla ja jaama vahel, veeretis ühe suurtüki varjatult K o h t l a küla majade varju ja avas tule vaenlase soomusrongi peale; pärast mõnda pauku sõitis soomusrong minema ja ei tulnud enam tagasi. Selle järele liikus 14. kompani edasi S o m p a küla sihis, kuid satatus lõunapool raudteed metsas asuva enamlaste salga püssi ja kuulipildujate tule alla ja oli sunnitud peatuma. Pooletunnilise vastastikuse tulevahetuse järele taganes vaenlane R u t i k u küla poole ja kell 1800 14. kompani vallutas S o m p a küla.

Kell 1100 jõudis dessantkompani vaenlasega kokku puutumata K ä h a külasse, kust ta 30-mehelise enamlaste ratsasalga välja löi. Selgus, et vaenlane on koondanud suuremad jõud J ä r v e, K u k r u s e, M õ i s a m a a ja P e r i v e r e raiooni, mis pärast kompanil väikese koosseisu tõttu (31 meest) on edasitungimine võimatu; ta peatas K ä h a külas.

Kalevlased, liikudes suure maantee suunas, jõudsid kella 1200-ks takistamata K o l g a kõrtsini, kuna mere äärt mööda lii-

kuv rühm samal ajal Saku mõisa jõudis. Sealt edasi pealetungil Saku külale oli sunnitud Saku mõisa tagasi pöörduma, kuna rühm võeti tugeva vaenlase salga poolt vastu. Kolga kõrtsist edasi liikudes tungis kalevlaste suurem grupp kell 1400 kahest küljest Järve küla peale, kus asusid vaenlase tugevad osad — madruste salk. Kalevlasted leidsid siin äärmiselt visa vastupanu ja olid sunnitud viietunnilise lahingu järele taganema, kaotades 6 surnut ja 14 haavatut, viimaste seas ka kalevlaste pealik kapten Tõnson.

Selle äparduse ja üldise visa vastupanu tõttu sel päeval rügemendi vasak tiib ei jõudnud ettenähtud ülesannet täita ja rügement jäi ööseks Sompaküla, Käha küla ja Kolga kõrtsi joonele.

Julge pealetungiga 16. jaan. tõmbas rügement enese vastu punaste peajõu — terve eesti kommunistliku diviisi ja soodustas seega 5. rügemendile edasiliikumist ja Jõhvi vallutamist.

Õöl vastu 18. jaanuari tuligi dessant 400 eestlast ja 600 soomlast kapten Paulus'e juhatusel Udria maale. Üks osa sellest liikus kohe Lagna mõisa, teine osa Meriküla ja Riigiküla sihis.

18. jaanuaril rügement jätkas pealetungi kahes kolonnis ja vastupanekut leidmata jõudis kell 1400 ja 1500 vahel Vaivara jaama, Pimestiku küla joonele, — esimesse punkti dessantkompani, teise — 14. kompani. Kell 1430 teatas 14. kompani ülem, et tema maakuulajad Vaivara Sinimägede juures vaenlase vahipostidega kokku puutunud. Kohalikele elanikele saadi teada, et 17. jaanuaril on jõudnud Narvast Vaivara sse uus punaväe rügement, kes asunud vene vanadesse maailmasõjaaegsetesse kaevikutesse positsioonile. Kohe andis rügemendiülem käsu — patarele vaenlase seisukohtade tulistamiseks, 14. kompanile vaenlasele kallaletungiks rindelt ja 13. kompanile vaenlase haaramiseks mere poolt. Varsti ilmusid vaenlase poolt kaks läbirääkijat, kes

1. jalaväerügemendi 3. kompani kaevikuis „Kuradimäel“ märtsis 1919. a.

17. jaanuaril jõudis rügement Oru jaama Konju küla, Voka suvemajade joonele vaenlasega kokku puutumata; viimane oli öösi taandunud. Vasakpoolne naaber — 4. rügement oli diviisi varru võetud. Rügemendi vasak tiib ulatus nüüd mereni.

Narva vallutamine.

Lähenesid otsustavad võitlused Narva vallutamiseks. Selleks pidi jalavägi raudtee ja maantee suunas rindelt peale tungima, ratsavägi lõunapoolt raudteed, kuna laevastik Udria küla juures pidi saatma dessandi maale, kes Narva peale tungiks põhja poolt.

meie 14. kompani seisukohtadele jõudes teatasid, et terve punaväe rügement on valmis andma alla. Rügemendiülem seadis allaandmise tingimuseks, et vaenlane kompanite kaupa relvadeta oma seisukohtadelt välja astuks ja meie seisukohtadesse tuleks. Selle tingimuse võttis vaenlane vastu ja punaste kütiväe 86. rügement oma koosseisus — rügemendi staap, 31 komanderi ja 630 sõdurit võeti meie poolt vangi. Sõjasaagiks saadi: 9 rk Maxim'i lintidega, 4 kasti kuulipilduja tagavara osi, 89 hobust, 14 vankrit, 1 saan, 12 välikööki, 9 padrunikaarikut ja 500 püssi.

19. jaanuariks rügemendi ülesanne oli —

Elamu „Kuradimäel“ veebruaris 1919. a.

jätkates pealetungi Narva maantee suunas, aidata kaasa Narva vallutamiseks Loode poolt.

Ülesande täitmiseks algas rügement 19. jaanuaril kell 0800 liikumist kahes kolonnis. 14. kompani, kalevifased ja dessantkompani Narva maantee suunas ja 13. kompani Udrast Narva-Jõesuu peale. Peeter ristilt dessantkompani saatis luurpatrulli Sininõmme kaudu Riigikülasse. Varsti pärast liikumise algust saabus teade, et Narva linn juba õõsi soomlaste ja Narva kooliõpilaste rühma poolt oli vallutatud. Seega oli rügemendi ülesanne Narva vallutamiseks lõppenud. Üksused koguti kiviteele ja liiguti kolonnis edasi. Narva rügement jõudis kella 1400-ks.

Kahe nädala jooksul oli rügement mõnestki tuleproovist läbi käinud, usk oma võimetesse oli kasvanud.

Relvastus oli tubliste suurenenud sõjasaagi arvel. Vaenlaselt oli võetud ligi 600 püssi ja hulk laskemoona. Tallinnast väljastudes oli rügemendil kõigest 4 kuulipildujat, — Narva jõudmisel oli neid juba 14. Vaenlaselt oli 10 rk Maxim'i juurde saadud.

Kaitsel Narva jõe alamjooksul.

19. jaan. — 13. maini 1919. a.

Pärast Narva vallutamist jäid meie väeüksused Narva jõe joonele peatuma.

1. rügement asus samal päeval, mil ta Narva jõudis, kaitslele Narva jõe joonele — Narvast mereni.

Sel rindel tegevus kujunes varsti positsioonisõjaks ja võitluseks üksikute kohtade pärast.

Esimesed kaks päeva möödusid luuretegevusega.

Suurema julgeoleku ja kaitse aktiivsuse saavutamiseks rügement asetas 22. jaanuaril julgestuseosad Narva jõe paremale kaldale — Odrasaare talusse ja metsavahi majasse Riigiküla—Keikino teel, ja Venkülasse, kust pidi tegevust arendama ka teiste ümbruskonna külade vallutamiseks. Otsutati külade grupp — Korostell, Fitinka, Ilkino, Feodorovka, Orlõ oma alla võtta, et vaenlane ei saaks neis koonduda ega elada. Rügemendil õnnestus võtta oma alla Korostell, Fitinka ja Ilkino. Nende külade pärast tekkisid ägedad võitlused, kuna vaenlane püüdis võtta neid tagasi. Külad käisid mitu korda käest-kätte, eriti Ilkino. Rügemendi katsetel 3. ja 11. veebruaril vallutada Feodorovka ja Orlõi ei olnud tagajärgi.

Suure vastupealetungi puhul Eesti uuesti vallutamiseks vaenlane alustas ägedat pealetungi 1. rügemendi rindel juba 14. veebruaril, mis kestis kuni 5. märtsini.

Osaline edu oli vaenlasel ainult rügemendi vasakul tiival, kus ta vallutas Ilkino, Fitinka ja Korostelli, kuid ei pääsenud kaugemale. Edasi ta katsus 22. veebr. läbi murda Odrasaare, Vepsküla suunas, kuid tagajärjeta. Odrasaare langes küll hetkeks vaenlase kätte, kuid võeti

1. jalaväerügemendi 9. (dessant-) kompani kaevik Narva jõe kaldal Riigikülas veebruaris 1919. a.

kohe tagasi. Mitmekordsed katsed läbi murda Riigiküla juures, eriti 24. veebruaril, jäid ka tagajärjeta. Pärast äpardunud katseid rügemendi paremal tiival ja keskel

tahtest sundida vaenlast lahkuma meie positsiooni ees asuvatest küladest. Selle tahte elluviimine kutsus välja vaenlase vastutegevuse. Olukord oli selle tõttu alati pinev.

A. VICHVELIN.

Riigiküla lahing 24. veebruaril 1919. a.

ta püüdis 5. märtsil veel kord läbi murda Saarküla, Venküla suunas. Suurte kaotustega vaenlasele, löödi kallaletung ka seekord tagasi. Pärast seda katset lahingutegevus jäi rügemendi rindel vaikseks kuni 12 maini. Mõlemalt poolt võeti ette ainult luurekäike. Seda lahingute vaheaega rügement kasutas oma seisukohtade kindlustamiseks.

Rügemendi kaitsetegevus Narva jõe alamjooksul 19. I 19. — 12. V 19. oli väga aktiivne.

Luurekäigud ja kallaletungid eemalasuivate külade peale kujunesid igapäevaseks nähtuseks. Aktiivne tegevus oli tingitud

Aalaline tegevus ja võitlused andsid meie kompanitele lühikese aja jooksul hea kooli kallaletungi — ja kaitselahingute ettevalmistamiseks ja läbiviimiseks.

Luuga jõe joone vallutamine.

13. maist — 18. maini 1919. a.

Kevadel 1919. a. oli enamlaste poolt elavam tegevust oodata. Vastutegevusekavas võttis meie ülemjuhataja põhimõtteks, et sõda tuleb Eesti piiridest välja viia. See teguviis lubas algatust otsekohe oma kätte võtta ja suure osa sõjaraskusi vaenlase territooriumi

mile veeretada, Eesti maaharijad aga võisid kevadel vilja julgesti maha teha, kuna väerinde iga väikene liikumine seda ei võinud ähvardada.

12. mail algas Vene Loode-korpuse Petrogradi operatsioon; see pidi teostatama järgmiselt: Loode-korpus murrab lõuna pool Narva t vaenlase rinde läbi kuni raudteeni, eesti väed löövad vaenlase raudtee ja mere

ägedalt peale tungisid, saadeti sinna ka 1. jalaväerügement.

I pataljon saadeti sinna juba 28. aprillil, kuna rüg. staap, II pataljon ja kõik komandod — 19. ja 24. juuni vahel.

Narva rindele jäi ainult III pataljon. Kalevlased lahkusid rügemendi koosseisust juba 26. jaanuaril.

Jumalateenistus 1. jalaväerügemendi osadele mais 1919. a. Isvosi külas Luugajõe kaldal. Jumalatoonistust peab kaitseväge õpetaja J. Kukk, praegune piiskop.

vahel tema positsioonidest välja ja hoiavad teda enese ees.

Pealetung arenes, nagu oli ette kavatsatud. Loode-korpus murdis vaenlase positsiooni läbi ja liikus edasi määratud suunas. Meie väeosad hoidsid vaenlase seisukohad raudteest kuni mereni suurtükitle all, laevastik toimetas järkjärgulisi dessante ja pommitas vaenlase seljatagust.

1. rügement oma lõigus algas pealetungi 13. mail. Edasi tungides ta ei leidnud tõsist vastupanu. Olles haaratud mõlemalt tiivalt, kujunes vaenlase taandumine põgenemiseks. Rügemendi osade kätte langes rohkesti püsse, kuulipildujaid, laskemoona ja muud lahinguväerustust Luuga jõel, Feodorovka küla juures, 6. kompani sai sõjasaagiks isegi kolm täiesti korras aurulaeva. 18. mail rügemendi osad võtsid oma alla Luuga jõe joone ja jäid sinna peatuma.

Loode-korpuse pealetung arenes edukalt. Varsti võttis ta enese alla kogu rinde. Lahinguliin nihkus Eesti piirist kiiresti ikka kaugemale ida poole. Sellega lõppes ajutiselt rügemendi lahingutegevus Narva rindel.

Kuna Narva rindel lahingutegevus jäi soiku, lõuna rindel aga kaks vaenlast korraga

I pataljon lõuna rindel.

Lõuna rindel vaenlane oli hakanud aprilli lõpul uuesti peale tungima ja vallutanud Ruhja. Olukord kujunes seal raskeks. Paluti saata abiks kindlameelset üksust. Ülemjuhataja käskis saata ühe pataljoni 1. diviisist. Määrati 1. rüg. I pataljon koosseisus: 1., 2., 3. ja 4. kompani ja 4. rk, kokku — 14 ohvitseri ja 615 sõdurit.

29. aprillil pataljon jõudis Valka, soos musrongide divisjoni ülema käsutusse. Siin pataljonitülem sai järgmise käsu:

„Saadud teadete järgi asub vaenlane Rikandi jõe ja Liibete, Raušau ja Kurseni külade joonel. Vaenlase jõud on umbes 2000 meest ja kaks kuuettollilist ja kaks kolmetollilist suurtükki.

Vaenlane kavatses Pikksaare, Staeli ja Hermesi juures raudteed läbi lõigata ja oma alla võtta Valga linna.

Et Valka kaitsta, on tarvis tagasi võtta Ruhja ja asuda Sädajõe, Ruhja jõe nele.

Selleks: 1) 1. rügemendi I pataljonil kapten Pajussoni juhatusel liikuda raudteel kuni Härgmäe jaamani. Astuda ühendusse 6. rügemendi II pataljoniga ja lipnik Kriisa sal-

gaga. Kallaletungi alata 30. aprillil kell 0300 Ermes, Kutul, Sädejõgi ja sealt edasi Schanche, Strosde, Luike sihis.

Lipnik Kriisal oma salgaga liikuda kapten Pajusson'i pataljonist paremal;

Kergepatareil — 4 suurtükki kapten Roska juhatusel — liikuda koos I pataljoniga ja toetada teda suurtükkitulega.

6. rügemendi II pataljonil kapten Jaakson'i juhatusel liikuda I pataljonist vasakul.

Samal päeval pärast lõunat pataljon laadis end Valga—Pärnu kitsaroopalise rongile ümber ja sõitis Härgmäe jaama, kust mindi Härgmäe mõisa.

30. aprillil kell 0330 algas kallaletung. 3. ja 4. kompani läksid Kagenbergi mõisa peale, 1. kompani haaras mõisa paremalt, 2. kompani, kes oli soomusrongi dessandiks, Vieganshofi mõisa peale, 3. kompani lähenedes mõisale otse rindelt lagedat välja mõõda, sattus peagi vaenlase ägeda püssi ja kuulipildujate tule alla. Kompaniülem lipnik Grant saatis kohe ühe kk mõisale külje peale, et seega kergendada 4. kompani lähemist. Kui kk mõisa lähedale metsa servale jõudis ja tule avas, tungis 4. kompani täki dega vaenlasele kallale. Vaenlane ei võtnud rünnakut vastu, vaid taandus korratult. 4. kompanile langes sõjasaagiks 11 vangi ja 1 korras kuulipilduja. Pataljon tungis hooga edasi, üksteist abistades. Öhtuks olid Kagenberg, Vieganshof, Toomeni, Osol, Arne, Kurce, Pesche, Taurneek ja Smerte vallutatud ning pataljon jäi ööks Neu-Karkeli, Alt-Karkeli, Kreeveni ja Böene joonele. 1. mail jätkas pataljon edasitungi ja lõi vaenlase mitmelt seisukohalt välja. Öhtuks jõudis Nurmis, Pesche, Janusoli joonele. Pataljoni kiire ja hooga edasiliikumise tõttu vaenlane taandus Ruhjast ja liikus Ruhja—Volmari maantee suunas Sädejõe poole. Selletõttu paremal tiival ei olnud kokkupõrkeid. Vasakul tiival aga kestsid ägedad lahingud Sädejõe piirkonnas endise hooga edasi. Hooga kallaletungiga lõi pataljon vaenlase ka Ošemelderist, Vennelist ja Ares-Luikest välja ja võttis öhtuks oma alla Ruhja—Volmari maantee, jäädes peatuma Sädejõe, Murneki, Luike joonele. Seega oli pataljoni ülesanne 3. mai hommikuks täidetud. Pataljoni kaotused kogu nelja lahingu jooksul olid: surnutena — 2 sõdurit; haavatutena — 1 ohvitser ja 2 sõdurit. Sõjasaagiks langes pataljonile 3 kuulipildujat, 106 püssi, 27 sarvloomat, 4 hobust, 102 vangi, telefoniaparaate ning hulk padruneid.

10. mail 6. rügemendi osad vahetasid I pataljoni eesliinilt, viimane asus Valka soomusrongide divisjoni varru. Vaevalt saadi paar päeva puhata, kui juba ülemjuhataja käsul pataljon Võru linna saadeti. Vaenlane oli Rõuge alevi suunas tugevad jõud koondanud ja ähvardas meie rinnet läbi murda. 21. mail kästi pataljonil 8. rügement Rõuge kirikumõisa ümbruses positsioonilt vahetada. Vahetama määrati 1., 3. ja 4. kompani, kuna 2. kompani jäi Rõuge kirikumõisa varru. Vahetus sündis ööl vastu 23. maid. Pataljon võttis oma alla Saarlase, Viitina, Parbonina joone. Pataljonist paremal teotses Säenna mõisa raioonis 1. ratsaeskadron; pataljoni ja eskadroni vahel 5 km laiune kaitsmata vahe. Vasakul Taani vabatahtlikkude kompani — kapten Bergelini juhatusel. Pataljoni piirkonnas seisid vaenlasel 91., 92. ja 93. jalaväerügement. Vaenlase seisukohad asusid kõrgustikkudel ja olid hästi kindlustatud, I pataljoni positsioon selle vastu kindlustamata, madalikul, paiguti lage; looduslikult ei pakkunud maastik mingisugust kaitset, sõdurid pidid viibima ööd-päevad lageda taeva alla. Iga vähem liigutus kutsus välja vaenlase tule. Pataljonile ei meeldinud säärane olukord, — otsustati lüüa vaenlane kõrgustikult välja ja asuda ise sinna. Vahepeal jõudis kohale ka 2. kompani.

Pärast nõupidamist pataljoniülema ja kompanite ülemate vahel, otsustati kallale tungida oma algatusel, käsku ootamata.

Kallaletung algas 26. mail kell 1200. Kaasa aitasid kaugelelaskja patareid ja kaks rasket suurtükki, (viimased lipnik Kitzbergi juhatusel). 2. kompani hiilis Kingsepa talu poolt punastele selja taha. Teised kompanid tungisid peale otse rindelt. Vaenlane pani visalt vastu: — 4 tundi kestis äge lahing, kuni viimaks vaenlane oli sunnitud taanduma suurte kaotustega. Pataljon asus uuele, ümbruskonda valitsevale positsioonile.

Et see I pataljoni ülema poolt algatatud kallaletung õnnestus, kästi ka teistel Võru grupi väeosadel alata edasiliikumist 27. mai hommikul (Võru gruppi kuulusid: 1. rügemendi I pataljon, Taani vabatahtlikkude kompani, Sakala partisanide pataljon, 2. jalaväerügement ning 8. rügemendi üksikud kompanid). 27. mai öhtuks pataljon jõudis Pihkva—Riia kiviteele, võttis oma alla Alt-Laitseni, Skultepa, Opekalni joone.

Võidurikkalt edasi liikudes jõudis pataljon 6. juunil Kreutzburgi. Järgmisel päeval jõudis kohale vahepeal mahajäänud

I Läti Volmari rügement, kes vahetas I pataljoni tema seisukohtadelt. Pataljon asus Schvaneburgi raiooni. 2. kompani, kes soomusrongil dessandina peajasjalikult Schvaneburg — Ramotski raudteel opereeris, sai ülesandeks kalevlastele ja Kuperjanovi partisanide pataljonile kaasa aidata Roodenpoisi jaama vallutamiseks.

Vähe aega enne lahingut ilmus vaenlase poolt saatkond vahele pakkuma. Auto lähenes P. Ameerika Ühendriikide lipu all. Saatkonna liikmeteks olid Inglise ja Ameerika kolonelid, landesvääri saadikuks parun Taube.

Saatkond juhiti 3. diviisi staapi. Kuid juba poole tunni pärast pööras auto Riia poole tagasi — vahele oli vägede ülemjuhataja poolt tagasi lükatud.

Tunniajalise ägeda lahingu järele vallutati Roodenpoisi jaam.

15. juulil sõitis I pataljon tagasi oma rügemendi juurde Viru väerindele.

Sõda landesvääriga.

Ajal, mil punavägi oli kaugele piiri taha aetud, ning meie kodumaa oli tema vastu kaitstud, ilmus lõunast uus vaenlane — Saksa landesväär.

Et takistada landesvääri tungimist Eestisse, hakkas ülemjuhataja meie jõude Põhja-Latvijas kõvendama. Selleks saadeti sinna ka I. rügemendi staap, II pataljon, kuulip. komp. ja ratsa, jalaluurajate ja komandandi komando.

20. juunil kell 1200 jõudis II pataljon Valka, kus peatus järgmise päeva õhtuni ja siis sõitis edasi Volmari. Siin saadi teada, et Läti 2. Võnnu rügement oli Starte küla juures sakslastelt lüüa saanud ja Mure mõisa taandunud; selle mõisa langesmine vaenlase kätte oleks ka Volmari saatuse otsustanud. Et seisukorda päästa, sai II pataljon käsu sakslased Starte külast välja lüüa ning 3. rügemendiga, kes Ranneburi ümbruses teotses, lahinguside luua. Pataljonist paremal teotsesid kalevlasted ja Kuperjanovi partisanid. Volmaris astus pataljon välja öösi vastu 22. juunit, niipea kui oli rongilt maha laaditud. 8. kompani jäi patareid kaitseks.

22. juunil kell 0530 algas pataljon kallal tungi Starte külale järgmises korras: otse rindelt 5. kompani kapten Roka juhatusel; paremalt poolt, küla läänest haarates 6. kompani kapten Rebase juhatusel; vasakult — 7. kompani kapten Leiburgi juhatusel. Spragest välja liikudes sattus 5. kompani vaenlase luurajatega kokku. Varsti avasid

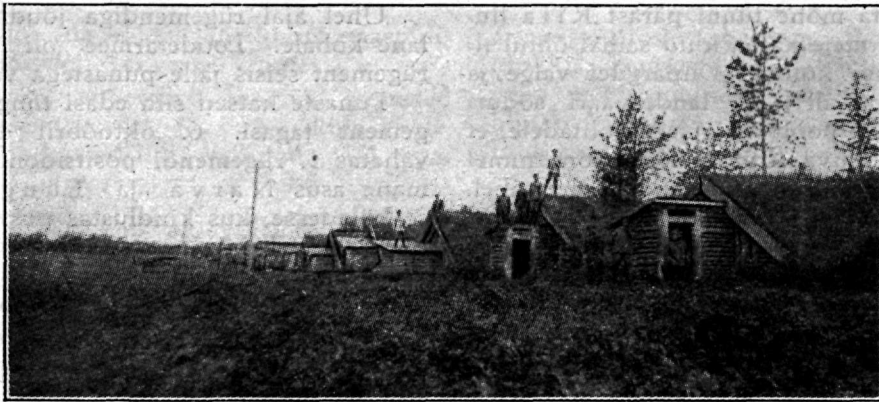
1. jalaväerügemendi staap sõjas landesvääriga Segevoldi jaamas juunis 1919. a.

sakslased meie ahelikkude peale miinipildujate tule, kuid miinid lõhkesid kiiresti edasi liikuvate ahelikkude seljataga, ilma mingit kahju sünnitamata.

Vaenlane pani visalt vastu. Kui aga 6. kompani tungis temale seljatagant kallale, — taandus ta külast.

Sakslased jätsid selles lahingus maha üle 60 surnu ja hulga raskesti haavatuid. Sõjas saagiks langes pataljonile: 5 täiesti korras Saksa kuulipildujat, 30 kasti kuulipilduja linte, 27 Saksa püssi ning 3 hobust. Vangi langesid 21 landesväärilast. Nende juurest leitud dokumentidest selgus, et meie vastu peale landesvääri osade on tegutsemas veel Raudse diviisi osad. Langenud Saksa ohvitseri parun Valtersi juurest leiti ettekirjutusi ja kavatsid operatsioonide üle Lätis ja Eestis. Esimene lahing uue vaenlasega lõppes II pataljoni võiduga.

Järgmisel päeval liikus pataljon Ranneburgi kaudu Võnnu linna peale. Meie väed olid üldisele pealetungile asunud ja vaenlase taanduma löönud. Vaenlasega lahinguid lüües liiguti kiiresti edasi. II pataljon jõudis 27. juunil Roodenpoisi jaama. Siin pataljon sai ettekirjutuse minna ajutiselt soomusrongide divisjoni käsutusse. Veel samal päeval vahetas pataljon Kuperjanovi partisanid ja kalevlased positsioonilt Suure-Valgejärve ja Berghofi, Bonaventure joonel. Vahetus viidi läbi öösi. Meie seisukohad olid madalikud, paiguti metsa sees, kuna vaenlane umbes 400 sammu eemal hästikorraaldatud kaevikutes

1./II pataljon sõjas landesvääriga Riia väravatel Jegeli järve juures 2. juulil 1919. a.

Pataljoni varu maailmasõjaaegseis vene muldonnides.

asus. Olgugi et vahetus äärmiselt ettevaatlikult sündis, märkas vaenlane siiski meie tulekut ja avas meie peale miinipildujatest ägeda tule. Kuid see miinide rahe ei toonud meile kaotusi, kõik miinid langesid kauges

di osad algasid kallaletungi kell 1330 järgmises korras: 6. ja 7. kompani — Bonaventura, 5. kompani ja jalaluurajate komando Balloši mõisa sihis. Pärast kahetunnilist ägedat lahingut löödi langes

1. jalaväerügemendi osad pärast sõda landesvääriga tagasi sõitmas Narva rindele.

Ärasõit Rodenpoisi jaamast juulis 1919 a.

male tahapoole. Varsti jõudsid meie ahelikud seisukohtadele, liiva küngaste varju.

Vaenlane, kartes kallaletungi, pidas meie seisukohad kõgu öö ägeda kuulipildujate tule all. Meilt saadud rasked hoobid olid teinud vaenlase kartlikuks ja närviliseks.

24. juunil jõudsid Narvast kohale ülejäänud rügemendi osad.

Võitlused Riia väravatel.

Et landesvääriale lõplik löök anda, otsustati 1. juulil pealetungi jätkata. 1. rügemendi

väär taganema. Pealetung oli niivõrt ootamata ja hoogus, et terved voorid laskemoona meile saagiks langesid.

Samal päeval kell 1900 jõudis soomusrong nr. 2 Jegeli jaama ja avas tule sakslaste seisukohtadele. Meie laevastik admiral Pitka juhatusel tungis Düüna jõesuhu ja pommitas Riia linna. 3. rügement oli vallutanud Kurtenhofi mõisa ja jaama. Igast küljest lähenesid meie väed Riia linnale. 1. rügemendi osad jõudsid 2. juuli õhtuks Jegeli jõe joonele. Väike-Jegeli järve ja Presti talu vahel.

Oli oodata mõne tunni pärast Riia linna langemist meie kätte, kuid samal õhtul ilmus Prantsuse kolonel Duparguet valge ja Prantsuse lipu all kahe landesvääri sõduri saatel vaenlase poolt meie seisukohtadele, et Liibavis asuva liitlaste komisjoni nimel sobitada vaherahu meie ja landesvääri vahel. Läbirääkimised ei annud aga kohe soovitud tagajärgi. Sõjategevus jätkus. Riia linna saatus näis olevat otsustatud. Liitlased aga ei soovinud näha Riia meie kätte langemist, ning meie olime sunnitud nende nõudmisel landesvääriga rahu tegema. Tingimuste kohaselt pidi landesväär Riistast ja Latvijast välja kolima.

Üllatuseks tuli 3. diviisi staabist mitte vähe pahameelt sünnitav teade 3. juulil kell 1000 vaherahu algusest ja sõjategevuse lõpetamisest landesvääriga.

11. juulil vahetas 9. rügement 1. rügemendi tema seisukohtadelt ja järgmisel päeval sõitis 1. rügement Rodenpoisi jaamast tagasi Narva väerindele, kus seisukord oli muutunud vahepeal halvemaks.

Babino, Glubokoe, Kopeni järvede joonel.

17. juulist — 6. oktoobrini 1919. a.

Loodearmee (endine Loodekorpus) pealetung Petrogradi suunas, mis arenes hästi mais ja juunikuul, hakkas järgmisel kuul kokku varisema. Punavägi pani selle juulikuul teisel poolel seisma ja asus ise vastu pealetungile. Üksteise järele langesid külad ja raudteejaamad punaväe kätte. Loodearmee taandumine muutus varsti põgenemiseks, vaatamata sellele, et ta oli arvuliselt suur ja hästi varustatud — ei puudunud isegi tankid.

Iga päevaga nihkus lahinguliin kümned kilomeetrit Narvale lähemale sama kiirusega, kui sealt eemaldus maikuul. See asjaolu sundis ülemjuhatajat arvestama kõige halvemat. Oli selge, et Loodearmee kannul punavägi püüab vallutada meie kodumaad uuesti ja et meie ise peame punaväe pealetungi seisma panema, sest Loodearmeelt ei võinud seda enam loota. Kerkis uuesti päevakorda kaitse küsimus Narva väerindel, kus asus sel ajal ainult 4. jalaväerügement. Et vaenlasele mitte võimadlada uuesti meie kodumaale tungida, toodi lõuna rindelt 1. rügemendi osad Narva alla tagasi.

Rügemendile tehti ülesandeks asuda kaitsele Glubokoe küla, Babino järve, Glubokoe järve, Kopeni järve, Peipsia jõe joonele ja panna punaväe pealetung seisma.

Ühel ajal rügemendiga jõudis ka vaenlane kohale. Loodearmee oli taandunud, rügement seisis jälle punastega vastamisi.

Punaste katsed siin edasi tungida, löi rügement tagasi. 6. oktoobril 4. rügement vahetas 1. rügemendi positsioonidelt ja viimane asus Narva ja Luuga äärses küladesse, kus kindlustas positsioone kuni 6. novembrini.

Võitlused Narva jõe ülemjooksul.

6. XI 19. — 3. I 20.

Vene Loodearmee viimane Petrogradi sõjakäik varises kokku novembrikuul esimestel päevadel ja lõppes 14. novembril Jamburgi mahajätmisega. Novembrikuul esimesel poolel jätkas punavägi edasitungimist ja lähenes taganevate Loodearmee riistmete kannul meie piirile. 1. diviisi juhatuse nägi ette selle armee lõppu ja tegi aegsasti korraldusi Narva rinde kaitsmiseks. 6. novembril saadeti Narvast 1. jalaväerügemendi II pataljon 16. kergeväljapatariiga Narva jõe joonele kaitsele. Vasknarvast kuni Kriuša küalani. Pataljon sai ülesandeks tagasi lüüa meie piirile lähevad punaste salgad ja koguda teateid nende tegevuse kohta.

15. novembril võttis 9. rügement oma alla Narva eelse kaitse joone. 16. novembril asus 1. rügement kaitsele Narva jõe joonele Peipsist Narvani. Rügemendist jäid alguses 11. ja 12. kompani ja õppemeeskond 9. rügemendi ülema käsutusse.

17.—20. novembril Loodearmee võitlusvõimetus riismed taandusid Narva jõe joonel Peipsist Omutini punaväe väiksemagi surve all jõe lääne kaldale, kus neilt meie vägede poolt relvad ära võeti. Pärast Narva jõe joonele väljajõudmist tungisid punaväed jõe ida kaldal Skamja, Djuk Perevoloki ja Skorjatina Gora külades asuvatele II pataljoni valvosaadele peale, kes esimesed kallaletungid tagasi löid ja 20. nov. punaste survel taandusid jõe lääne kaldale. Luues kontakti meie vägedega, provotseerisid punased siin vennastamist. Punaste provokatsioon ei mõjutanud meie kainelt mõtlejat ja arusaajat sõdurit ning vennastamise katsed jäid tagajärjeta.

20. novembrist vaikus sõjaline tegevus Narva jõe ülemjooksul kuni Omutini.

Samal ajal kui tegevus Peipsist kuni Omuti küalani vaikus, muutus see Kriuša ja S. ja U. Zerdjanka külade raioonis järjest intensiivsemaks. Punased püüdsid vallutada neid külasid, et sellega luua endile

Narva jõe ida kaldal lähtekohta edaspidi- seks tegevuseks Auvere suunas.

22. ja 26. novembril tungisid punased suurtükitle toetusel Kriuša küla peale. Kõik nende katsed küla vallutada jäid taga- järjeta.

Nõnda läksid nurja punaste esialgsed katsed välja tungida Kriuša—Užerd- janka raioonis Narva jõe ida kaldale ja nende külade eelsed kindlustatud positsioo- nid jäid 1. rügemendi kätte.

6. detsembril läheb 1. jalaväe rügemendi kaitsepositsioon Peipsi järvest Narva jõe lääne kallast mööda kuni Kriuša kü- lani, edasi ida poolt Kriuša, Pustoi Ko- nets, Dolgaja Niiva, Ustje-Zerd- janka ja Suur-Zerdjanka külast kuni Kljutšnõi saareni, sealt Narva jõe lää- ne kallast mööda kuni Kulguni. Rinde pikkus üle 50 km. Selle laia rinde kaitsmi- seks oli 1. rügemendil kasustada rügemendi oma üheksa kompanid, jala- ja ratsaluurajate komando ja 1. diviisi tagavarapataljonist üks kompani. Peale selle rügemendiülema! oli luba kasustada 1. diviisi tagavarapataljoni kaht kompanid, mis asusid diviisi varus Ku- remäel. 8. detsembril jõudis Auveres- se 1. rüg. ülema käsutusse veel 6. rüg. I patal- jon. 1. rügemendi 11. ja 12. kompani ja õp- pemeeskond olid antud 9. rügemendi käsu- tusse ja asusid Sala raioonis. Pommipil- dujate komando oli 4. rügemendi käsutuses. Rügemendi kaitsetegevust toetasid 22 kerget ja rasket suurtükki. Vene Loode-armeest püsisid positsioonil ainult mõned üksikud salgad. Need olid oma võitlusevõime kaota- nud ja rohkem segasid kui aitasid rügemen- di rinde kaitsmist.

Rügemendi vastas asus punaväel neli di- viisi: 18 suurtükki, 375 kuulip. ja 20.500 meest. Maha arvates punaste varudiviisi, saame jõudude vahekorra: suurtükke 4:3; kuulipildujaid 1:5; tääke 1:9 (Loode-armee jalavägi mahaarvatud) meie kahjuks.

1. rügemendi käsutada olevatest jõudu- dest tuli 1 km rinde peale 1,2 kuulipildujat ja 34 tääki. Selle vähese arvu meeste juures oli rügemendil võimata kogu rindel tulesüs- teemi luua. Rügement koondas oma jõud gruppidenä tähtsamatesse suundadesse, mil- le vahel jala- ja ratsapiilkonnad patrulleeri- sid. Punastel jäi võimalus nende gruppide vahelt siin ja seal üle Narva jõe tulla ja mõjustada rügemendi osade lähemat seljata- gust, mida nad ka teostasid. Oli tarvis äär- museni jõude kokku hoida ja luua varusid nende läbimurrete likvideerimiseks. Et siis- ki oma jõude suurendada, kasutati Loode-

armee võitlusevõimelisemaid osi kuni nende lõpliku lagunemiseni. Viimaks hakkasid need positsioonidelt kaduma, mille kannul punased edasi tõttasid ja see ähvardas meile tuua katastroofi.

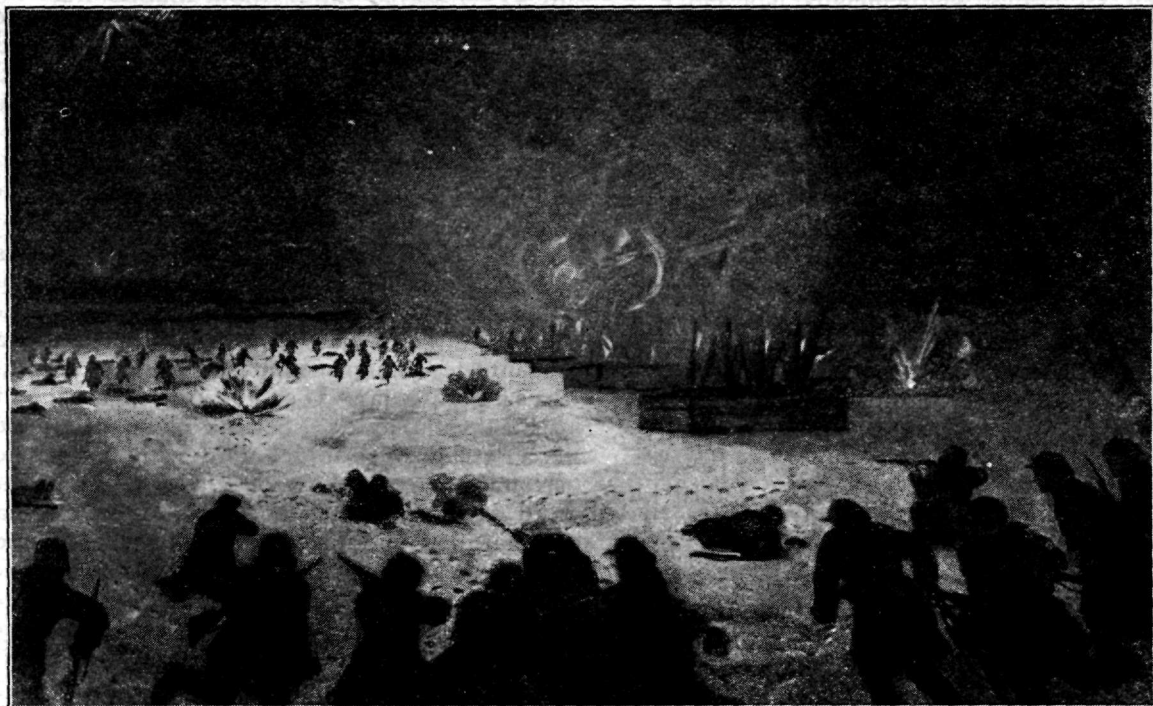
2. detsembril algasid Tartus rahuläbirää- kimised. Oma ettepanekuid kavatsesid pu- nased mõjutada sõjategevusega.

Punaste väejuhatuse seadis eesmärgiks Kriuša ja Ustje-Zerdjanka raioo- nis 1. rügemendi rindest läbi murda ja Tal- linna—Narva raudteele ja Narva maanteele (kaugus viimaste teedeni Kriu- šast 12 ja Ustje-Zerdjankast 8 km) välja jõuda. Sellega oleks nad meie Narva positsioonidel võitlevatele vägedele seljataha tunginud, teed Narva ära lõiga- nud ja Narva saatuse otsustanud. Oma eesmärgile jõudmiseks oli neil tarvis enne vallutada Kriuša ja Ustje-Zerdjan- ka ja luua sellega lähtekoht edaspidisele te- gevusele. Lähematel päevadel arenesidki vi- sad võitlused nende külade pärast.

Nelja päeva kestel 6.—9. detsembrini rün- dasid punased tugevate jõududega Kriu- ša küla. Nad tungisid mitmel korral külale kallale küll otse rindelt, küll üle Narva jõe tulles külgedelt haarates. Mitmekordsed katsed löödi punaste suurte kaotustega ta- gasi. 9. detsembril kell 0100 öösi ründasid punased uuesti Kriuša positsioone rindelt. Seekord laskis üks Loode-armee osa puna- sed takistamatult läbi traattõkke ja Kriuša langes punastele. Rügemendi osad taandu- sid Narva jõe vastaspoolsele kaldale ja asusid seal positsioonile.

Veel ägedamini ründasid punased Ust- je-Zerdjankat 8., 9. ja 10. detsembril; nende pealetungid löödi tagasi. Võitlus 10. detsembril oli väga vihane. Üksi 2. kompa- ni ühe rühma kaitsepiirkonnas jäi maha 70 punaväelase laipa. 14. ja 15. detsembril te- gid punased veel mitu katset U-Zerdja- nka vallutamiseks. Viimasele rünnakule 15. dets. kell 0600 ei suutnud meie osad vas- tu panna ja küla langes punastele.

Kriuša kindlustatud positsiooni kao- tades muutus rügemendi rinde kaitsmine ras- keks. Punased asusid Kriuša raiooni po- sitsioonile Narva jõe ida kaldale Maa- ilmasõja päevil ehitatud kaevikutesse. 1. rü- gemendi kompanid algasid kaitseorganisee- rimist Kriuša vastas Narva jõe lääne kaldal, mis kogu ulatuses oli kindlustamata. Et punaste kuulide eest varju leida, tuli rü- gemendi osadel kaevikuid raiuda külmanud maasse, mida punaste tuli takistas. Rüge- mendi osade positsioone punastest lahutas

Kriüša lahing ja Kriüša silla põlemine varahommikul 11. detsembril 1919. a.
Kunstnik Vihvelin'i maali järele.

300 m laiune Narva jõgi. Mets ja Kriüša küla ulatusid jõe kaldale. Punaste ootamata kallaletungimise tagasilöömiseks oli tarvis alati valvel olla. Külma oli üle 10°. Puudusid muldonnid ja majad, kus sõdurid oleksid võinud endid soojendada. Käidi kordamööda positsiooni sügavuses metsas, kus tulede ääres külmaga kangenevaid kehase elustati.

Käsitada olevate jõududega muutus 1. rügemendi rinde kaitsmine üle jõu käisvaks, mispärast ka samme astuti rügemendi koondamiseks Mustajõe — Ustje — Žerdjanka — Kulgu — Auvere raioonis. 4. komp. Narvast, 11. kompani 9. rügemendi ülema käsitusest saadeti Mustajõe le. 13. detsembril vahetas 6. rüg. II pataljon 1. rügemendi II pataljoni Vasknärva Kuningaküla raioonis ja viimane asus Mustajõe ja Auvere külasse rügemendi varru.

Punaste katse välja tungida Narva-Tallinna raudteele Väskä—Samokrassi—Auvere suunas.

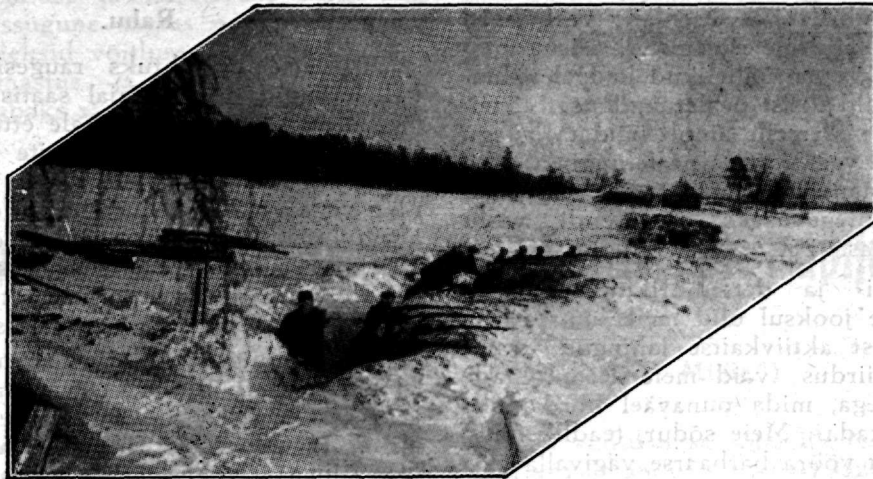
Rüg. positsiooni läbimurre Väskä küla kohal.

Detsembrikuu keskmistel päevadel oli punaväe juhatus otsustanud oma vägedega anda peahoobi Narvat kaitsvate vägede

tiibadele Kriüša ja Väskä külade raioonis, siis üle Narva jõe tungida, siit Väskä—Samokrassi ja Mustajõe—Auvere suunas Narva seljataha välja minna ning ära lõigata meie Narvat kaitsvate vägede kommunikatsiooniteed. Seks otstarbekas oli ta Kriüša, Ustje ja Suur Žerdjanka külade raiooni koondanud 21 rügementi ja 8 patareid (27 suurtükki, 220 kuulipildujat, 12.000 tääki), mille vastu seis 1. rüg., 6 rasket ja 17 kerget suurtükki, 37 rasket ja 25 kerget kuulipildujat ja 1450 tääki. (Kuulipildujate arv oli meil siiski märksa suurem, sest kompanid olid varustanud endid kuulipildujatega, mis olid aga rügemendis ametlikult arvestamata).

16. detsembril oli intensiivne suurtükkitule vahetus. Punased pommitasid rügemendi seisukohti kogu rindel.

Ägedamalt pommitas vaenlane meie positsioone Väskä raioonis. Eriti maruline oli seal suurtükkitule ettevalmistus. Kell 1600 tungisid punased Väskä küla kohal üle Narva jõe ja sundisid meie osad taanduma. Vallutades Väskä, tungisid punased edasi Samokrassi poole, eesmärgiga välja jõuda Narva—Tallinna raudteele. Kell 2345 olid nad Samokrassist juba vaid paari km kaugusel.

1. jalaväerügemendi 2. kompani kaevik Värskas külas Narva jõe kaldal detsembri kuus 1919. a.

Väska läbimurde likvideerimine.

Kriüša, Zerdjanka raioonis sõja tegevuse elavamaks minemisega pööras 1. diviisi juhatus erilise tähelepanu sellele raioonile ja koondas uusi vägesid Kriüša—Auvere ja Väska—Samokrassi suuna kaitseks. 15. detsembril jõudis rügemendi 12. kompani 9. rügemendi ülema käsutusest tagasi ja asus Samokrassi. Auvere raiooni oli koondatud 6. ja 8. rügemendi osi. Pärast Väska vallutamist punaste poolt suunatakse need osad selle tagasi võtmisele. Vastulöögi andmiseks määratakse: Samokrassi—Väska suunas — 1. rügemendi 12. ja 2. kompani, 6. rügemendi 2. ja 4. kompani, 8. rügemendi I pataljon; Väska—Narva tee suunas Narva jõe vasakul kaldal — 1. rügemendi 1., 3. ja 4. kompani — 4. kompani ülema juhatusel; Väska—Kriüša suunas — 1. rügemendi 7. kompani kaks rühma ja jalaluurajate meeskond. Nõnda ümbritseti üle Narva jõe tulnud punaväeosad hobuserauana, mis pidi koostmale tõmbudes need kokku pigistama.

Vastupealetung algas 17. detsembril kell 0600. Sama päeva kella 2300 jõudsid meie üksused vaenlast oma ees surudes Väska küla alla. Punased, nähes, et neid kolmest küljest haaratakse, jätsid Väska maha ja taandusid Narva jõe paremale kaldale. Nende kannul 1. rügemendi 3. kompani tungis Väska sisse ja võttis selle oma alla.

Punaste katse rügemendi positsiooni läbi murda Mustajõe küla kohal.

Pärast seda, kui punaste katse Väska—Samokrassi suunas raudteele välja jõu-

da ebaõnnestus, katsus ta seda korrata Mustajõe—Auvere suunas. Löögi kohaks valis ta meie positsiooni edela- ja kirdepool Kosari talusid, kus külmetanud maa tõttu ei olnud veel jõutud kaevata korralikke kaevikuid ja kus tal eelmisel ööl oli olnud osaline edu. Rünakuks valitud kohad olid Narva jõgi vaevalt 200 m lai ja mets ulatus jõe idakaldale, soodustades sellega vägede kogumist rünaku lähtekohale.

Punastel õnnestuski siin 18. detsembril tungida Narva jõe vasakule kaldale. Löödi aga pärast visasid võitlusi 1. rügemendi ja abiks tulnud 4. rügemendi I pataljoni osade poole üle Narva jõe tagasi.

Külma ilma ja lume tõttu, mille all oli metsas ja soos veel kohati vesi, nõudis operatsiooni läbiviimine suurt jõupingutust. Külma oli üle — 10°. Külмага lumepel ahelikus lamamisel külmased paljudel jalad.

Kahe ööpäeva jooksul ei olnud sõdurid saanud magada ega korralikult süüa. Sellepeale vaatamata ei olnud tähele panna üldist väsimust ega kuulda nurinat. Kellel meeleolu hakkas langema, seda ergutasid tugevamad. Juhtide viibimine ühes sõduritega ahelikus ja nendega ühesuguste raskuste üleelamine aitas märksa alal hoida ja tõsta võitluseenergiat.

Punaste tagasipaiskamisega üle Narva jõe Kriüša ja Väska külade vahel, lõppes õnnetult punaväe katse siit Narva—Tallinna raudteele välja tungida ja sellega Narva saatust otsustada.

Edaspidi vaenlane siin uusi suurejoonelisemaid kavatsusi ette ei võtnud ja sõjategevus piirdus hariliku tulevahetuse ja luurretkede tegevusega.

30. detsembril avas vaenlane veel kord marulise suurtükitle rügemendi seisukohtadele ja laskis oma ahelikud kaugel nähtavale tulla, kuid tõsist pealetungikatset ei teinud; tahtis vist meile ainult näidata, nagu oleks ta ikka veel võimas pealetungima. See oli tema viimane jõupingutus, mis jäi viimaseks lahingutegevuseks rügemendi vastu Vabadusesõjas.

Novembri ja detsembrikuu lahingud Narva jõe jooksul olid meile oma välise vormi poolest aktiivkaitse lahingud, kuid aktiivsus piirdus vaid meie seisukohtade tagasivõtmisega, mida punaväel korda läks kohati vallutada. Meie sõdur, teadlik olles, et oma kodu võõra barbaarse vägivalga vastu kaitseb, näitas neis lahinguis üles äärmist visadust ja iseseisvust. Juhid ilmutasid suurt iseseisvust ja likvideerisid punaste kohalised edud enne veel, kui vastane suutis neid arendada. Nooremad juhid võitlesid sõduritega esimestes ridades, kandsid ühesuguseid raskusi, elasid koos sõduritega ühesuguseis raskeis tingimuses, see liitis juhi oma üksusega.

Väheldane vägede arv ja laiad kaitserinded ei võimaldanud luua katkestamatut kaitse süsteemi, kuid tingis suuremate reserve tarviduse positsooni läbimurde või muu vaenlase juhuliku edu likvideerimiseks. Vastavalt sellele kaitse ideele olid ka grupeeritud jõud tähtsamate suundade kaitseks. Vaenlane nende suundade vahel osalist edu saavutades ei suutnud seda arendada. Kõik ta sellekohased katsed ebaõnnestusid. Meie kaitseidee ja kaitseplaani osutusid õigeks ja otstarbekaks.

Võitlused rügemendi kaitseõiguses Narva jõe ülemjooksul kestsid kuus nädalat vahelduva ägedusega peaaegu iga päev. Sellest hoolimata, et enamlased juba detsembris meiega vaheerahu üle läbirääkimisi alustasid, kestsid nende pealetungid seda suurema ägedusega edasi. Enamlaste vägedele oli käsk antud oma alla võtta Narva maksu mis maksab ja Eestisse tungida, et seega meid sundida nende rahutingimusi vastu võtma.

Novembri ja detsembrikuu võitlused olid rügemendile kõige raskemad Vabadusesõjas, — lai kaitseõik, vaenlase jõudude suur ülekaal — üheksa meest meie ühe vastu, alaline puhkuseta tegevus, vaenlase vahetpidamata kallaletungid ja meie vastu löögid, viletsad elamistingimused. Kõik see nõudis suurt kehalist ja vaimlist jõupingutust.

Rahu.

30. detsembri õhtuks raugesid vaenlase kallaletungid. Samal ajal saatis 7. punaar mee ülem oma rinde ülemale ettekande olukorrast. Ta toonitas kahurite puudust ja mürskude nappust, tõendades, et temale rügementidest on järele jäänud ainult viletsad riismed, et tema ei leia võimalikuks enam pealetungi jätkata. Selle vastu avaldab ta kartust, et kaitse korral ta ei jõua isegi valveteenistust pidada.

Nii oli suur ja kohutav vaenlane ennast meie väikesearvulise kaitseväge vastu puruks ja verest tühjaks jooksanud. Selle tagajärg oli, et 31. detsembril Tartus alla kirjutati vaheerahu meie nõudmistele vastavalt.

Üldisi muljeid rügemendi tegevusest.

Eesliinil teotses rügement tervelt ühe aasta. Selle kestvusel võttis ta osa Virumaa ja Narva vabastamisest, lõi tagasi vaenlase kallaletungid Narva jõe kallastel, Glubokoe küla — Babino — Glubokoe järvede joonel, võttis osa Lõuna-Eesti ja Latviya vabastamisest, tungides välja Düüna jõeni ja Riia väravateni.

Vahetpidamata võideldes täiendas ta oma koosseisu ja varustust, mis sõjakäigu ajal oli puudulik. Meeskonna sõjaliseks väljapõppeks puudus aeg, võitlema ja võitma õpiti lahingutules. Iga uue lahinguga kasvas rügemendi jõud ja usk oma võimetesse. Mida lähemale sõja lõpule, seda arukamaks läks vastane, seda raskemaks kujunesid võitlused. Alates sõja teise poolega rügement arviliselt enam ei kasvanud, kuid karastatuna tules, muutus ta võitmatuks üksuseks, kelle ees varisesid kokku sageli üheksa korda suurema vaenlase kallaletungid ja keda ei kohutanud vaenlase rohkus ega lahinguelu raskused.

Sõjaohvrid, töö ja vaev ei olnud asjata. Võideldes mitmel rindel ja mitu korda tugevamate vastastega, aitas rügement oma õlgadel viia Eestit ausa rahuni.

Rügement täitis temale usaldatud ülesande ausalt. Kõik ohvitserid, ning iga üksik sõdur täitis oma kohuseid kangelaslikult, truult. Rügemendis valitses täielik üksmeel ja arusaamine ühisest ülesandest.

Ohvitserid ja sõdurid võitlesid külge külje vastas ühesugustes tingimustes, näitasid üles suurt ohvrimeelsust, võidutahet ja püsivust.

1. rügemendi kaitsevälased Vabadusesõjas teadsid, et võitlesid oma rahva ja ko-

dumaa vabaduse ja iseseisvuse eest, nad teadsid, missugune saatus neid oleks tabanud, kui oleksid võitluses kaotanud. Suur kodumaaarmastus ja eestlaste ajalooline vanne — vabaks saagu meie rahvas ja kodu-

maa — see lipukiri oli rügemendile eesmärgiks tema rasketes võitlustes. Ennastsalgavalt võideldes ja ohvreid tuues kandis rügement meie riigi alusmüüridesse rohkesti kaljukindlaid kive.

1. jalaväerügement järvede liini kaitsel ja Kuplja lahing

21. juulil 1919. aastal.

Kolonelleitnant A. Balder ja Res. lipn. P. Müür.*)

Rügemendi koondamine järvede liinile.

1919. a. kevadel, pärast seda, kui Põhja-Lääne korpus Narva rindele koondati ja ta sealt eesti vägede toetusel 12. mail oma esimest sõjakäiku Petrogradi vallutamiseks algas, katkes ajutiselt Viru rindel 1. rüg. sõjaline tegevus vene punaväe vastu ja rügemendi osi kasutati võitluseks teistel rinnetel. Juba aprillikuus saadeti I pat. Lõuna

gradi vallutamise sõjakäik tagasi ja punavägi võis taanduva Põhja-Lääne armee kannul teiskordselt Eesti piire ähvardada. 12. juuliks olid Põhja-Lääne armee osad taandudes välja jõudnud Väike Sista, Suure Rossija, Väike Rossija, Undovo, Velkota ja Ratčino külade joonele. Väga tähtis oli, et uus kaitsejoon punaväe vastu saaks organiseeritud

1. jalaväerügemendi kaevikuid Glubokoe järve ääres augustis 1919. a.

rindele, kus ta Ruhja uuesti vallutas ja hiljem Marienburg—Jakobstadti operatsiooni kaasa tegi. 19. juunil läkitati rügemendi staap ja II pat. Lõuna rindele 3. diviisi ülema käsutusse, kus ta osa võttis lahingutest landesväeri vastu Muremõisa, Starte, Võnnu ja edasi raudtee suunas kuni Riia eelsete (Jägeli ja Stint) järvedeni. Viru rindele jäi rügemendist III pataljon.

Juulikuu esimesel poolel löödi punaväe poolt Põhja-Lääne armee esimene Petro-

Peipia lahe ja Kopeni, Glubokoe, Babino ning Sudače järvede joonel, mis looduslikult kaitseks väga kohane. Põhja-Lääne armee osade võitluseind, võitlusetahe ja vastupanujõud oli väike, meeleolu täiesti rusutud. Oleks ekslik olnud loota, et Põhja-Lääne armee seal püsiva kaitse suudab organiseerida. Peipia ja Kuplja kitsandikkudel asusid ainult Soikino ja Naroova valdade vabatahtlike kude ingerlaste salgad, kes olid veel organiseerimata ja arvult väiksed (umbes 100 meest).

*) Kirjeldus on kokku seatud isiklikkude mälestuste ja Vabadusesõja arhiivis leiduvate dokumentide põhjal.

Kiires korras koondatakse 1. diviisi juhatuse poolt 1. jalaväerüg. järvede liini kait-

sele. 13. juulil kell 1400 saadetakse Narva Jõesuust III pataljon laevadel Koskolovasse ülesandega Koskolova, Habolova jõe, Habolova ja Sudačje järvede joon alla võtta, Põhja-Lääne armee side luua ja teateid koguda vaenlase kohta. III pataljon maandudes Koskolovas leidis, et Kopeni, Glubokoe, Babino järvede jooneni punavägi polnud veel välja jõudnud ja kompanid siirdusid siis Kuplja ja Veliikino ning võtsid seal järvede vahelised defileed oma alla, 10. kompani Kuplja ja 9. kompani Veliikino küla juures. Rügemendi II pataljon jõudis landesvääri vastast Narva Jõesuhu 13. juuli lõunal. Pataljon saab kohe käsu — välja sõita Koskolovasse ja asuda Peipia lahe, Kopeni, Glubokoe, Babino, Sudačje järvede joonel kaitsele. Kui see joon juba punaste poolt vallutatud, siis tagasi võtta. III pataljon jääb II pataljoni ülema käsutusse, sest rügemendi staap pole veel Viru rindele tagasi jõudnud. Öösi 14. juulil kell 0100 II pataljon sõitis laevadel välja Koskolova, kuhu jõudis pärast lõunat. Osalt samal ja järgmisel päeval läks pataljon järvede joonele kaitsele. 6. kompani ja jalaluurajate meeskond Peipia kitsandikku, 8. kompani Kuplja, 7. kompani Beresnjacki külla, 5. kompani jääb esialgu Koskolovasse. 17. juulil jõuab I pataljon Narva Jõesuu kaudu Kurovitsi külasse ja läheb sealt Polučje külasse, et rügemendi paremal tiival organiseerida kaitse. 2. kompani asub Ilkino ja Feodorovka külladesse. Nii on 17. juuliks kogu rügement koondatud järvede joonele.

Kogu rindel algab intensiivne luuretegevus ja punaväega kontakti loomine. See saavutatakse 17. juulil Peipia ja Kuplja kitsandikkudelt 6. ja 10. kompani osade poolt ning päev hiljem Matovka ning Korovai küllade juures 9. ja 11. kompani osadega.

20. juulil asub rügement: staap ja 7. komp. Koskolovas, viimane läks sealt veel samal päeval Kuplja külla. 6. komp. kaitsele Peipia defileel, jalaluurajate meeskond Peipia külas. 5. kompani kaitsele Kopeni ja Glubokoe järvede vahel; pataljoni staap ja 8. komp. Kuplja külas. 9. komp. ja 11. komp. Glubokoe ja Babino järvede defileel; 10. kompani, III pataljoni staap ja 1. välja patareid Veliikino. I pataljon Sudačje Habolova järvede vahel, välja pannes valvetõkke lõuna pool Babino järve. 2. komp.

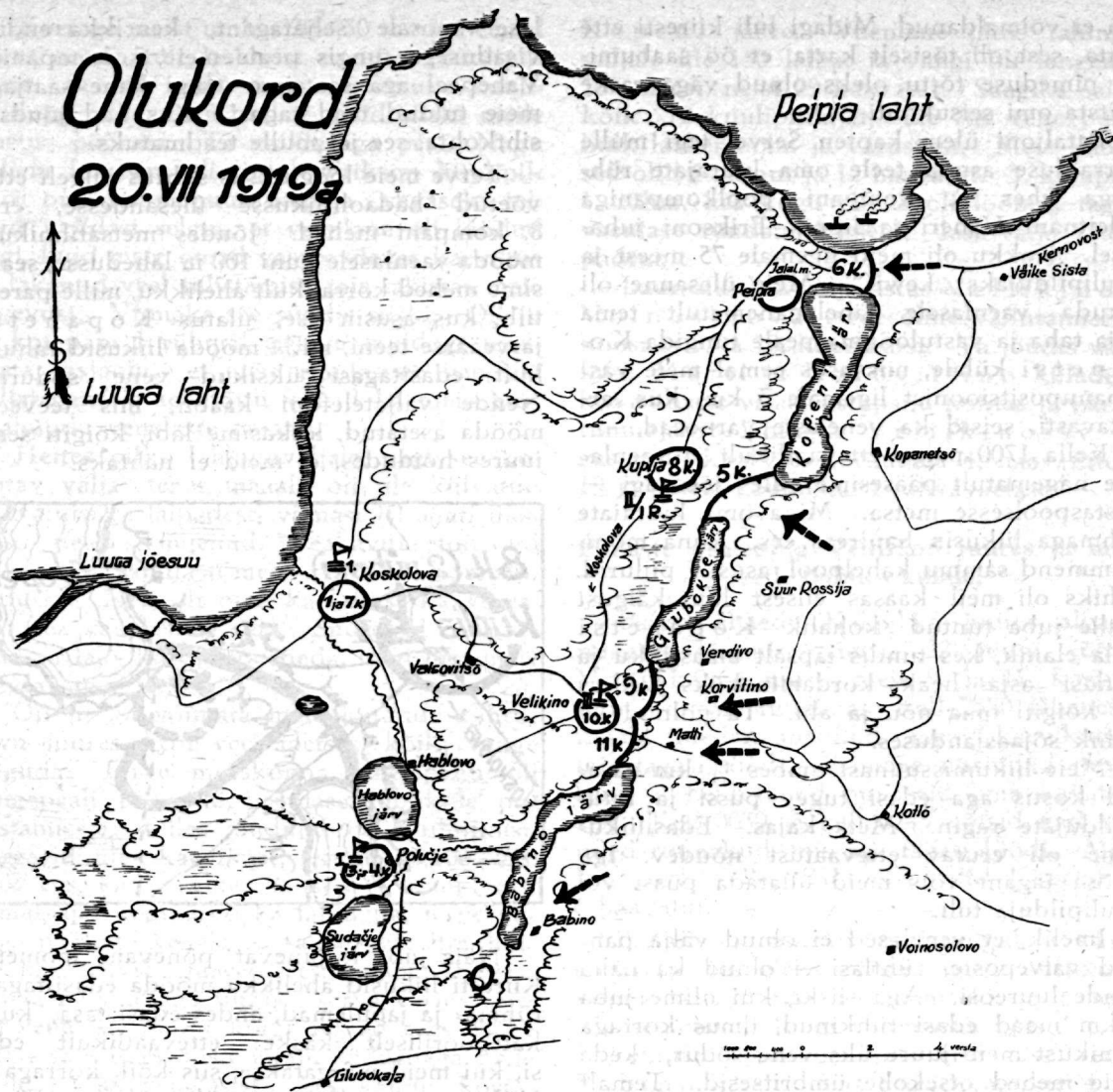
Ilkino ja Feodorovka küllades. Peipia lahes seisavad meie ja ka inglise sõjalaevad, kes pommitavad punaste seisukohti ja küllasid, kus punased asuvad. Kogu rindel on vaenlasega, kes elavat tegevust üles näitab, kontakt. Rügemendi vastas asuvad: 4., 10., 167., 170., 12. ja 162. küti polgud, 2. Petrogradi kütipolk ning Sõjakooli kursantide salk. (Vt. skeem lhk. 415.).

Rügemendi kaitsepiirkonna pikkus oli 35 km, millest pool järvede all. Kaitseõigus Kopeni, Glubokoe ja Babino järved moodustasid kitsandikud Peipia, Kuplja ja Veliikino küllade juures. Maastik neil defileedel künkline ja metsane, mis märksa raskendas kaitset ja soodustas pealetungi, iseäranis esimestel päevadel, mil puudusid meil traattõkked. Kuplja ja Veliikino defileel 100—200 m laiusel oli heinamaa, mis moodustas endast kuivanud jõesängi, Veliikino defileel jooksis, algades Glubokoe järvest ja siirdudes Babino järve, oja. Babino, Sudačje ja Habolovi järved on ühendatud mädakallastes jooksvate jõgedega, mis jalaväe osadele ilma purremeta läbipääsmatud. Samane jõgi jookseb ka lõunast Babino järve. Rügemendi paremal tiival asusid suured metsad, mis vaheldudes soode ja rabadega ulatuvad läänes ja lõunas kuni Luuga jõeni, idas — kuni Kotlõ, Killi, Jamburgi jooneni; metsa koguulatus läbimõeldus 25—30 km. Lõuna pool Babino järve on nende metsade maapind kõrge ja liivane. Iseäralise tähtsuse rügemendi paremal tiival omas Glubokaja küla, kust läbistas metsa tee Koltsõst üle Kriikova küla Luuga jõe äärde. Glubokaja küllasse asus I pataljonist valvetõke.

Kuplja lahing.

21. juulil 1919. a.

20. juulil 1. diviisi ülem informeeris 1. rügemendi ülemat, et saadud andmetel punased kavatsesid alata pealetungi ja vallutada Jamburgi. Punaste pealetungi plaani nurjaajamiseks Põhja-Lääne armee osad algavad pealetungi Jamburgi alt 21. juuli hommikul. Diviisi ülem käskis Põhja-Lääne armee osade pealetungi toetamiseks ja punaste tähelepanu kõrvale juhtimiseks 1. jalaväerügemendil teostada tugev luureretk (demonstratsioon pealetung). Kupljast üle Pavlova Istsepina peale ja Veliikino üle Matti Voinoslova peale, vallutada Voinoslova teedesõlm ja ära lõigata Kotlõ lõunast. Enne kui rügement sai luureretket alata, algasid punased 21. juu-

lil kell 0700 hommikul rügemendi rindel Kuplja kitsandiku põhjapoolses osas ägedalt pealetungima, mis 8. komp. poolkompagniga ja II pat. jalaluurajate meeskonna poolt (kokku 65–75 meest) löögiga pealetungivate punaste seljatagant likvideeriti. See lahing ise, mis Vabadusesõjas Kuplja küla nime järgi ristiti Kuplja lahinguks, on huvitav ja õpetlik taktilisest kui ka meie vägede kõrge moraali seisukohast. Lahingu käik oli järgmine.

21. juuli varahommikul algas äkitselt äge püssi ja kuulipildujate ragin meie 5. kompani kaitselõigu pahemal tiival. Sai kohe teatavaks, et punased on kell 0700 hommikul alustanud tõsist pealetungi Kopeni järvest lõuna pool 5. kompani vasaku tiiva vastu.

Maastik, meie kaevikutest umbes 80 m

kauguselt vaenlase suunas, koosnes raiestikust, kus salkadena kasvas segapuu mets; eemal oli juba tihnik, kuhu poole suundus ka järveäärne tee. Kaitsena pealetungiva rinde pikkusel seisis I rühm 5. kompanist — kokku 38 meest ühe kuulipilduja toetusel.

Punased tungisid massiliselt peale, hoolimata meie poolt avatud ägedast tules. Siiski olid nad sunnitud peatuma ja algasid endid kindlustama tihniku servale, mis asus eemal meie kaitsepositsioonist kohati kõige rohkem 100 meetrit. Vastase püssi ja kuulipildujate laskude tugevusest ja nende julgest järjekindlast pealesurumisest võis kohe järeldada, et on tegemist suurem arvulise vastasega. Punased algasid päeva jooksul mitu korda rünnakut, kuid ikka löödi nad 5. kompani poolt tagasi. Üks oli aga kindel, et olukord oli meile vägagi tõsine. Vajati abi. Meie väiksed varud seda

aga ei võimaldanud. Mida tuli kiiresti ette võtta, sest oli tõsiselt kahtlune, et õõ saabumisel pimeduse tõttu oleksinud väga raske kaista omi seisukohti.

Pataljoni ülem kapten Kruvel tegi mulle korralduse asuda teele ka luurajate rühmaga ühes 8. kompani poolkompaniga ning leitnant Vaheri ja lipik Eriksoni juhatusel. Kokku oli meid liinile 75 meest ja kuulipildujaks „Lewis“. Meie ülesanne oli liikuda vaenlasele tähepärastalt tema selja taha ja vastulööginähtavale tungida Kopanetsi küllale, mis asus eemal meie vastupanupositsioonist ligemale 3 km, kus, arvatavasti, seisid ka venelaste varuosad.

Kella 1700 paigu ettevalikult ja vaenlasele nägematult pääsesim üle jõesängi — vastaspoolese metsa. Mina oma luurajate rühmaga liikusin haniree ees, kuna mõnikümmend sammu kahel pool asusid piilurid. Juhiks oli meil kaasas loomalt luurekäigust mulle juba tuntud kohik Kopanetsi külla elanik, kes tundis tsahalt maastikku ja ühtlasi asja heaks korraldajaks pakkus ise kõigiti oma nõu ja abi. Ta polnud ka vähik sõjaasjanduses.

Meie liikumissuunast maas 1/2 km vasakul kostis aga edasi trepp püssi ja kuulipildujate ragin. Metsa jaas. Edasilikumine oli erutatav ettevaatust nõudev. Iga põõsa tagant võis meid kuulida püssi või kuulipilduja tuli.

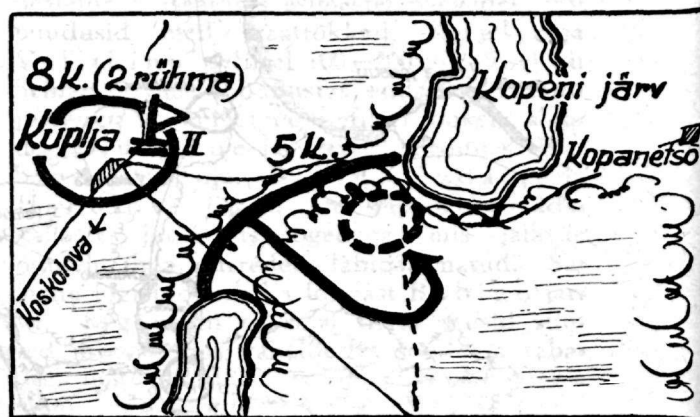
Imelik, et venelased olnud välja pannud valveposte, ühtlasi olnud ka näha nende luureosi. Aga siiski, kui olime juba 1 km maad edasi rühkiinud, ilmus korraga tihnikust meie juure üks vene sõdur, keda meie mehed otsekohe ümbritsesid. Temalt saime teada, et venelastel olvat kindel kavatsus läbi murda meie kaitsespositsioonist eelpoolkirjeldatud sihis. Vangi seletuste järgi koosnes venelaste jõud al vähemalt 1 polgust — ligikaudu 1400 meest üle 10 kuulipildujaga.

Kui võisime võtta tõenäosagi vangi seletusi, siis oli ikkagi kindel, et meil on tege mist kaugelt üle kümne võrdse ülekaalulise vastasega, kellega avalikl kohtamisel oleksime küll pidanud leppima kaotajaina. Tuleme ühisele otsusele, ülesande täitmine antud kujul ei ole meil võimalik. Ei olnud mõtet pealetungida üle kaugel asuvale Kopanetsi küllale, kuna oli teada, et meid võis sisse piirata seljatagant arvukas vaenlane. Kiiresti valis meil uus lõplik kava: rünnata seljatagant pealetungivat vaenlast neile täiesti ootamatult.

Seega võtsime endile uue suuna ja liginesime metsa mööda üle suurele vaen-

lase väeosale seljatagant, kes ikka endise visadusega tungis peale meie 5. kompanile. Vahepeal aga saatsime vangi kahe saatjaga meie tulnud teed tagasi. Kas nad jõudsid sihtkohta, see jäi mulle teadmatuks.

Terve meie löögiüksus suhtus julgelt ettevõetud hädaohtlikusse ülesandesse, eriti 8. kompani mehed. Jõudes metsatihnikust mööda vaenlasele kuni 100 m lähedusse, seadsime mehed korralikult ahelikku, mille parem tiib, kus asusin ise, ulatus Kopanetsi järveäärse teeni, mida mööda liikusid rahulikult edasitagasi üksikud vene sõdurid. Nende väljatelefoni kaabli, mis teeveert mööda asetatud, löikasime läbi, kõigiti sealjuures hoidudes, et meid ei nähtaks.

Näis juba kujunevat põnevam moment. Kiiresti liikusid ahelikku mööda edasitagasi rühma ja jaoülemad, andes edasi tasa, kuid kategooriliselt käsk: ettevaatlikult edasi, kui meid märgatakse, siis kõik korraga!... Mäletan seepeale oma rühmaülemat Pässu tähendavat: „Neid ju seal nii palju.“ Mees kartis, ja see kartus sai temale nagu saatuslikuks — ta langes selles lahingus.

Korraga oli ees kuulda venekeelset hüüet: „Missugune polk tuleb?“ Vastusena sellele kõlas meie poolt pidev hurraa ja ühteagu tormasime üksteise võidu edasi. Olles jõudnud ära jooksta sammu 70, olin juba isiklikult möödunud kahest küljelipaisatud maksimalkuulipildujast ja ühtlasi leidsime end korraga ka paanikasse sattunud vaenlaste ridades, kes meid ei jõudnud võitlusega vastu võtta. Üksikutes kohtades tuli ette täägi võitlust. Mõneks hetkeks vaibus vaenlase püssi ja kuulipildujate ragin, kuid samal ajal 5. kompani I rühm tulistas otse marulise selt, nii et kahe frondi vahel segaduses edasitagasi jooksvad venelased langesid massiliselt, ka mõndagi meist tabas vist oma mehe kuul.

Korruga meist umbes 20—30 sammu eemal algas ootamatult laskmist vaenlase kuulipilduja. See oli minu teada ka ainuke kuulipilduja, mille venelased jõudsid siiski meie vastu pöörata. Ta vaikis aga pea. Nagu hiljem kuulsin, oli lipnik Erikson kuulipilduri oma tammepuust kepiga „vagaseks teinud“. Edasi selgus, et vaenlane oli löödud segi, kuid meie omad vastas olevas kaevikus ei lakanud veel tulistamist, mis takistas meie tegevust. Viimaks see sündis siiski. Oli ju 5. kompani I rühmal esialgu muidugi teadmata asjaolu, et meie ründasime vaenlast seljatagasi ja selletõttu võtsid ka meie huraahüüdu venelaste omana.

Heites pilku lahinguväljale, nägi see kohutav välja: terve maaala oli üle külvatud haavatuist ja laipadest, viimased kohati üksteise peale langenud. Peahävitusetöö olid teinud siin kindlasti meie vahvad 5. kompani sõdurid. Neil oli oma kaevikust ka võrratult hea vaenlast tabada. Suuremal osal venelasist läks korda põgeneda, isegi läbi meie ründavate ridade.

Oli ju ka võimata meie jõudude vähese arvu juures, eriti veel metsas, kõiki vange koguda. Terve meeskonna tähelepanu oli kõigepealt pöördunud vaenlase lõplikule purustamisele. Olles jõudnud välja tihnikust, kargasid üles kaevikust, sammu 100—200 meie ees, ka 1. rühma mehed 5. kompanist. Samal ajal kogunesid ka lahingust terve nahaga pääsnud venelased salka meie ette, hoides käsi üleval. Järve ääres, sammu 70 meist eemal, nägime aga tihniku serva varjus seisvat venelaste jõuku, kõigil relvad käes. Kohe tormasime ühes 5. kompani sõduritega neile peale. Üks venelasist, kes kandis korralikku sõjaväe mundrit, tõstis relva. Tema lasust langesin raskesti haavatuna maha. Kuul oli purustanud mu vasaku puusa. Suurest verekaotusest kaotasin mõistuse. Ärgates nägin kiiresti lähenevat kapten Rokki, kes hetkeks peatus mu juures ja kohe jälle edasi jooksis. Mind tõsteti kanderamile ja viidi esimesena ära lahinguväljalt ja seega jäädavalt lahkusin Eesti vabadusevõitlusest.

Heitlus oli läbi — põnevam osa sellest oli kestnud vast ainult ¼ tundi. Rünaku ootamatus vaenlasele ja selle kiire teostumine — ainult need asjaolud võimaldasid meie vähestel julgetel purustada arvukat vastast ja tema pealetungi nurja ajada. Pärast lahingut selgus, et venelased olid tunginud peale 3 pataljoni 12 kuulipilduja toetusel. Vastase tegevust juhtinud nende polguülem isiklikult eelridades olles ja mehi alatasa rünnakule ergutades. Komissar, nähes, et ettevõtte nurjunud ja pääsmist pole, hüpanud

Kopeni järve. Vaenlane jättis lahinguväljale üle 150 laiba, ja vangi oli langenud 107 meest, neist 29 haavatut. Saagiks saime kõik 12 kuulipildujat, üle 700 vene püssi, hulk laskemoona ja varustust. Meie kaotused olid 6 surnut ja 12 haavatut. 5. kompani 1. rühm, kes kogu päeva oli löönud tagasi vaenlase ründamiskatseid, lasi välja 25.000 padrunit.

Luursalk, kes välja astus Veliikinosse Voinsolova teedesõlme vallutamiseks, koosnes 9. ja 10. kompanist. Ta jõudis välja kuni Matti ja Koroviitino küladeni, kus punaste visat vastupanu kohtas ja pärast tunniajalist lahingut Veliikinosse tagasi tuli, kaotades surnutena 4, haavatutena 19 ja jäljeta kadununa 1 rahvaväelase.

Punaste pealetung Veliikino juures ja meie retk Babino külale.

Pärast ebaedu Kuplja juures algasid punased järgmise päeva, 22. juuni, õhtul Veliikino juures meie 9. ja 11. kompanidele peale tungima. Kell 2330 lähenesid nende tihedad ahelikud meie kaevikutele, mis tagasi löödi. Esimene nurjunud pealetung ei heidutanud punaseid oma kavatsust. Kell 0030 ja kell 0245 võtsid nad ette uued rünnakud, mis aga tagasi löödi. Meie kaotused selles lahingus olid 1 surnu ja 6 haavatut.

Punaste korduvad pealetungid Veliikino juures oleks võinud meile ohtlikuks kujuneda. Nende mõjutamiseks ja punastele seljatagant löögi andmiseks võtsid 1. ja 3. kompani poolkompanit ette öise retke Babino külale, kus asusid punaste 4. ja 12. rügemendi osi ning 70 meest kursante (punaste sõjakooli kadette). Pimeduse kätte all mindi läbi metsa ja soode lõuna poolt ümber Babino järve üle soise Gluhaja oja. Ettevaatlikult läheneti külale, võeti külla viivad teed valve alla, pannes seega kinni punaste taandumise teed, ja tormati siis hommikupoole ööd külla, kus algas võitlus. Lühikese lahingu järele löödi punased külast välja, võttes saagiks 63 vangi, nende seas 7 kursanti, ja 2 kuulipildujat. Lahinguväljale jäi maha umbes 50 punaste surnut ja haavatut. Meie kaotused 2 surnut ja 6 haavatut.

Lahingud Glubokaja juures.

Lahingud Kuplja ja Veliikino juures nõudsid punastelt suuri ohvreid ja tõmmasid kriipsu nende kavatsustele siin meie positsioonist läbi murda. Vägede ümberkorraldamine ja täiendamine võttis neil aega

ja seda kasutasime endi positsioonide kindlustamiseks ja kaevikute ette traattõkete punumiseks, mis meie kaitsevõimet mitmekordselt tõstis. Positsiooni kindlustamisel aitasid meile heameelele kaasa kohalikud elanikud, kes toiduainete eest ka vabatahtlikult tööle tulid. Nõrgaks jäi vaid rügemendi parrem tiib, kus mitmekilomeetrilisel maaalal oli ainult võimalik valvet teostada, positsiooni kindlustamisest lühikese aja tõttu polnud juttugi.

3. augustil informeeriti rügementi, et punased kavatsevad ja valmistavad ette pealetungi Glubokajale, et siit rügemendile seljataha välja tungida. 5. augustil ilmus Glubokaja alla ida suunast tugev punaste luursalk, kes tagasi löödi. Kell 1700 võtavad punased ette uue pealetungi Glubokajale ja löövad seal meie valvetõkke välja. Polučasest saadab I pat. ülem kohe sama päeva õhtul välja 3. kompani ülesandega Glubokaja tagasi võtta, mis kompani poolt täideti pärast vaheldusrikkaid võitlusi järgmisel päeval kella 1630ks, võttes sealjuures 45 vangi. Punastel jäi lahinguväljale 19 surnukeha. Meie kaotused 3 haavatut.

Uue katse Glubokaja vallutamiseks võtsid punased ette 10. aug., kui nad 4. rügrindel Aleksandrovska ja Gorka juures läbi murdsid. Seks ajaks olid aga meie kompanid Glubokaja jõudnud kindlustada ja punased löödi suurte kaotustega tagasi.

Lahingud Glubokaja all olid huvitavaamad, mis rügemendil tuli pidada Vabaduseseõja jooksul. Siin seisid kompanid eraldatuna 9 km teistest osadest, nii et lahingu ajal sidetki polnud ja võideldi ümberpiiratud punastest kui väikeses kindluses. Ruum ei luba siin kirjeldada neid huviküllaseid ja iseloomult haruldasi võitlusi, millede juure tuleme teinekord tagasi.

*

Lõpukokkuvõttes peab märkima seda suurt aktiivsust, mis rügemendi osad näitasid üles neis kaitselahingutes. See aktiivsus ei avaldanud mitte ainult meie kaitsepositsioonide tagasivõtmises, mis punastel läks korda vallutada (Glubokaja), vaid rohkem löökide andmises pealetungivate punaste osade rühmitustele tiivalt ja seljatagant meie kaitsepositsiooni ees, milledest on toodud eelpool vaid suuremad (Kuplja ja Babino retked). Nende löökidega hoidis kaitsja initsiatiivi enda käes, desorganiseeris ja demoraliseeris pealetungivaid punaste osi, sünnitades neile raskeid kaotusi, mis mitmekordselt ületasid meie kaotused. Löökkide edu aga soodustas ja aitas kaasa kinnine soine maastik, lai rinne, mis polnud pidevalt vallutatud, punaste juhtide nõrk väljaõpe ja puudulik valveteenistus. Need vastulöögid pealetungivate osade rühmitustele meie kaitsepositsiooni ees väärivad tähelepanu väljaõppe mõttes.

Mälestusi 1. jal. polgu 6. roodu sünnipäevast ning esimesist heitlusist Vabaduseseõjas

Veltveebel A. Kaimik.

19. jaanuaril 1919. aastal kell 0300 jõudis Narva ühes Narva poiste ja Soome põhjapöegadega dessantpataljon. Korterisse asusime Otsa trahterisse (Tallinna maanteel, praegune restoran „Linden“). Moodustasime Narva garnisoni ja ühtlasi pidasime ka valveteenistust piiril, milleks tol ajal kuunes Narva jõe joon.

Mõni päev hiljem, kas 24. või 25. jaanuaril, anti meie pataljonile käsk koguda Siivertsis viinalao ette ja seal rivistuda. Et rivistumise põhjused olid mulle teadmatud, siis pöördusin selgituse saamiseks rooduülema leitnant Tulmini poole, kuid ka tema ei teadnud põhjust. Pataljon rivistati kahte

viirgu, vasakul tiival voor, nii et venis õige pikaks (3 roodu). Rivi juure ilmusid suurte kottidega varustatult polgu komandant ja adjutant. Asi paistis olema juba päris imeplik. Kõige esiti anti meile teada, et tänasest päevast peale ei ole meie enam dessantpataljon, vaid 1. polgu 6. rood. Ühtlasi näidati ka, et siin asub polgu staap. Kuid milleks need kotid toodi, jäi esialgu ikkagi mõistatuseks. Varsti selgus ka see. Meil kõigil kästi näidata ette oma seljakotid, et järele vaadata, kas seal ei leidu „soomust“. Ehmatust oli kõigil suur. Vastati, et peale suhkru ja tubaka seal midagi leida ei ole. Nüüd selgus, et muud ei olevat tahetudki. Seletati,

et Narva on kohale jõudnud 1. polk ja meestel puuduvat täielikult suhkur ja suitsetamise materjal, ja et tuleb kaasvõitlejaid toetada. Igaüks meist andis heameelega poole oma tagavarast, mille olime „rekvireerinud“ meile saagiks langenud punaste toidulaost, ja nii kogus magusat ja kibedat suur hulk.

Kohe seejärel anti roodule kaitseüleanne. Ülesande kohaselt asus pool roodu tikuvabriku juure koos rooduülemale leitnant Tulminiga, kuna teine pool roodu läks üle jõe — vastaskaldale. Seal pidid rühmaväenmad paigutama mehed valvpostidele ning sellest ette kandma. Korraga postide väljapanekul kostis ootamatult sealtpoolt püssipauk. Punastest ei olnud seni ei kihku ega kahku ning see üksikult kõlav pauk tekitas ärevust. Rühmaülem saatis mind asja kohapeale järele vaatama. Vaevalt jõudsin kaldalt alla jääle, kui tuli vastu üks jaoulem meie roodu juudisoost vabatahtliku sõduriga. Järelepärimisele seletas jaoulem, et juut on haavatud, kuid kuidas nimelt, seda ei saadud teha kindlaks pimeduse tõttu. Kui toas tulevalgel vaatasime järele haava, selgus, et juut oli end ise haavanud. Pärast seletas juut, et ta arvanud „sõjaäri“ kergema olevat, kuid järjest on elu läinud raskemaks ning väljapääsuna sellest ta oli leidnud vaid enesahaavamise. Poisi saatsime polgu staapi. Mis tas't edaspidi sai, selle kohta puuduvad andmed.

Kuid ka meie elu läks üha raskemaks. Kolmandal päeval läks rood Vepskülla. Kohe saadeti sealt poolroodu kahte Odrasaare tallu, et seal pidada valveteenistust. Teine poolroodu jäi Vepskülla Sasmisni tallu ühes rooduülemaga. Poolroodu vahetati iga 6 päeva järgi. Alguses oli kõik vaikne, kuna punased ei tülitanud meid. Hiljem muutus Odrasaare valveteenistuse pidamine otse väljakannatamatuks. Siin tuli end kaitsta iga nelja tuule poolt. Siiski kõige rohkem oli karta punaseid Keikino poolt. Andmete järgi teenisid punaste juures Keikinos Odrasaare esimese talu väimees ja Liivaaugu talu poiss. Mõlemad võisid anda punastele väärtuslikku abi kohalikkude teejuhtidena. Seepärast tuli olla õige ettevaatlik valveteenistuses.

Mis puutub naabritesse, siis neid peaaegu ei olnudki. (Lilienbachis asuva 4. polgu osadega sidepidamiseks saadeti igaks ööks üks mees ja Liivaaugu taluni — vasakule — käis kahemeheline piilkond ükskord öö jooksul). Roodu ülemaga Vepskülla oli telefoniside.

Varsti hakkasidki meid tülitama punaste vähemad luureüksused. Kuid kõik need katsed löödi otsustavalt tagasi julge ja sõjameheliku al. ltn. Lilienthali juhatusel, kes tol korral juhtis Odrasaare kaitsmist.

Vist 3. märtsil tulid punased juba suuremate jõududega. Odrasaare vallutamiseks seekord oli määratud juba terve pataljon jalaväge ühes patareiga ja ratsameestega. Meid oli ainult kaks rühma, arvult umbes 60 meest. Punaste patarei asus positsioonile Keikino maanteele, kuna jala- ja ratsaosad liikusid meie poole. Väljasaadetud luurajad tulid tagasi ja teatasid, et punaseid tuleb niipalju, et raske on määrata õieti kindlaks nende arvugi. Vähemalt pataljon olevat neid kindlasti.

Lahingu sissejuhatuseks lasid punased kaks pauku suurtükkidest. Üks mürskudest lõhkes Odrasaare esimese talu kuuri lähedal, teine — soo ääres. Al. ltn. Lilienthal käsutas mehed majadest välja, et asuda kaitsele. Kuid vastupanemiseks polnud kuskil soodsat kohta: maa oli tasane nagu laud, külmanud ja kaetud lumega. Heitsime pikali kuhu keegi sai ja hakkasime tülitama punaste lähenevat ahelikku, mis venis aga veelgi pikemaks. Al. ltn. Lilienthal telefoneeris rooduülemale al. kpt. Rebasele (hüüdnimega „Kaval-Ants“), paludes abi. Sealt vastati, et tuleb vastu panna viimase võimaluseni, abi saata ei ole võimalik, sest punased on Narva jõe kaldal vastu Vepsküla ning Lilienbachi mõisat. Taandumisel mitte liikuda Liivaaugu teed mööda ega Lilienbachi peale, millelised on lõigatud ära punastelt. Kohe seejärgi katkes telefoniühendus, mis omakorda tõestas seljataguse läbilõikamist vastaselt. Nüüd oli kuulda laskmist ümberringi. Vaikseks jäi ainult kitsas riba vasta Siivertsi ausammast.

Pidasime mõne aja vastu. Viimati andis al. ltn. Lilienthal käsu taandumiseks jagude kaupa, et seda ei märkaks vastane. Taandusime metsa, kus sügavat lund ja paksu tihnikut mööda liikusime Narva jõe idakaldale. Siin tuli meile vastu rooduülem ühes teise poolrooduga ja 4. polgu 5. roodu ühe rühmaga. Rooduülem võttis endaga kaasa kaks rühma, kuna teised paigutas Narva jõe kaldale seljataguse julgestamiseks. Kahe rühmaga ta liikus julgestuseosade kattel Odrasaare poole. Varsti kihutas meile järgi ratsakäskjalg, kes tõi rooduülemale käsu — maksku mis maksab, täna õhtuks puhastada punastest Odrasaare talud. Selle korralduse saanud, tegi al. kpt. Rebane väikese öraliigutuse ja lausus: „Poisid,

ega midagi!" See oli rooduülem tavaline lahingukäsk ja seda mõistsid väga selgesti kõik mehed. Meestel oli teada rooduülem kindel otsustamine, külmavereline olek ja kohkumatus ka kõige raskemate ülesannete saamisel.

Et ratsakäskjalg jäi rooduülemale käsutusse, siis tehti sellele ülesandeks ette sõita ja kindlaks teha, kui palju punaseid asub Odrasaarest ja mis nad teevad. Kaugus taludeni polnud kuigi suur. Metsaservani talude vastu oli vähe maad. Ratsaniku hobune nähtavasti kartis punaseid ja edasi ei läinud, tagasi aga niipalju kui süda soovib. Ei tulnud midagi sellest luurest välja. Rooduülem astus ette ja mehed hanikarjas järel. Liikusime välja metsaservale. Siit paistis kogu punaste askeldus. Neid oli seal niipalju, et nad kõik ei pääsenud ulualla ning suur kogu askeldas välja tehtud tulede ümber muretult ja valveta. Ohtuks läks ilm külmemaks, kuna päeval sadas lumelõrtsi, seepärast riided külmasid meestel selga ära. Rooduülem paigutas mehi kohtadele ja manitses: „Kannatus on kallid varandused“ ja ei lubanud teha ühtki häält ega pauku enne kui ta teeb korralduse. Ise läks paremale tiivale, kus asetas kohale kaks k. klp. — „Madsen“ ja „Lewis“. Umbes kella 6 paiku, kui läks juba videvikuks, tuli ta tagasi. Nüüd anti üks signaalpauk ja sellele järgnes äge tulistamine majade, tulede, suuremate märkide j.n.e. pihta. Ise karjusime „huraa“. Ehmunud punaväelased põgenesid välja majadest, mõned hoopis palja jalu ja lippasid soo poole. Varsti hakati meid küll tulistama kuulipildujaist, kuid ähmiga lasti hoopis teisale ja meil õnnestus varsti surmata nende klp. sihturit. Vähem kaotusi kandsid punaste ratsanikud, asudes kauges talus. Rooduülemale käskluse järgi tormasime tallu kahes grupis: ühed lähemasse teised kaugesse. Majad olid kõik segi löödud, aknad puudusid ja kohalikud elanikud olid pugenud ahju taha ning keldritesse. Mõned kuulid saadeti järele põgenevatele ja laskmine lõppeski.

Varsti panin välja valveks 2 ühemehelist posti. Ühes jaoulemaga rms Tõnis'ega läksime vaatama ümbrust. Nägime soopool umbes 200 sammu kaugusel majast musta kogu, mille arvasime olevat surnu, kuid seal saime kuulipilduja. Leiu viisime rooduülemale ning meid esitati ülendamiseks kapraliks.

Kui uuesti välja läksime, teatas kuuri juures postil seisev rms Ader, et kuurist oli koostnud haavatu hoigamist. Läksime ettevaatlikult kuuri, kust leidsime haavatud pu-

naväelase. Teine terve mees ütles enese olevat haavatu sugulase ja ronis välja heinte seest. Mõlemad viisime rooduülemale juure ülekuulamisele. Haavatu heitis varsti hinge. Terve mees seletas, et haavatu palunud ennast valgete käest ära päästa.

Samal õhtul saadeti Odrasaarest Liivaaugu poole 2-meheline piilkond, et vaadata, kas seal on punaseid. Liivaaugu läinud mehed tuppa, et küsida pererahvalt punaste üle teateid. Selgus, et pererahvas ei olewat näinud punaseid. Mõne minuti pärast mehed kuulsid väljas sõidu müdinat ning läksid välja. Väljas nägid mehed oma ehmatuses 5 punaväelast talu juurde sõitmas ühes raske kuulipildujaga. Kohe käsutasid meie piilurid punaste käed üles ning vangistasid. Vangid talutati ühelt piilurilt rooduülemale juurde, kuna teine juhtis hobust reega, kus asus kuulipilduja.

Vangide seletusest paistis, et nad olid välja saadetud Keikinost ülesandega sõita Odrasaarde. Talveteedel metsas olid nad eksinud ära ning pika otsimise peale jõudnud Liivaaugule. Enne väljasõitmist Keikinost oli neile veel öeldud, et sõitku Odrasaarde oma meeste juurde, kus ööbivad ja järgmisel päeval jätkavad pealetungi Narva poole, sest valged olevat Narvast taandunud Tallinna poole.

Ööbisime nüüd Odrasaare lõhutud elumajades. Aknad sulgesime riidetega, kütsime ahju, kuivatasime riideid ja soojendasime oma konte pärast rasket päevatööd. Valgustamiseks kasutasime püssiõli, kuhu tahina oli sisse pistetud riideriba.

Mõni päev möödus päris vaikselt. Viimati tulid punased meid jälle suuremate jõududega kiusama. Ka seekord olime sunnitud talust taanduma. Varsti aga saabus rooduülemale käsk — vallutada uuesti Odrasaare talud ja põletada maha elamud, et punased ei leiaks seal asumist. Talude tagasivõtmine polnud kerge. Seepärast käskis rooduülem kahel mehel võtta kaasa raketid, hiilida hoonete lähedale ning raketiga süüdata majad. Ülesanne täideti meeste poolt hiilgavalt. Varsti olid talud leekides. Siis tuli uus korraldus — jätta põletamise kavatsus teostamata ja vallutada talud koos kohalesaadetavate abivägedega. See oli juba hilja. Hooned põlesid ja varsti jäi neist järgi vaid rusuhunnikud. Pärast seda asus 6. rood Narva jõe lääne kaldale, saates idakaldale ühe rühma Tipneri suvilasse. Sellest rühmast käis luure Liivaaugu-Odrasaare teel. Mõni aeg seisis veel

Liivaaugu talu terve, kuid varsti põles ka see maha.

Nädalapäevad seisime Tipneri suvilas ja siis vahetas meid 4. polgu jalaluurajate komando. Nüüd asus kogu 6. rood Narva jõe läänekaldale positsioonile. Siin rood

asus kaitsle Siivertsi ausamba juurest kuni Vaasa poolmõisani, s. o. umbes 3 km pikkusel rindel.

Nii teotses vastsündinud 6. rood 25. jaanuarist märtsi lõpuni 1919. a. Narva jõe kaldail.

Sõjas landesvääri vastu.

Reservlipnik Paul Müüri mälestusi.

See oli juuni keskel 1919. a., kui diviisi ülem kindral A. Tõnisson pidas ülevaatus II pataljonile 5. kompani juures, (kus teenis noorema ohvitserina,) informeeris härra kindral meid ebameeldivast olukorrast — Saksa landesvääri vaenulisest avaldusest meie vägede vastu. „Kui seisukord peaks muutuma tõsiseks, siis tuleb tõenäoliselt astuda välja ka 1. rügemendil asja likvideerimiseks,“ ütles kindral.

Mõni päev hiljem saimegi käsu asuda teele Valka. Täpsalt kell 5 hommikul 19. juunil asus II p. 1. r. teele. Esiteks sõitsime Narva-Jõesuust laevaga Narva, sealt rongiga samal päeval kell 0600 edasi. Teel peatusime Vaivara jaamas, kus pataljon rivistus kindral Tõnissoni vastuvõtuks. Kindral seletas meile eelseisvaid suuri ülesandeid, lõpetades sõnadega: „Tehke puhas töö, see vaenlane on ainult seda väärt, et tema verega rammutada maad.“ —

— „Meie läheme neile pussidega kallale,“ kuuldus seepeale sõdurite ridadest.“ — „Ei mitte nii, kuulipildujad ja kahurid saate kaasa,“ hoiatas kindral.

Sõitsime edasi. Meeleolu kõigiti hea. Sõidul räägiti vaid landesväärast. Lubati korraldada parunitele säärane saun, et neil tükiks ajaks peaks kaduma isu mängida peremeest meie kodumaal. Iga mees lubas juba ette olla kangelane. Ka sõjasaagi küsimus oli arutusel. Pani päris imestama see võitlusetühin meie sõdureis, see ääretu vaenulikkus meie ajaloolise vaenlase vastu.

Valka saabusime järgmisel keskpäeval. Ilm oli kesksuviselt väga ilus. Järgmise päeva õhtul sõitsime edasi Volmari. Enne väljasõitu pidas kindral E. Pödder veel sütitava kõne, kriipsutades eriti alla silmapilgu tähtsust. „Ja nüüd õkva vaenlasele vastu,“ olid kindrali viimased sõnad, viibates käega Volmari sihis. Rong liikus.

22. juunil kell 0300 saabusime Volmarisse. Seadsime endid kohe valmis lahina-

gusse minekuks. Enne Volmarist lahkus mist saime teada, et jaama ühes toas hoitakse kinni kaht landesväärlastvangi. Suurest uudishimust aetuna läksime vaatama, kuidas näeb välja uus vaenlane. Magasid teised parajasti põhul. Need olid pärit arvata- vasti Saksamaalt, nagu nende kõnest paistis. Kõnelesid ka ainult saksa keelt ja sedagi kurjade pilkude saatel. Meie mehed neid nähes said üsna vihaseks. Landesväärased tähendasid vabanduseks, et neid saadetud Eestisse korda looma. Seepeale kärkis kapten Rökk vihaseks: „Teil endil seal Saksamaal on suurem korralgedus ja tulete looma meil korda. Küll me teile näitame kuidas luuakse korda!“ Terve pataljon asus rännakule. Liikusime teed mööda, mis asus vasakulpool raudteed ja mis suundus Murmõisa ja Startesse. Saime teada, et juba eelmisel päeval olevat nähtud landesvääri luurajaid Volmari läheduses, kuna nende peajõud pidavat asuma üle kümne km eemal. Esijärgus asus 5. kompani. Jõudes Murmõisa, kohtasime varem sinnajõudnud meie soomusautot „Vanapaganat“ ja kuulsime selgesti püssi ja kuulipildujate raginat. Selgus, et siit umbes 5 km eemal kalevased peavad Skangali mõisa all landesvääriga ägedat võitlust.

Jätkasime edasiliikumist. Nüüd saadeti 5. kompanist ette üks rühm minu juhatusel. Meiega seltsis ka soomusauto, mis märksa kiirendas edasijõudmist.

Kui olime jõudnud paar km edasi, saime ühest teeäärsest talust teateid, et saksa ratsanikud lahkunud sealt $\frac{1}{4}$ tundi enne meie kohalejõudmist. Niisiis vaenlane ei olnud meist enam kaugel. Rühkisime edasi, nüüd juba ettevaatlikult. Kui olime jõudnud $\frac{3}{4}$ km kaugusele Startenist, avas vaenlane äkki meie peale tule. Peatusime mõneks minutiks, terve 5. kompani järelejõudmiseni. Varsti jõudsid kohale ka pataljoni ülejäänud osad. Pealetung pidi teostuma järgmis-

selt: 5. kompani tungiks kallale maantee suunas, temast paremal 7. kompani ja vasakul 6. kompani. Tegelikult kujunes aga kallaletung sääraselt, et otsustava löögi andis vaenlasele vaid 5. kompani, kuna 6. ja 7. kompani väljaspool teed liikumise tõttu jäid maha. 5. kompani meeste suureks edasitõmbe jõuks oli ka piilurite teade, et meie ees liiguvad vaenlase voor. Otse talt-sutamatu võitluseiha väljendasid mõned juba varem kuulsakssaanud kompani lahingulõvid, nagu Männik, Lubi, veltveebel Noor ja mitmed teised. Mehed üsna tikkusid võitlusele.

Meie liikusime suunas vasakulpool maanteed oli maastik kohati lage, künkline, kuna paremal oli mets, mis lõppes $\frac{1}{2}$ km siinpool Starteni küla, siit edasi kahel pool teed algas põld. Maantee ja metsa lähedale põllule olid sakslased asetanud tihedalt raskeid kuulipildujaid ja hoidsid maantee ja selle lähema ümbruse ägeda kuuliraha all. Vaatamata sellele liikusime siiski õige kiiresti edasi, kasutades kaitsena kohati auklist maastikku ja maantee kraave. Hetkeks peatusime. Juba avanes meile üldine vaade lagedale väljale. Kohe silmasime kahehobuse sõidukit, mis eemaldus kiirel sõidul Starteni külast maantee poole. Sõidukis istus, arvatavasti mõni vastase peajuhtidest. Avasime tõlla pihta tule püssidest ja kuulipildujaist, kuid ta pääsis siiski.

Mina eemaldusin oma rühmaga enam vasakule. Paistis, et seal oli edasiliikumine hõlpsam, sest vastase tuli oli seal nõrgem. Kuid äkki sattusime ootamata taksitusele — meie ees oli lai kraav, vett täis, kaldad mädad. Edasitungi tuhinas ronisime kõik sellest läbi. Samal ajal meist paremalpool edasitungivad rühmad hakkasid ründama metsa lähedal olevaid vastase seisukohti, kus asusid vaenlase rasked kuulipildujad. Nägin esiridades jookmas kompaniülemat kapten Rökk'i. Veel mõni hetk — ja kuulipildujad ühes mahajäänud sakslastega olid meie meeste poolt ümber piiratud. Vange oli umbes kümme. Kostasid mõned sõimusõnad, sajatused, oli näha põlvilroomavaid, paluvaid vange. Ruttasime ikka edasi, põgenevale vaenlasele järele. Meie kompani kiire ja äkiline pealetung oli lõõnud segi vaenlase read. Kuid ta pani ikkagi veel ägedalt vastu, eriti need väeosad, mis asusid Starteni küla majade vahel. Sealt suutsid sakslased siiski takistada meie kompani pealetungi küllale. Äge tulevahetus kestis. Mul oma rühmaga võimaldus läheneda vasakult küljelt viljapõlde vahelt küla esimeste hooneteni. Vahepeal langes meie

sekka äkki üksteise järele kümmekond kahurmürske. Viskasime pikali. Ülestõustes olid, õnneks, siiski kõik terved, ainult tublisti mullaga ülekülvatud. Nüüd tormasime juba majade vahele. Vaenlasel ei jäänud muud üle, kui taganeda külast; ta oli sunnitud põgenema. See sündis suures segaduses. Korraga näen — meie poole kihutab ratsanik! Vaatan terasemalt — sadulas istub meie kangelane Lubi. Saanud teine kätte sakslase hobuse. Samas lähenes keegi teine meie sõdureist viie norus landeväerlasega. Veel ilmusid majade vahelt nähtavale mõned üksikud vangid. Heites pilku ümbrusele, paistis kohe silma, et vaenlane oli põgenenud suures segaduses. Siinseal maas lamasid püssid, seljakotid, laskemoona. Mitmel pool oli näha vaenlase laipu. Märkan — üks neist teeb veel viimaseid surmaleid tõeheid. Kees kibe askeldus: ühed passisid saapaid jalga, teised vahetasid oma näruseid püksa korralikkude vastu — neist tunti ju kõige suuremat puudust. Seejuures mehed üleni higised, kuid näod kõigil säramas võidurõõmust. Veel tulistati põgenevat vaenlast, ja lahing, mis kestnud vaevalt tunni, oligi lõppenud. Vahepeal jõudsid ka teised rühmad külasse. Käsku edasitungimiseks kohe ei järgnenud, ja kompani peatus ühe talu õues veidi aega.

Võitlusetuhinas läksid paljud mehed oma algatusel ümbruskonnast otsima vaenlast. See õnnestus mõnelgi. Peagi ilmus tagasi kapr. Tomasberg, ühes kahe noore landeväerlasega. Ta oli leidnud nad kuskil rukkipollu veerel seisukorra üle järeelmõttel mast. Mehed, kes pärit Riist, seletasid meile vene keeles, et nad saanud kiirest jooksust kõva südamekloppimise ja jäänud teistest maha. Oma pealetungi Eesti vägede vabandasid mehed juba tuntud lausega — neid saadetud võitlusele punaste vastu.

Sõdur Lubil olnud vahepeal aga päris omapärane seisukord. Ta sattunud ootamata ühe eemalasuva maja nurga tagant vastamisi ühe ehtsa parunohvitseriga. Vahemaa olnud nii väike, et kumbki ei ole saanud tarvitada relva. Võideldud metsikult, puredes üksteist hammastega, olles rindupidi koos ja püherdades maas. Juhuslikult sattunud meie luurajad sinna lähedusse. Parun, nähes neid, oli siiski suutnud ennast rabeleda lahti ja minna jooksu, kuid meie luurajate kuul tabas teda ometi. Lubil oli ära näritud vasaku käe põial, ja nägu puretud mitmest kohast. Vigastused olid niivõrt tõsised, et vastu mehe tahtmist tuli ta saata haigemajja.

Vahepeal käis meie juures rügemendi adjutant lnt. Tuksam, soovis 5. kompanile õnne ja tänas mehi tehtud töö eest. Ühtlasi saime ka teada, et landesväär taganeb tervel rindel.

Selles lahingus langes 5. kompanile saagiks 5 täitsa korras saksa kuulipildujat, 3 hobust, 27 püssi, muud varustust ja laske-

moona. Kompani lahingu piirkonnas leidis üle 50 vastase laiba. Meie kaotused piirdusid kahe kergelt haavatuga.

Vangide seletustest ja neilt saadud dokumentidest selgus, et meie vastu oli võidelnud peale landesvääri veel saksa „Raudse diviisi“ I pataljon.

1. jalaväerügemendi reamehe Peeter Kruusemendi vägitegusid Vabadusesõjas.

Augustis 1919. a., kui 1. rügemendi 2. kompani asus järvede liinil Glubokaja küla positsioonil, tungisid punaste luurajad 2. kompani vahipostile kallale. Reamees Kruusement, märgates esimesena kallaletungi, omal algatusel kutsus kaasa mõne kaasvõitleja ja tõttas vahipostile appi. Ootamata vastukallaletungiga lõi ta vaenlase taanduma. Vaenlast tagaajades leidis ta kimbu lendlehti, missugused olid ette nähtud meie sõdurite võitlustahte nõrgendamiseks. Reamees Kruusement tõi need üleskutsed kompaniülema kätte.

25. septembril 1919. a. samas külas kompaniga valvetökkes olles, tungisid punased kompanile kallale, piirates küla igast küljest. Lahingu ajal löid mõned kaasvõitlejad kartma ja tahtsid taanduda. Ka katkes telefoniühendus pataljoniülemaga. Reamees Kruusement jooksis kaevikust välja, parandas telefonijuhtme ja julgustas kaasvõitlejaid seletades, et olukord pole veel nii halb, et põgeneda. Kompani kannatas vaenlase kallaletungi välja ja lõi selle tagasi.

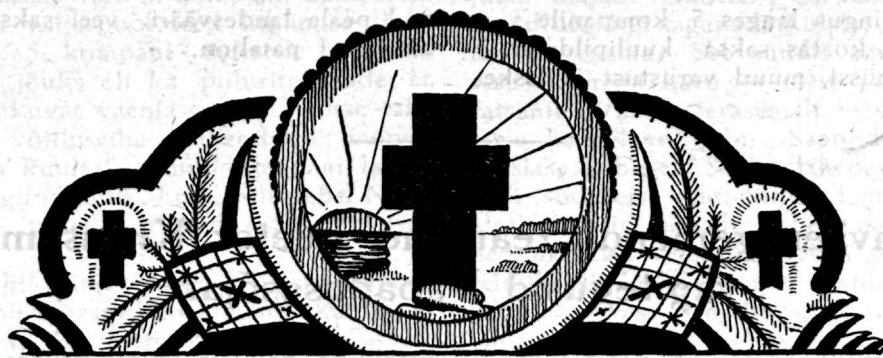
6. oktoobril 1919. a. Glubokaja küla val-

vetökkele Polutšje külast väljasaadetud vahetus sattus teel kokku suurema vaenlase luuresalgaga. Seda nähes võttis rms Kruusement enesega kaasa mõne kaasvõitleja ja tungis omal algatusel varjatult vaenlasele külje peale ja avas tule pikki vaenlase ahelikku. Punased, kartes ümberpiiramist, jooksid laiali.

Tänu reamees Kruusemendi vägitegudele ja paljude teiste Eesti vahvate sõjameeste kangelastegudele, viisime Vabadusesõja võidule ning meie kohus on kaitsta verega võidetud kodumaa vabadust ja tema rahva head käekäiku. Olgu Kruusemendi kangelasteod meie noorsoole unustamatuks eeskujuks riiklise iseseisvuse võitluse päevilt!

Meie kangelane reamees Peeter Kruusement on pärit Harjumaalt Ravila vallast. Vabadusesõja ajal teenis 1. jalaväerügemendi 2. kompanis. Ühes kompaniga võttis osa paljudest lahingutest Narva väerindel ja Lätimaa vabastamisel Lõuna rindel. Kangelastegude eest on annetatud rms Kruusemendile II liigi III järgu Vabaduserist. (Kruusemendi pilt vt. lhk. 396.).

**1. Eesti polgu — 1. jalaväerügemendi
15. aastapäeval Vabadusesõjas langenud, haavadesse
ja haigustesse surnud kaasvõitlejaid mälestavad:**

Selts „1. Eesti polk“:

Al.-kapten Hugo Jürgenson	Leitnant Martin Palo
N.-leitnant Peeter Truuts	Al.-kapten Edgar Zupsmann
Leitnant Richard Reimann	Al.-kapten Erik Lambert
N.-leitnant Georg Roosmann	Lipnik Roman Ubakivi
Leitnant Karl Tulmin	Kolonelleitnant Johannes Lutsar
Lipnik Arseny Efimoff	Lipnik Viktor Luhaäär
Leitnant Eduard Mealt	N.-ltn. Prof. Dr. phil. J. Oldekop
Lipnik Vladimir Bach	Kapten Madis Reinthal
Al.-kapten Albert Peters	Kapten Artur Stolzen
Al.-kapten Friedrich Vreeman	Leitnant Martin Argel
Lipnik Oskar Vokk	Kapten Edgar Tiits
Al.-kapten Nikolai Bergmann	Al.-kapten Georg Saare
Leitnant Josep Selter	Leitnant Oskar Antje
Kapten Anton Irv	Kapten Helmut Vilipus
Al.-kapten Edgar Anga	Kolonelltn. Johannes Poopuu
Al.-kapten Jaan Männik	Major Rudolf Rokk
Leitnant Julius Tamm	Kolonelltn. Oskar Mamers
Dr. Aleksander Laipmann	Major Oskar Jalajas
Leitnant Anton Tiitma	Kapten Karl Paulus
Lipnik Gustav Väli	Leitnant Algus Raag
Lipnik Arnold Tamman	Leitnant Johan Jungermann
Lipnik Karl Lillipuu	Kolonel Siegfried Pinding

1. jalaväerügement:**LAHINGUTES LANGENUD JA LAHINGUTES SAADUD
HAAVADESSE SURNUD.**

Alamkapten	Lukk, August.
Männik, Jaan.	Roos, Priidik.
Leitnandid:	Stuube, Jakob.
Mealt, Eduard.	Seidelbach, Ludvig.
Selter, Joosep.	Born, Jüri.
Tamm, Julius.	Broos, Villem.
Alamleitnant	Lellep, Jaan.
Mellenberg, Aleksander.	Melts, Johannes.
Lipnikud:	Rummulus, Karl.
Geier, Roman.	Indermitte, Eduard.
Bach, Vladimir.	Luisk, Jaan.
Junkur	Rent, Johannes.
Peterson, Elmar.	Oidram, Juhan.
Vanem-allohvitserid:	Sass, Villem.
Puusepp, Priidik.	Laid, Johannes.
Adamfeld, Eduard.	Plaaser, Gustav.
Paas, Johannes.	Tomander, Johannes.
Biilov, Voldemar.	Peebo, August.
Saksland, Herman.	Hints, Johannes.
Noorem-allohvitserid:	Tiidemann, Aleksander.
Rootsimaa, Johannes.	Metsar, Jaan.
Kaurla, Villem.	Strauch, Villem.
Kassmann, Jaan.	Vitmann, August.
Kapralid:	Gutmann, Anton.
Kolts, Rudolf.	Naurits, Eduard.
Rodi, Johannes.	Reingold, Ferdinand.
Tikenberg, August.	Laks, August.
Raagel, Jaan.	Koha, Mihkel.
Noorem-velsker	Kilkhans, Hans.
Remmelgas, Johannes.	Landsberg, Jaan.
Reamehed:	Nurk, Johannes.
Osoin, Joosep.	Poosmann, Hans.
Kask, Aleksander.	Dobro, Eduard.
Eero, Tiido.	Leever, Eduard.
Midri, Georg.	Reemann, Jakob.
Dimitriev, Georgi.	Karu, Johannes.
Heigelmann, Richard.	Veelmann, Eduard.
Aromelt, Jüri.	Karu, Aleksander.
Niggol, Alfred.	Rintso, Jakob.
Raha, Hans.	Sunni, August.
	Hüübe, Jüri.
	Rand, Ruben.
	Mikk, Jakob.
	Lepamaa, Johannes.
	Veinberg, Friedrich.
	Kelner, Johannes.

Kruusmann, Mihkel.
 Heidenthal, Rudolf.
 Leibold, Johannes.
 Belikov, Nikifor.
 Jaamul, Jaan.
 Trausmann, Johannes.
 Riismann, Hans.
 Sepak, Jaan.
 Inno, Peeter.
 Lindebluum, Jüri.
 Kopelmann, Madis.
 Triisa, Karl.
 Maanas, Gustav.
 Lipstok, Peeter.

Veltmann, August.
 Peep, Hans.
 Magus, Mihkel.
 Kodjava, Paavel.
 Kusmin, Aaverjan.
 Mirt, Johannes.
 Lein, Aleksander.
 Boormeister, Rudolf.
 Öun, August.
 Riim, Eduard.
 Silbergleich, Oskar.
 Jõulu, Villem.
 Letsius, August.

LAHINGUVÄLJAL SAADUD TÕVEDESSE JA HAIGUSTESSE SURNUD.

Alamkapten
 Höbenik, Karl.

Alamleitnandid:

Öunapuu, Jaan.
 Vellmann, Felix.

Noorem-allohviterid:

Veedom, Mihkel.
 Fetka, Albert.

Kapralid:

Einsel, Priidik.
 Nurmis, Kristjan.

Velsker

Kuldkepp, Paul.

Reamehed:

Teras, Johannes.
 Väljataga, Eduard.
 Targu, Jüri.
 Veinberg, Roman.
 Süld, Magnus.
 Terestal, August.
 Puur, August.
 Andreson, Konstantin.
 Vinter, Juhan.
 Karu, Karl.
 Allison, Johannes.
 Esse, Gustav.
 Uustalu, Albert.
 Regaberg, Rudolf.
 Pesselepp, Karl.

Kemp, Jüri.
 Tõnisson, Ado.
 Lillemägi, Meinhard.
 Tummeldau, Alfred.
 Pinn, Mihkel.
 Lokko, Eduard.
 Koorik, August.
 Kuhlberg, Osvald.
 Mäger, Hans.
 Aleksandrov, Toomas.
 Robertson, Ernst.
 Tuuder, Oskar.
 Piik, Johannes.
 Freiberg, Gustav.
 Hoidov, Johannes.
 Kulu, Alfred.
 Reinberg, Jüri.
 Schmideberg, Nigul.
 Timmermann, Hans.
 Pavo, Aleksander.
 Saar, Tõnis.
 Aljas, Johannes.
 Hendrikson, August.
 Samuel, Johannes.
 Kriispan, Herman.
 Vaarberg, Karl.
 Kose, Theodor.
 Volke, Hans.
 Paun, Meinhard.
 Pillenberg, Juhan.
 Laas, Aleksander.

Lühike ülevaade 1. jal.-rügemendi elust Vabadusesõja lõpust käesoleva ajani.

Major A. Simson.

Pärast Vabadusesõja lõppu püsis rügement oma asupaikades Mustajõe—Väskara raoonis tervikuna kuni 31. jaanuarini 1920. a.

Alates 31. jaan. 1920. a. vahetas 3. jala väerügement järkjärguliselt ära 1. rügemendi. 7. veebruariks olid kõik rügemendi osad 3. rügemendi poolt ära vahetatud ja valvepiirkond viimasele üle antud. Pärast äravahetamist liikusid kõik rügemendi osad Narva diviisi reservi.

sil 1920. a. vahetas 1. rügement ära 4. jala väerügemendi ja Balti pataljoni, võttes oma alla mereranna Šmetskest (v. a.) kuni Narva-Jõesuuni ja Narva jõe joone Narva-Jõesuust kuni Popovka küalani (v. a.) ning uue Vabariigi piiri Narva lähedele kuni Keikino küla teeni, mis Riigi külast Isvosi külasse läheb. Uuel Vabariigi piiril oli kästud hoida ainult vahipostid ja üksikud valvetõkked, mis ainult teedele välja pandi. Narva jõe joon oli aga

1. jalaväerügemendi paraad Narva-Jõesuu rannikul, rügemendi aastapäeval aprillis 1920. a.

Rügemendi esimeste osade Narva jõudes, tabas neid seal uus vaenlane — plekiline soetõbi, sest Narva linnas ja ümbruskonnas oli vahepeal puhkenud vene sõjapõgenikkude ja endiste Loodearmee sõdurite seas plekiline soetõbi, mis kohutavalt maad võttis. Tarvitusele võetud abinõude tõttu rügement kannatas väga vähe selle tõve all. Epideemiale piiri panemiseks komandeeriti rügemendist mitmed ohvitserid haigemajadesse korda looma.

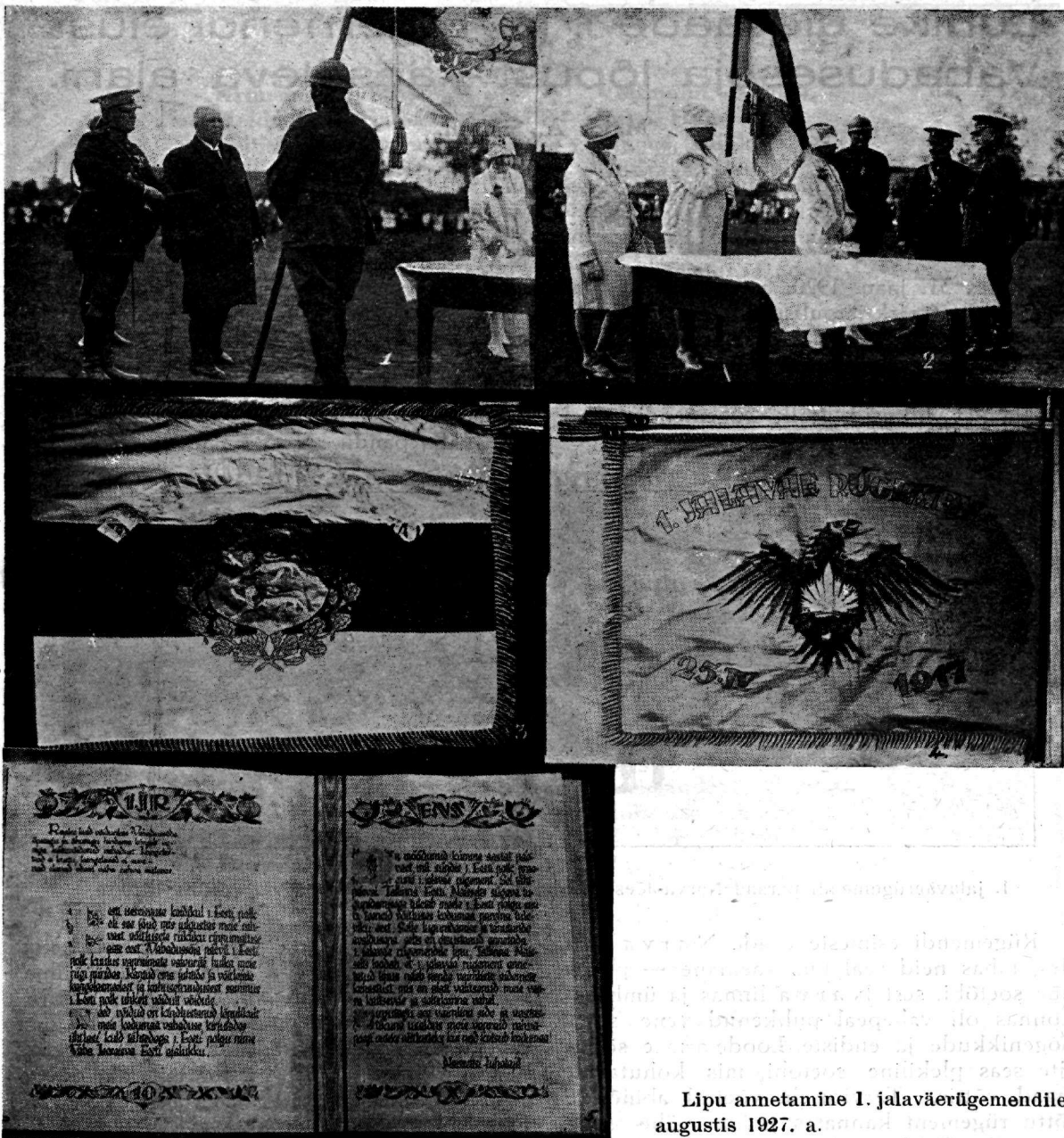
26. veebruaril 1920. a. vabastati Vabariigi Valitsuse otsusega teenistusest esimesed rahvaväelased vanematest aastakäikudest, kes sündinud 1883. a. ja varem, kuna teised rahvaväelased jäid edasi teenima. Ka ohvitserid samas vanuses võisid vabaks saada. Esimese vabastamise järele vabanes rügemendist 94 rahvaväelast.

Rügemendi viibimine Narvas puhkusele ei kestnud kaua. Varsti tuli tal asuda Vabariigi piiri kaitsele piirivalvena. 11. märtsil

kästud oma alla võtta positsioonina ja seda valvata erilise hoolega, et ükski isik ilma sellekohase loata sealt läbi ei pääseks. Piirivalvesse asus rügemendi I pataljon, kuna rügemendi teised osad koondati järkjärgult Narva-Jõesuusse. 14. märtsil läksid rügemendi viimased osad Narvast Narva-Jõesuusse.

Narva-Jõesuus asetati üksused suvilatesse, kus end tarviliselt sisse seati ja kus hakati korraldama õppetööd. Narva-Jõesuus ümbruskond pakkus häid võimalusi igasugusteks õppusteks, kuna riviõppusteks osutus paremaks kohaks mererand.

Alates märtsikuu teisest poolest, algas üldine demobilisatsioon, kusjuures vabastamisele kuulusid igakord korraga kahe aasta mehed. Nii vabanesid 20. märtsil 1920. a. 1884. ja 1885. a. sündinud rahvaväelased — kokku 105 meest; 31. märtsil 1886. ja 1887. a. sündinud mehed — kokku 126 meest; 8. apr. 1888. ja 1889. a. mehed — kokku 161 meest;

Lipu annetamine I. jalaväerügemendile augustis 1927. a.

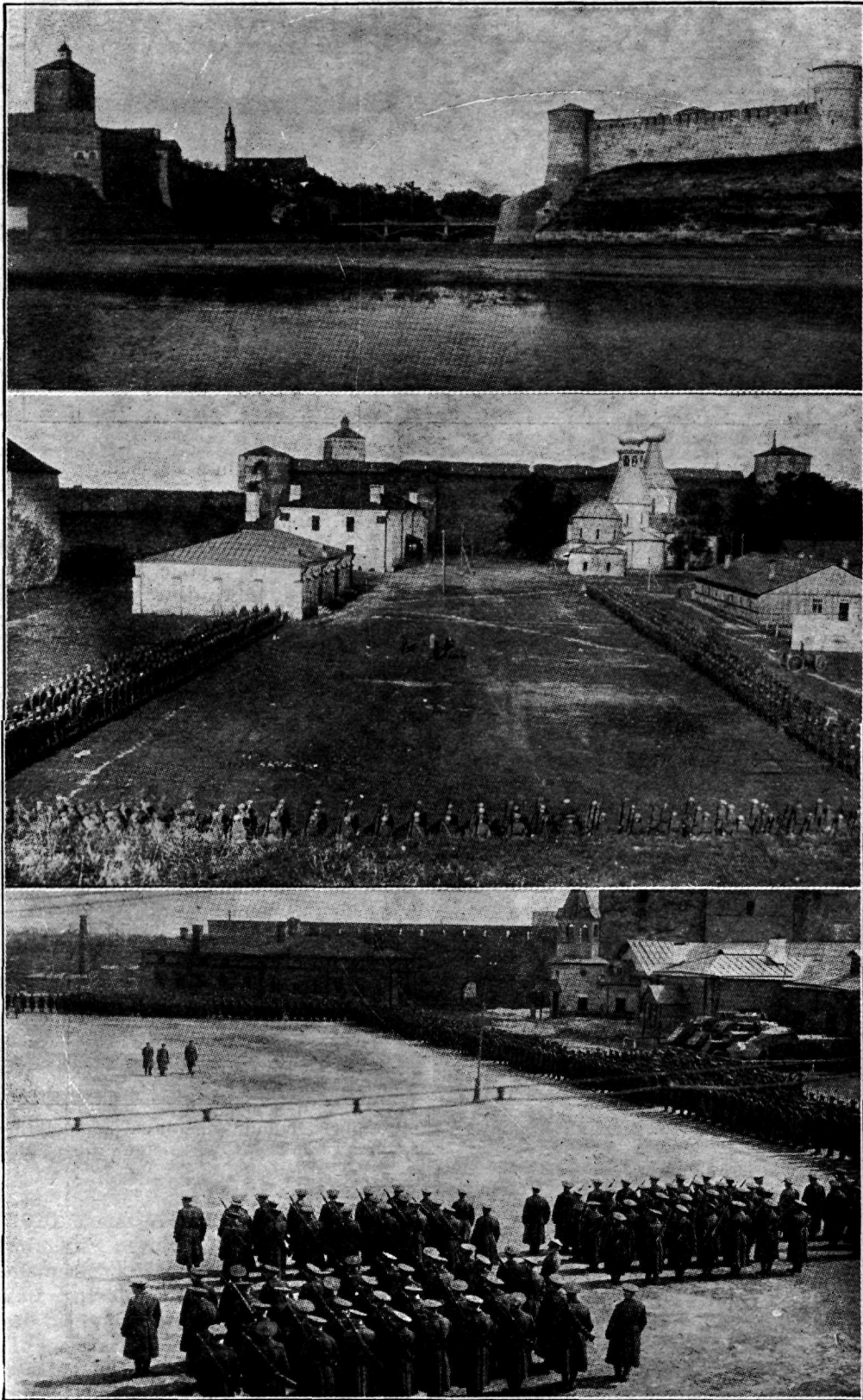
15. aprillil 1890. ja 1891. a. mehed — kokku 290 meest; 22. aprillil 1892. ja 1893. a. mehed — kokku 292 meest; 28. aprillil 1894. ja 1895. a. mehed — kokku 273 meest j.n.e.

Ühes demobilisatsiooniga võeti ette rügemendi ümberorganiseerimine. Sõjaministrilt kinnitatud uue jalaväerügemendi koosseisu järgi rügement tõmmati kokku üheks pataljoniks. Ümberkorraldamine viidi läbi 22. aprilliks 1920. a., kusjuures iga pataljon muutus kompaniks, rügemendi kolm kuulipildujakompanit tõmmati kokku üheks kuulipildujakompaniks. Nii kokkutõmmatud

rügement koosnes: 3 kompanist, ühest kuulipildujakompanist, õppe-, jala- ja ratsamaakuulajate-, side-, sapööri-, pommipildujate-, komandandi- ja töökomandost.

24. aprillil 1920. a. pühitses rügement esimest korda iseseisvuse ajal oma aastapäeva Narva-Jõesuus. Aastapäeval oli korraldatud paraad mererannal, mille vastu võttis diviisi ülem kindralmajor A. Tõnisson.

Pärast vanemate aastakäikude vabastamist pöörati ikka rohkem ja rohkem tähelepanu sõdurite väljaõppele, kusjuures erilist tähelepanu pöörati laskeasjandusele.

1. jalaväerügemendi praegused asukohad. Ülal: Hermani- ja Jaanikindlus Narvas. Keske: Jaanikindluse sisemus. All: Hermani kindluse sisemus.

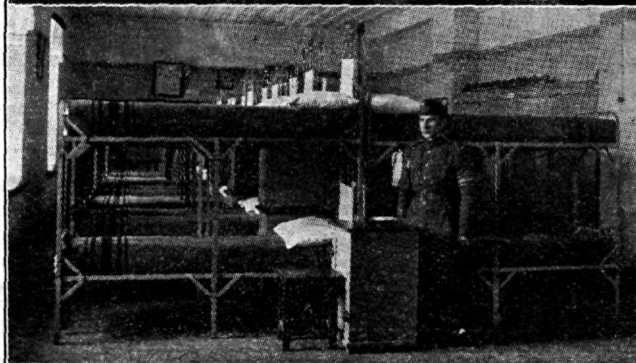
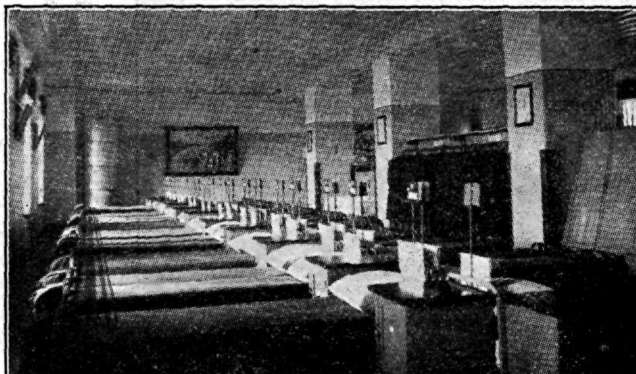
I. jalaväerügemendi staabi maja (paremal) ja Hermanni kindluse sissekäik.

20. augustil 1920. a. võttis rügement esimest korda osa Tallinnas peetavast esimesest üleriiklikust laskevõistlusest.

Sõduritele meelelahutuse korraldamiseks moodustati 27. oktoobril 1920. a. rügemendis meelelahutusekomisjon, kellele ülesandeks tehti väljatöötada kava sõduritele vabal ajal ajaviite, lõbustuste ja sportimise pakkumiseks. See komisjon asus ka edaspidi meelelahutuse korraldamisele.

1920. a. novembrikuu lõpul määrati rügemendi alaliseks, rahuageks asupaigaks Narva, kus ta omale kasutamiseks sai Hermanni- ja Jaanikindluse. Detsembrikuu esimestel päevadel jõudsid kõik rügemendi osad Narva, peale 3. kompani, kes jäi kandma piirivalveteenistust.

1920. a. lõpul vabastati veel need sõdurid, kes kaks aastat ja rohkem rahvaväes teeninud.

I. jalaväerügemendi sõdurite eluruumed.

Välisriikide külalisi 1. jalaväerügementi külastamas.

Ülalt vasakult: Läti kaitseminister Osols ja Läti sõjavägede ülemjuhataja kindral Penikis 28. veebruaril 1929. a. — Soome saadik minister A. Vuorimaa ühes abikaasaga 27. oktoobril 1929. a. — Läti saadik minister Sarinsch ja Läti kaitseväge esindaja kolonel Streipa 22. novembril 1930. a. — Läti 1. diviisiülem. — Soome allohvitseride külaskäik 1. jalaväerügemendi allohvitseridele suvel 1931 a. — Poola saadik minister K. Libicki ühes abikaasaga ja Poola kaitseväge esindaja abi kapten J. Kwiecinski'ga märtsis 1932. a.

1920. aastat võib üldse iseloomustada kui ülemineku perioodi sõjaajalt rahuaegsele teenistusele, kus läbi viidi demobilisatsioon, hakati korraldama õppetööd ja samal ajal kanti piirivalveteenistust.

1. jaanuaril 1921. a. määrati rügemendi koosseisu IX pataljon (endine 9. rügement) ja siit peale rügement koosneb kahest pataljonist, kusjuures pataljonid oma numerat-

siooni alal hoidsid endiste rügementide järgi. Pärast rügemendi suurenemist ühe pataljoni võrra, määrati rügemendile suurem piirivalvete raioon ja nimelt kuivamaa piir Soome lahest Peipsi järveni.

1. märtsil 1921. a. sai rügement esimest korda noori (nekruteid) umbes 400 meest. Nekrutid õpetati välja eraldi teistest meestest ja alles pärast kursuse lõppu jaotati

ära rügemendi allüksustesse. Nekrutite edu kamaks väljaõpetamiseks valiti kaadri hulgas paremad ohvitserid ja allohvitserid, kes varem vastava ettevalmistuse said.

12. juulil 1921. a. lahkus rügemendi koosseisust IX pataljon, mis määrati Pärnu 6. rügemendi koosseisu. Päev hiljem, s. o. 13. juulil tuli IX pataljoni asemele rügemendi koosseisu IV pataljon (endine 4. rügement). Rügemendi koosseis jäi seega endiseks.

1922. a. juunikuul, uute koosseisude makspanekuga, likvideeriti rügemendis jalaluurajate ja pommipildujameeskond.

25. septembrist kuni 4. oktoobrini 1922. a. võttis rügement esimest korda osa diviisi poolt korraldatavatest manöövritest Vaira, Laagna ja Peeterri raionis.

1922. a. tegevust kokku võttes võiks nimetada, et rügemendis tehti palju tööd, õpetati noori ja kanti piirivalveteenistust. Arapeetud diviisi kergejõustiku ja laskevõistlustel tuli rügement esikohale. 1. diviisi ülem oma käsukirjas 1. jaan. 1923. a. ütleb, et on palju tööd tehtud kasvatamise, õpetamise ja majanduse alal.

1. maist 1923. a. vabanes rügement piirivalveteenistusest, kusjuures piir üle anti Piirivalve Valitsusele. Diviisi ülema korralduse põhjal piirivalve teenistuse üleandmine sündis 25. aprillist kuni 1. maini. Pärast piirivalve üleandmist, jäi üks kompani rügemendist Narva-Jõesu, kuna teised osad tulid kõik Narva.

Piirivalveteenistusest vabanemise järgi pühendab rügement ennast täieliselt väljaõppe tööle. Laskmiste läbiviimiseks korraldati Vestervalli ja Jaanikindluse kasarmute juures lasketiirid, rügemendi käsutuses oli samuti Narva garnisoni laskeplats. Laskmistele ja taktikalistele õppustele pöörati peamist rõhku. Diviisi ülem leiab rügemendi inspekteerimisel 20. juunil 1923. a., et väljaõpe on heas korras, et on tehtud palju kavalikindlat tööd, mille tagajärjeks on rügement hea kord ja hea meeleolu.

1. augustil 1923. a. moodustati rügemendis juurde II pataljon olemasolevatest I ja IV pataljonist ja sellest ajast peale kujunes rügement kolmepataljoniliseks, koosseisus I, II ja IV pataljon.

15. märtsist 1924. a. alates moodustati uue koosseisu puhul I ja II pataljoni osadest juurde III pataljon esialul kahe laskurikompaniga, kuna IV pataljon anti täies koosseisus ühes ruumide ja varustusega üle 5. rügemendile. IV pataljon jäi esialgul komandeerituna 1. jalaväerügemendi juurde.

1925. a. suvel läksid rügemendi osad esimest korda laagrisse. Et diviisil omal veel laagriplatsi polnud välja valitud ja korraldatud, siis tuli rügemendi osadel minna 2. diviisi Petseri laagriplatsile. Laagrisse läks II pataljon terves koosseisus, 3. kuuli-pildujakompani, sidekomando ja osa töökompanist. Laagris viibiti üks kuu, kus peamist rõhku pandi taktikalistele õppustele ja lahingulaskmistele.

Enne laagrisse minekut toimetas diviisi ülem tervele rügemendile 22. juunil 1925. a. Narvas inspekteerimise ja leidis, et rügement on väga heas seisukorras.

1925. a. sügisel, 14.—25. septembrini, rügement võttis osa esimest korda korraldatavatest üleriiklikkudest manöövritest Otepää raionis.

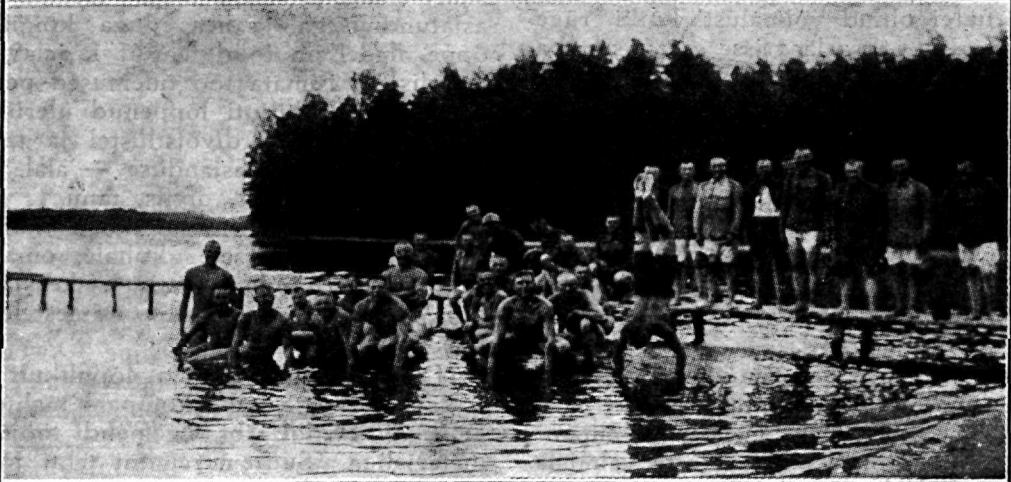
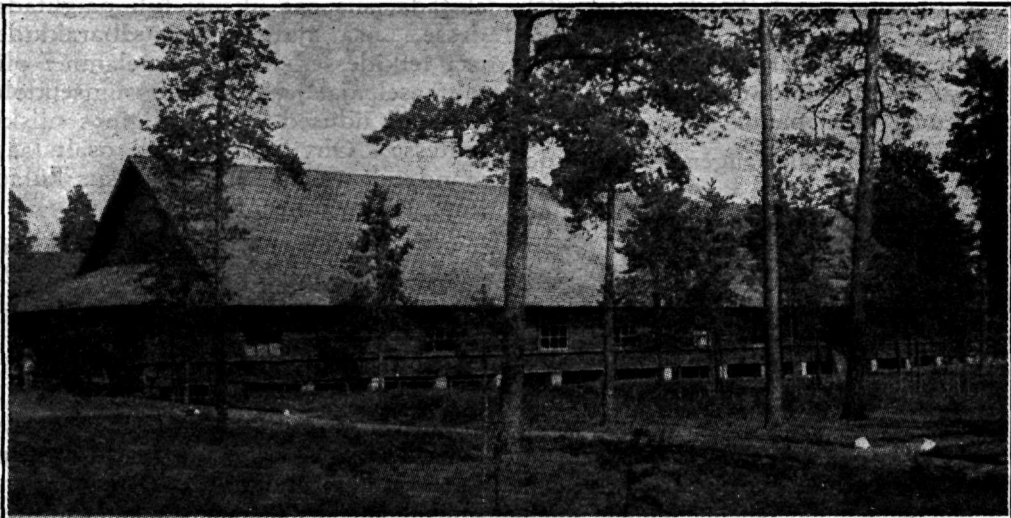
1926. a. suve jooksul käisid rügemendi pataljonid järjekorras Petseri laagris, kus õppused kestsid pataljonidele üks kuu. Rügemendi pataljone toidustas 2. jalaväerügement. Kompanid olid laagris paigutatud jagude ja rühmade kaupa taluküünidesse ja aitadesse. Vaatamata pikale tööpäevale ja viletsatele elamistingimustele — oli sõdurite meeleolu hea. Laagriperioodil võeti läbi suuremad koondõppused ja lahingulaskmised raskekuulipilduja tuletoetusel.

2. augustist kuni 3. septembrini 1926. a. oli rügemendis kordamisõppustel 98 reserveltveebli ja allohvitseri. Neist moodustati erikompani ja õppeained võeti läbi Kaitseväge staabilt koostatud kava alusel.

Sõduritele meelelahutuse toimepanemiseks moodustati 1926. a. alul laulukoor, korraldati pidusid oma näitetrupiga, kinoetendusid ja igas pataljonis oli kasutada sõduritele raamatukogud. 1926. a. ehitati Hermannikindlusesse kindluses asuvate üksuste toitlustamiseks ühisköök.

1. aprillil 1927. a. formeeriti rügemendis juurde 9. kompani, pioneri ja suuskjalgratuturikomando. Sama aasta suvel annetati rügemendile Tallinna Naisseltsi poolt lipp rügemendi 10. juubeliaasta puhul. Eelmiste aastate eeskujul viibisid rügemendi 2. kuulipildujatekompani, III pataljon ja I pataljon igäüks ühe kuu Petseri laagriplatsil.

7. juulil 1927. a. Kaitseminister, käies vaatamas Petseri laagris asuvaid osi, leidis, et 1. jalaväerügemendi kompaniülemad ja veltveebliid olid suurt osavust, leidlikkust ja püüet üles näidanud üksuste siseseadmise alal küladesse, samuti jättis rügemendi III pataljon rivilises esinemises hea mulje. Kaitseminister avaldas hea sisekorra eest rügemendi ülemale tänu.

I. jalaväerügemendi elu Kurina laagris: Ülal: Barakid. Keskel: Laagrisupelrand Nõmme järvel. Karastamine pärast lahingdrilli. All: Sõdurite hommikune tualett Okstest telk talistel manöövritel.

1927. a. oli rügemendi kordamisõppustel 95 tagavaraväe allohvitseri. Märtsi alul tuli rügement üleriiklikkudel suusavõistlustel esimesele kohale. Meelelahutusele pöörati aasta jooksul suurt tähelepanu.

1928. a. jaanuaris läks rügemendist uude laagri asukohta — Kurtnasse — esimene töökomando, et teha ettevalmistusi laagri asutamiseks.

Kui eelmistel aastatel rügemendi osad käisid kõik Petseri laagris laagriõppusi korraldamas, siis 1928. a. suurem osa rügemendist läheb juba Kurtna laagrisse. Petseri laagris viibisid II pataljon, 1. ja 3. kuulip. kompani ühe kuu, kuna I ja III pataljon asusid ühe kuu jooksul Kurtna laagris Edivere poolmõisas ja Nõmme külas. Kurtna ümbruses olevate elamute vähesuse tõttu ei olnud võimalust kõiki rügemendi osi Kurtna laagrisse saata, sest barakke ei olnud veel jõutud ehitada.

29. jaanuaril 1928. a. asutati rügemendis üleajateenijatekogu.

16.—20. veebruarini 1928. a. korraldatud üleriiklikkudel suusavõistlustel tuli rügement esimesele kohale.

1. aprillist 1928. a. pandi rügemendis maksuma üksiku väeosa majapidamise seadlus, mille järgi rügement tänapäevani on majandust korraldanud.

1. oktoobrist 1928. a. pandi maksuma uus koosseis, mille alusel rügement teotseb kuni seniajani ja mille järgi 1. laskurikompanis ja 1. kuulip. kompanis hakati ette valmistama reservallohvitseri.

1928. a. jooksul täiendati hoogsalt õppeabinõusid, seati sisse eeskujulik gaasikabinett kõigi sarviliikkude abinõudega, korraldati rida spordi- ja laskevõistlusi, ehitati Hermannikindluse juurde uus lasketiir ja seati sisse Vestervalli kasarmus ühisköök.

1929. a. vastavalt uuele komplekteerimise viisile, sai rügement täienduseks reamehi, kes olid kaadripataljonides läbi võtnud õppeained Ü. Ö. 4 alusel. Rügemendis sündis väljaõpe puhtal kujul Ü. Ö. 8 alusel. 1929./1930. a. talveperioodil täiendas end kaader Ü. Ö. 8 nõuetes.

1929. a. suvel viibisid pataljonid juba ainult Kurtna laagris. Laagris korraldati taktikalisi õppusi, eriti metsategevuse ja öise tegevuse alal. Laagriperioodi lõpul korraldati koostöö õppusi suurtükiväega, milleks laagris oli kasutada üks patareid.

Meeste kahekordse koosseisu tõttu tekkis laagris raskusi ruumide leidmiseks. Et laagri aluks veel küllalt ei jõutud barakke

ehitada, siis osa üksusi tuli paigutada küladesse, osa ajutistesse laudbarakkidesse ja osa telkidesse. Viimastes elamine oli raske vihmasel ajal ja eriti halb sügisepoole, kui tekkisid udused ööd ja sigines niiskus elamutesse. Ohvitserid asusid osalt laagri komandandi majas, kuna osa asus külades või kompanite juures barakkides.

5. aug. kuni 15. sept. 1929. a. viibisid rügemendis 23 reservallohvitseri ja 27. aug. kuni 1. oktoobrini 57 aspiranti juhtimise praktikal.

Diviisi ülem oma käsukirjas iseloomustab 1929. a. suvist tegevust järgmiselt: „Möödunud suveperioodil diviisi väeosades väljaõppe ala oli eriti hoogne ja tegevusrikas. Suve jooksul tehti väeosades ja asutistes suure hoole ja eduga tööd. Iseäranis suure asjatundmisega ja hea eduga kõigil väljaõppe aladel on tööd tehtud 1. jalaväerügemendis. Väsimata töö tulemused peegelduvad kujukalt hiljuti lõppenud üleriiklikkudel kaitseväe spordivõistlustel ja tähtsama väljaõppe — laskeasjanduse — alal. Keha- ja kultuuri alal tuli 1. diviis, tänu 1. jalaväerügemendi visale tööle, kogu kaitseväes punktidega esimesele kohale, omandades Riigivanema rändauhinna. Laskeasjanduses tuli rügement kaitseväes esimestele kohtadele.“

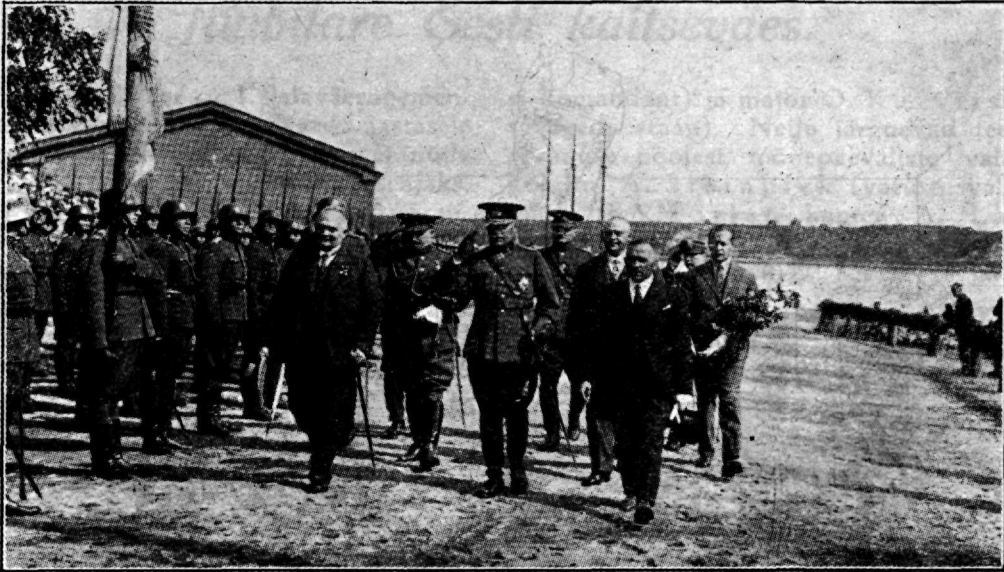
Laagris ehitati 1929. a. lõpulikult valmis kaks barakki, à kahe kompani mahutusega. Kõik tööd viidi läbi rügemendi tööjõuga ja materjaliga. Suurem remont tehti Jaani- ja Hermannikindluse kasarmutes põrandate ja lagede uuendamise näol.

1930. a. viibis rügement eelmise aasta eeskujul Kurtna laagris. Ruumide suhtes laagris enam raskusi ei olnud, sest laagri aluks said valmis veel kaks barakki ja samuti ehitati valmis söögisaal. Laagris võeti läbi koostööõppused tankidega ja suurtükiväega.

Pärast laagri lõppu rügement võttis osa 16.—23. sept. 1930. a. kaitseväe üleriiklikkudest „Voldi“ manöövrimest. Rügement liikus Kurtna laagrist manöövriarvoni rännakorras, tehes 25—42 km rännakuud päevas. Tagasitulek Narva sündis raudteel.

1931. a. 11.—16. jaanuarini võttis rügement osa diviisi talistest taktikalistest harjutustest ühe kõvendatud pataljoni koosseisus. Õppustel katsetati elamist metsades, kuuseokstest valmistatud onnides. Õppustel omandati palju kogemusi talitegevuseks.

1931. a. suvel rügemendi üksused viibisid eelmiste aastate eeskujul järgimööda 13.

Riigivanem K. Päts välissaadikutega ringreisul Narvas suvel 1931. a.
Aukompanis 1. jalaväerügemendi 1. kompani.

juunist — 26. augustini Kurtna laagris. Pärast laagri lõppu järgnesid diviisi taktikalised harjutused Skorjatina-Gora, Kriuša, Nisõ raionis.

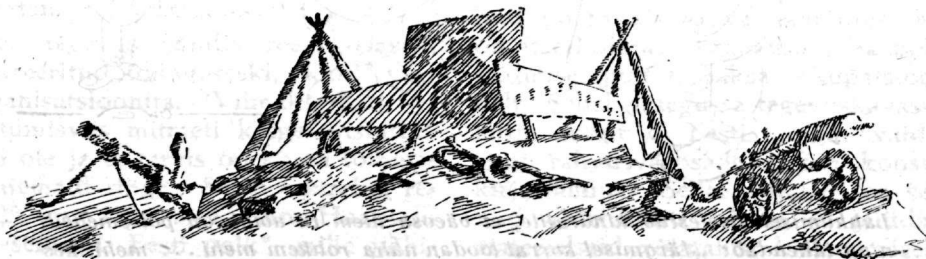
1931. a. suursündmuseks rügemendis võiks nimetada käsutusväelaste sissekutsu- mist detsembrikuul. Ehkki rügemendil puu- dusid igasugused kogemused käsutusvää- laste vastuvõtmiseks ja selline sissekutse toi- mus rügemendis esmakordselt, läks nende vastuvõtmine, nende jaotamine allüksustesse ja varustamine täiesti ladusalt. Pärast rüge- mendi komplekteerimist käsutusväelastega, viidi rügemendiga läbi kolmepäevaline tak- tikaline õppus, mis kõigiti rahuldavaid tule- musi andis. Käsutusväelaste ülalpidamine ei jätnud midagi soovida, samuti ei tulnud ette nende poolt ühtegi korrarikkumist.

Heites pilku enam kui kaheteistkümne-

aastasele rahuaegsele tööle, võib konstatee- rida, et selle aja jooksul on rügemendis päev-päeva kõrval palju loovat tööd korda saadetud. Rügemendist on 12 aasta jooksul läbi käinud ligemale kaheksatühat meest, kes kõik enne reservi laskmist nõuete koha- selt välja on õpetatud. Nendest väljaõpe- tatud meestest on ligemale 1200 meest reserv- allohvitseri ettevalmistuse saanud. Rüge- mendist on rahuajal palju ohvitseri ja üle- ajateenijaid läbi käinud, kuid praegu leidub veel 12 ohvitseri ja 12 allohvitseri-üleajate- nijat, kes Vabadusesõja päevil polgu rida- des teenisid.

Nii seisab 1. jalaväerügement tänapäev oma riigi idapiiril, siin Eesti Verdunis, olles iga silmapilk valmis oma riiki ja rahvast kaitsema.

Narvas, aprill 1932.

Diviisikindral väeosa külastamas.

Kindral: „Ja, kolonel, vähe mehi . . . mehi vähe . . . väga vähe . . . päris vähe . . .“

Lahkumisel meeletub kindralile, et väeosa ülem ta abiga on poissmehed, ning tähendab: „Järgmisel korral loodan näha rohkem mehi . . . mehi, kes on kasvatatud EESTI LEIVAS JA EESTI VAIMUS.“

Juubilarie Eesti kaitseväes.

Meie vaneima väeosa, 1. jalaväerügemendi 15. aastapäeval võivad oma 15-aastasele vahetule (eesti rahvusväeosades teeninule loetakse okupatsiooniaeg teenistuseajaks, sest suur osa ohvitseride olid tegelikult põrandaaluses organiseerimistöös tegevad) teenistusele tagasi vaadata rida 1. Eesti polgu ohvitseride. Täpsalt 15 aastat on Eesti kaitseväes teeninud kol. ltn. K. K a n e p (Toompea lossi

komandant) ja major O. K u r v i t s (kaitsevägede staap). Neile järgnevad teenistusevanuse poolest mõnepäevaliste vahedega kol. ltn. A. S t e i n p i c k (varustusvalitsus), major E. M o r l a t, kapten A. L a n d s b e r g ja major A. L a a t s (kõik kaitsevägede staabis), kapten H. K i t s (1. jalaväerügement). —1.

Selts „1. Eesti polk“.

1. Eesti polgu laialisaatmisel Saksa okupatsioonivõimude poolt aprillis 1918. a. otsustasid ohvitserid tulevikus jääda võimalikult lähedasse läbikäimise ja säilitada oma vahelist sidet. Okupatsiooni survepäevadel oli see raskendatud liiklemistakistuste tõttu. Kuid sama aasta novembris tõi ohvitseride mobilisatsioonikäsk polgu ohvitserkonna enamiku veel korraks polku kokku Tallinnas, kust neid varsti algav Vabadusesõda aga õige suurel arvul uuesti laiali paiskas väga mitmesse väeossa, eriti soomusrongidele, et enam millalgi teenistustingimuste tõttu võimalust anda kuulumiseks ühte ja samasse organisatsioonilisse tervikusse.

Kuid pärast Vabadusesõda polgu ohvitserkond kujunenud uues olukorras ja muutunud tingimustes leidis siiski võimalusi kord vastuvõetud otsuse teostamiseks. Vähemalt kord aastas, polgu aastapäeva puhul, tuldi Tallinna kokku, et värskendada vanu mälestusi ja sõprussidemeid ning läbiarutada oma päevamuresid. Need koosviibimised on alati olnud väga meeleolulised. Ka muidu väljendas polgu ohvitserkond alati ja igalpool oma tihedat kokkuliituvust ja ühistunnet (nii sõbralikus läbikäimises, üksteise toetamises, surmajuhtudel j. m.).

Kõik see tegevus sündis reeglipäraselt, nagu registreeritud ühinguteski, kuid vormiliku organisatsioonita. Viimaks leiti, et säärane liitumisviis mitmeti kõige otstarbekohasem ei ole ja et tarvis on kaasa tõmmata veelgi laiemaid ringe. Sellel otstarbel registreeriti 25. apr. 1925. a. Tallinna-Haapsalu rahukogus selts „1. Eesti polk“, mille põhikirja täiendati ja muudeti 1927. a. Maksva

põhikirja alusel võivad seltsi liikmeteks olla 1. Eesti polgu — 1. jalaväerügemendis teeninud ja teenivad ohvitserid, arstid, ametnikud ja sõdurid (viimastest on terve rida nüüd ohvitserid) ning eesti rahvusväeosade vormeerimisest osavõtnud isikud (organisatsioonide tegelased). Seltsi liikmeskond moodustub praegu peamiselt 1. Eesti polgu ohvitseridest. Seltsi juhatusse kuuluvad: kindralmajor A. Tõnisson esimehena, res. kolonel (praegu Tallinna-Haapsalu Rahukogu esimees) H. Vahtramäe abiesimehena, kindralmajor H. Kurvits ja Dr. H. Leesment — liikmetena, major O. Kurvits sekretärina, kapten A. Landsberg laekahoidjana. Juhatuse asukoht Tallinn, kus asub ka kõige rohkem liikmeid.

Põhikirja järele on seltsi eesmärgiks rahvuslik propaganda, polgu mälestusesemete alalhoidmine, polgu ajaloo väljaandmine, liikmete toetamine j. m. Seltsi asutamisega pandi alus senitundmatule erilaadsele organisatsioonitüübile — sõjaväelistele seltsidele, kelle liikmeskond kindlalt piiritletud teatud vanaduses isikutega, kus puudub juurdevool.

Seltsi suuremaks ja põlevamaks päevaküsimuseks kogu ta tegevuse kestel on olnud polgu ajaloo väljaandmine, mis polgu ohvitserkonnas otsustatud juba polgu laialisaatmise puhul Saksa okupatsioonivõimudele. Seltsi praegusse tegevuskavasse kuulub mitte ainult 1. Eesti polgu, vaid kõikide eesti rahvusväeosade ajaloo koostamine ja kirjastamine. Sellel otstarbel on selts kogunud väärtusliku arhiivi ja püüdnud leida materjaleid võimalusi kirjastamiseks. Teose koostamine on usaldatud major O. Kurvits'a

Rügemendi tegelasi.

hooleks. 1930. a. ilmus teos „Eesti rahvusväeosade loomine 1917—1918: a. 1. Eesti polk“ I osa, II osa on praegu koostamisel.

Eesti rahvusväeosade (1. Eesti polgu) asutamistähtpäeval on selts korraldanud aktusi ja muid pidustusi, on püüdnud neil puhkudel ja muidu selgitada ja propageerida eesti rahvusväeosade ajaloolist tähtsust Eesti iseseisvuse võitluses. Selts on loonud lähema kontakti 1. jal. rügemendi ohvit-

seridekoguga; osaliselt ollakse vastastikku liikmed.

Seltsi eeskujul on loonud vastavad seltsid terve rida väeosi, kusjuures seltsi nimetus on ühendusse viidud väeosa Vabadussõjaaegse organisatsioonilise nimetusega. Need seltsid, koos väeosadega, on asunud eeltöödele väeosade ajaloo väljaandmiseks. Seltsi „1. Eesti polk“ tuleb lugeda sel alal esimeseks pioneriks ja teerajajaks.

Nende erilaadsete sõjaväeliste seltside lähem side ja koostöö tulevikus oleks soovitatav, sest nende tegevuses ja ülesannetes on hulk kokkupuutepunkte, mille koordineerimine

annaks positiivseid tulemusi töömeotades, andmete ja materjalide kogumises, kasutamises j. m. Võimalik, et see tulevikus ka aset leiab.

O. K.

Üleskutse!

Selts „1. Eesti polk“ on omale võtnud ülesandeks välja anda eesti rahvusväeosade ajalugu. Teose I osa, major O. Kurvitsa kirjutatud „Eesti rahvusväeosade loomine 1917.—1918.“ a. 1. Eesti polk“ ilmus trükist 1930. a.; kirjeldab rahvusväeosade organiseerimist algusest oktoobrikuuni 1917. a. Koostamisel olev II osa kirjeldaks 1., 2., 3. ja 4. Eesti jalaväepolgu, E. ratsaväepolgu, E. suur-tükiväebrigadi, E. tagavarapataljoni, E. inseneriväeroodu, 1. E. diviisi, E. Sõjavägede Staabi ja väiksemate üksuste, organiseerimiskomiteede ja büroode, samuti ka Kaitsealiidu („Omakaitse“) algagade ajaloolise ülevaate, valgustades ühtlasi ka Vene revolutsiooni ja Saksa okupatsiooniaegset üldsündmustikku.

Ülesanne on nõudnud ja nõuab Seltsilt suuri pingutusi, eriti teose väljaandmiseks aineliste võimaluste leidmisel, milles tunduvalt raskusi on tekitanud praegune majanduslik kitsikus, mis mõjunud teose levendamisele. See asjaolu võib ebasoovitavalt

pikendada teose II osa ilmumisaega või ilmumise koguni teha küsitavaks.

Neil põhjustel ja meeldetuletades eesti rahvusväeosade ajaloolist tähtsust Eesti iseseisvusevõitluses, pöördub Selts rahvusväeosade 15. aastapäeva puhul kõikide poole palvega: toetage üldtähtsusega ülesannet ilmunud teose ostmisega; sellega aitate kaasa töö lõpuleviimisele ja hindate kõige paremini eesti rahvusväeosade tähtsust ja teeneid.

Eriline huvi tohiks teose vastu olla eesti rahvusväeosades teeninuil, praegustel kaitseväelastel, avalikkudel raamatukogudel, koolidel j. t. asutistel. Teos on Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi Raamatukogude komisjoni poolt soovitatud avalikkudele raamatukogudele. Saadaval: otse või postiteel Seltsilt „1. Eesti polk“ (Tallinn, Raekoja plats 14) ja kõigist raamatukauplustest. (Pealadu „Päevalehes“).

Suurima lugupidamisega

Selts „1. Eesti polk“.

Vaatlusteenistusest jalaväes.*)

J. Tomson.

III.

6. Vaatluse organiseerimine üksikute lahingupidamisviiside ja lahingufaaside juures.

A. Kaitselahingus.

Kaitselahingu olukord võimaldab juhile, eriti kui kaitsele asuti väljaspool vastase suurt, vaatlusevõrgu loomist täiuslikumal kujul. Ka on vaatluse tähtsus üldises kaitse-süsteemis niivõrra suur, et „Lahingueeskiri“ seab vastupanupositsiooni eelserva valiku juures nõudmiseks: tagada soodsad tingimused vaatlemiseks (§ 303) ja vastaselt ära kis-

kuda head V. P.-d (§§ 307, 318). Sama mõte on alla kriipsutatud ka J. E. II osas (§ 441). Vaatluseala korraldamisele pühendab juht tarbekorral isegi erikäsu (L. E. § 306).

Ettekavatsetud kaitse olukorras juht, saanud käsu kaitsele asumiseks, sõidab koos oma lähemate abilistega maastikuluurele; nende hulka peaks normaalselt kuuluma ka juhi staabi luureteenistuse organiesindaja (luurejaoskonna ülem, luureohvitser või luureallohvitser), kes tutvuneb maastikuga vaatluse organiseerimise seisukohalt, esineb juhile (stabülile) vastava ettepanekuga (vaatlusekava) ja organiseerib vaatlusteenistuse juhilt (stabülilt) heakski-

*) V. „Sõdur“ 11/12 s. a.

detud kava kohaselt. Näiteks jalaväerügemendi luureohvitseri vaatlusekava peab nägema ette, kus ja kuidas organiseerida rügemendi vaatlusepunkt (punktid), vaatluseposti (postide) koosseis, ülesanne ja vaatlusesektor (sektorid), tarbekorral pataljoni VP-de asukohad ja vaatlusesektorid, side rügüli KP ja rügemendi VP-ga, pataljoni VP-de side rügemendi VP-ga j.n.e. Vaatluseposti väljapanekul luureteenistuse organi juht annab postile JE II § 65 näidatud teated.

Kui kaitsele asuti vastase otsesel surveel, siis korrapärane vaatlusevõrk võib välja kujuneda pärast teatud ajavahemikku. Siin on soovitatav, et vaatlejad (eriti ohvitserid ja vaatlejad-spetsialistid) valmistaksid nähtava maastiku skeemi ja esitaksid ta ajaviimatult luureteenistuse organile; selle põhjal viimane võib otsustada: kus on vajalik avada abivaatlusepunktid, kus on nõutav lennuväe kaasabi vaatluse toimetamiseks, kuhu suunata vaatlus alluvate VP-dest j.n.e.

Kõige kasulikumaks vaatluseviisiks loetakse „ristvaatlus“; selle vaatluseviisi kasutamiseks pakub soodsaid võimalusi ainult kaitseolukord. Vaatlusepunktide ešeloneerimisel sügavusse ja hajutamisel rinnetpidi — kui seda tehakse igas kaitseolukorras — kujuneb ristvaatlusevõrk iseenesest (Joon. 1).

Vastaspoolte pikemaajalisel paigalpüsimisel võivad esile kerkida raskused vaatluse teostamisel: vastane kaob maa alla ja oma näiliste ehitistega j.n.e. võib viia vaatlejad eksiteele. Eksimuste eest aitavad vaatlejaid teatud määral hoida head optilised abinõud. Sellises positsioonisõja olukorras esinevad normaalselt kaheksagused VP-d — alalis-

sed ja ajutised. Esimeste kategooriasse kuuluvad need, millistes toimetavad vaatlust sõdurid ja noored juhid eesmärgiga avastada vastase rünnakud õigeaegselt ja alarmeerida oma väed. Teise kategooria VP-sid kasutatakse peamiselt lahingu ajal.

B. Pealetungil.

Pealetungirännak. Rännakul võime märkida kaht erinevat vormi vaatluse tehnikas: a) vaatlus liikumisel ja b) vaatlus pikemaajalistel peatustel („suur peatus“ ja „puhkepäevad“). Peatume siinkohal vaatluseteenistusel liikumise ajal.

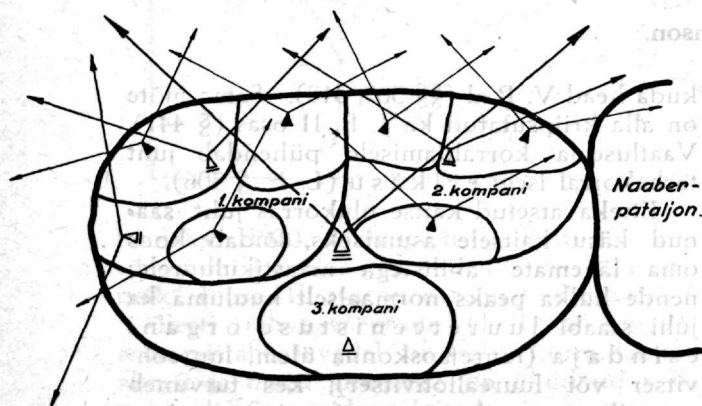
„Pealetungirännakul igale kolonnile määratakse riba, milles ta toimetab luuret ja julgustab end iseseisvalt“, ütleb „Lahingueeskiri“ (§ 242). Siin tuleb nii luure kui enda julgustamise kõrval toimetada ka vaatlust. Sama eeskirja § 134 nõuab vaatluse toimetamist kergetelt osadelt, millised liiguvad rännakupatrullide ees. Järgnev paragrahv (135) kõneleb eelväe ülema isiklikust vaatlusest, mille toimetamiseks ta võib liikuda aegajalt kas eelsalga või rännakupatrullide juures; kolonniülema sõidab isikliku vaatluse toimetamiseks eelväe juures (§§ 173, 183). Sellega piirduvad LE näpunäited.

Liikumistempo, järelikult ka „vaatluse tempo“ oleneb kaugusest vastaseni ja muudest asjaoludest. LE seab üles nõudmise, et tuleb püüda liikuda kolonnides võimalikult lähedale vastasele (§ 242). Kui kolonni liikumiskiirus normaalselt on 4–5 km tunnis, siis vastase läheduses ta võib langeda 2–3 km, sest tuleb toimetada detailsemat vaatlust ja kohalikkude esemete läbiluurimist.

Vaatluse pearaskus rännakul lasub kõige ees olevatel katsesarvedel — kergetel osadel (§ 134) ja eelpiilkondadel (külppiilkondadel), millised liiguvad ühelt vaatluseks soodsalt piiralt teisele, tarvidust mööda neil peatudes — täpsama vaatluse toimetamiseks kui see on mõeldav liikumise ajal. Soodsatel maastikutingimustel võib osutuda kasulikuks sidevaatlejatest moodustatud eriliste vaatlusepunktide loomine, millised nihutatakse edasi ešeloneeritult. Kuna V. P.-d, rännakukaitse „katsesarved“ ja nende juures teotsevad eelvaatlejad on oma tegevuses teatud määral seotud tagant pealesuruvate üksustega, siis viimased peavad liikumisel arvestama aega, milline kulub vaatluse toimetamiseks.

Vaatlust toimetatakse rännakukaitse ele-

Pataljoni vaatlusevõrk kaitselahingus.

Tingmärke:

▲ - rühma VP △ - kompani VP ▴ - pataljoni VP

Joon. 1.

mentide väljasaatmise momendist alates kuni tegevuse lõpuni (pimedatulekuni, vaatleja-spetsialistide vahetuseni). Peale vaatluse vastase suunas tuleb toimetada vaatlust ka külgedele, s. o. naabrite suunas. Vaatluse tagajärjed märgib vaatleja-spetsialist või piilkonnavanem tarbekorral vaatlusekaustikusse. Oma märkmed võib vaatleja siin ja ka teistel lahingufaasidel teha näiteks järgmisel kujul:

Kuupäev	Kellaeg	Mida nähti	Vastase jõud	Vastase tegevus	Märkus
18. VII	0715	Ratsaluurkond	7 ratsanikku	Ratsaluurkond ilmus nähtavale X metsatukast ja liikus sinna ja sinna	Ettekanne on saadetud k. 0720
18. VII	0723	Tolmupilv pöösastega varjatud tee kohal X, Y raioonis.	Teadmata	—	Ettek. k. 0727

Kohtamislahing. Kui eelvägi ei suuda enam liikuda rännakukorras, siis rännakupatrullid hargnevad laial rindel, luues pideva vaatluse liikumise suunas. Oma edasiliikumisega rännakupatrullid suruvad tagasi vastase eelosad. On rännakupatrullid kinni jooksnud, siis hargnevad lahingukorrad eelväe peajõud ja tungivad vastasele kallale. Kolonnijuht jälgib isikliku vaatlusega eelväe lahingut ja saadud muljete põhjal võtab otsuse peajõudude tegevuse raskendamiseks. Selline on kohtamislahingu normaalskeem meie „Lahingueskirja“ järgi, kusjuures eriti tähtsaks loetakse initsiaatiivi oma kätte kiskumist (§ 247).

Niisuguses olukorras võib esimesel kohtamisel vastasega olla otsustav iseloom, sellepärast püütakse vastast üllatada nii ootamata löögiga kui ka tulega. Lahingu esimestel hetketel on vastaspoolde veel liikumisel; see pooltest, kelle tulesüsteem on valmis realiseerimiseks, on soodsamates tingimustes: märgid, mis esimeste mürskude all kaovad maastikuvoltidesse, on veel tabatavad. Relvade tulejõu täielikuks ärakasutamiseks pole aga küllalt nende (suurtükkide, kuulipildujate j.n.e.) kiirest hargnemisest, vaid on tarvis ka „näha esimesena“, nagu ütleb Laffargue, s. o. ette jõuda vastasest vaatluse organiseerimises.

Selleks, et saavutada kiiresti „ülekaal silmade lahingus“, milline areneb kokkupõrke momendist peale, on vaja: a) tagada endale võimalus okupeerida vaatlemiseks soodsamad maastikuesemed ja b) teostada võimalikult kaugelt ettenihutatud vaatlus.

Esimese nõude täitmiseks liigutakse tarbekorral hüpetena ühelt vaatlust soodustavalt märgilt teisele, nagu see kõige ilmekamalt avaldub prantslaste juures, visatakse

ette tugevad segaluursalgad tähtsamate objektide vallutamiseks j.n.e. Teise nõude täitmiseks visatakse juba lähenemise ajal ette maksimaalne arv vaatluseorganeid. Prantslane Laffargue soovib eeskätt luua pealetungija esimese ešelooni ees „silmade võrk“, et kiiresti läbi uurida tegevuseribad. Kui vaatluseorganid hajutatakse ühel joonel, siis ähvardab risk kaotada kogu vaatlus ühe ropsuga (näit. kui silma-

piiri varjab mõni maastikuese). See tingib vaatluse ešeloneerimise sügavusse. Läheneisperioodil saavutatakse see vaatluse ešeloneerimine automaatselt, kui iga juhatuseaste juures korraldatakse vaatluseteenistus.

Kuna liikumise ajal on vaatlus raskendatud, siis vaatluseorganid toimivad nii, nagu märkisin juba rännaku käsitlemisel — vaatlevad järkjärgulistest VPdest, peatudes neis niikaua, kui on tarvilik eesoleva maastiku hoolsaks uurimiseks. Ka ei liigu kogu vaatlusepunktide võrk edasi üheaegselt; osa VPst peab olema sel ajal kohal ja tegevuses, kui teine osa liigub. Osaliselt see liikumine ülaltoodud nõude kohaselt saavutatakse sellega, et peajõudude vaatlejad on sel ajal paigal, kui liiguvad eelväe vaatlejad; viimased omakorda jäävad paigale ja ootavad, kuni peajõud pole sooritanud järjekordse hüpe.

Rügemendi ja pataljoni raamides on vaja seda liikumist vastavalt reguleerida, et vaatlus ei katkeks. „Silmad“, millised vaatlevad rügüli või patüli eest, peavad tutvunema aegsasti maastiku ja olukorraga. Sellepärast enne lahkumist oma KPst rügül (patül) saadab uude KPsse mitte ainult sidevahendeid, vaid ka vaatlejaid.

Sellest momendist peale, mil eelosad (kerged osad, rännakupatrullid) pörkavad kokku vastasega, vaatluseorganid, kelle liikumine edasi muutub ikka raskemaks, püüavad sisse seada VPde võrku ja organiseerida sel teel järgnevate vägede ees n. n. „vaatluserinnet“. Laffargue väidab, et sellise „vaatlusefrondi“ organiseerimisest enamikul juhtudel oleb väeosade tegevus, teiste sõnadega — lahingu saatus, sest „vead

lahingu alustamisel kuuluvad niisuguste hulka, mida pole kerge parandada“.

Pealetung kaitseleasunud vastasele. Lähemisperioodi käsitlemisel meie LE kriipsutab mitmel korral alla vaatluse tähtsust. Nii nõutakse, et maastik iga märgi raionis pakuks eeskätt häid vaatlusevõimalusi (§ 274); esijärgu väeosa ülem, toimetades isiklikult märgi luuret maastikul, peab eriti silmas pidama, kuidas organiseerida vaatlust (§ 275). Vaatluse organiseerimise tehnika kohta puuduvad aga meil siingi konkreetsemad näpunäited.

Pidev vaatlus sel perioodil saavutatakse samuti, nagu kohastamislahingu olukorras, s. o. vaatlusepostide ešeloneerimisega sügavusse kahelüliliselt: üks lüli on alati kohal, kuna teine sel ajal liigub. Näiteks ühed vaatluserakukesed liiguvad koos esijärgu pataljoni „katsesarvedega“ (eel- ja külgiipilkondadega), teised — sama pataljoni peajõududega, kokkukõlastades oma liikumist ülaltöödud põhimõtetel.

Kapten Laffargue soovib lähenemisel joon. 2 näidatud vaatlusevõrku pataljonis ja rügemendis.

Kallaletungi periood algab, kui pealetungiv jalavägi on jõudnud vastase pideva vastupanuni, mida ta võib murda ai-

nult oma peajõudude tegevusse saatmisega. Eelkaitse osad, jõudnud jooneni, kust nad enam omal jõul edasi ei saa, organiseerivad endid visaks kaitseks, püüdes vallutada soodsaid kohti maastikul tulesüsteemi korraldamiseks, häid vaatlusepunkte j.n.e. Nii mooduneb kallaletungi lähtealus, mille valikul peetakse eriti silmas tuleotuse ja vaatluse organiseerimise võimalusi. „Alates kallaletungi lähtealusele asumisest, luure täiendub igakülgse vaatlusega.“ Need on meie JE II osa põhimõtted (§§ 208, 210, 211, 265), millised korralduvad ka „Lahingueeskirjas“ (§ 281).

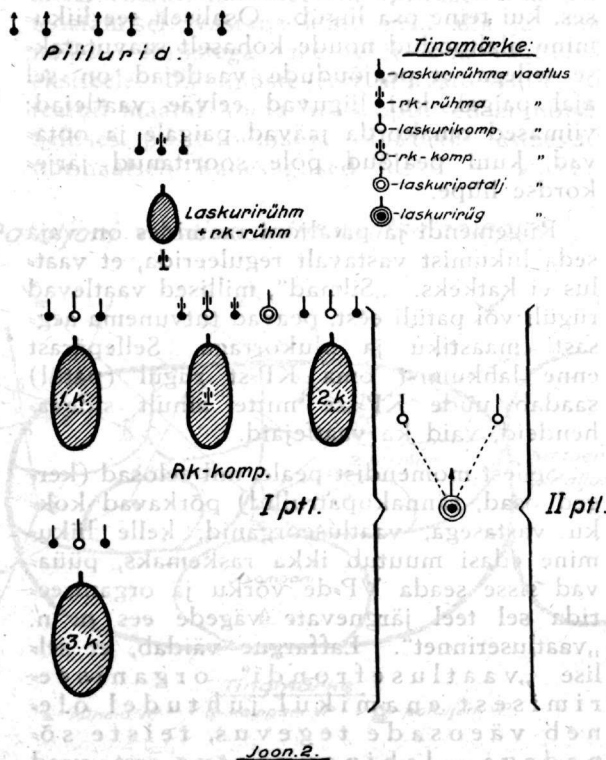
Kuna „tuld tuleb juhtida“, s. o. anda relvadele täpsad tuleülesanded (JE II § 215), siis on kallaletungi organiseerimisel juhi tähtsamaks mureks välja töötada tulekava. Siit järgneb vajadus määrata kindlaks nii hästi märgid kallaletungiks kui ka need väljaspool kallaletungiriba asetsevad punktid, milliste peale tal tuleb arvestada tuld tegevuse kestel. Need andmed vastase vastupanupositsiooni kohta kogutakse luure ja vaatlusega, kusjuures LE nõuab tähendatud teel saadud andmete täiendamist veel juhi isikliku vaatlusega kohapeal (§ 282).

Juhil võib olla kasutada teatud ajavahe- mik kallaletungi organiseerimiseks; sel juhul ta korraldab meetodiliselt (tihe vaatlusevõrk, samuti luure) nende märkide otsimist, milliste tundmine on temale tarvilik. Kui selleks aega pole, siis tuleb vaatlus, mis võis olla puudulikult organiseeritud enne kallaletungi, korraldada erilise hoolega vähemalt tegevuse ajaks.

Oletame, et juhi, seega ka tema luureteenistuse organi käsutuses on vajalik aeg vaatluse organiseerimiseks enne kallaletungi algust. Nagu öeldud, tulevad märgid vaatluse abil võimalikult täpsalt kindlaks määrata. Peale selle tuleb leida need punktid vastase asetuses, millised võivad takistada meie tegevust (kuulipilduja pesad j.n.e.), s. o. tuleb läbi uurida vastase poolt tõenäolikuult oma alla võetud või ses suhtes kahtlased maaalad, et teadlikult jaotada nende peale käsutada olevad tuled.

Kõik see väljendub vaatlusekavas, milline koosneb normaalselt kolmest peaosast:

- selgitamisele kuuluvate asjaolude või esemete loetelu;
- täitjad (jõud ja abinõud VP-de moodustamiseks; VP-de võrk tarbekorral skeemina);
- teatiste edasitoimetamise viis ja kord.

Vaatlusekava koostab ja — pärast kinnitamist juhi poolt — viib ellu luureteenistuse organi juht. Kava esimese punkti täitmiseks ta saab direktiive ja konkreetseid küsimusi juhilt (stabülilt). Teispoolt luureteenistuse organi juht peab esinema ka ise algatajana ja ettepanekute tegijana vaatluse korraldamise alal, eriti lahingu juhtimiseks vajaliku vaatluseteenistuse suhtes.

Töö lihtsustamiseks antakse vaatlusekavale harilikult tabeli kuju. Ta kuulub üldise luurekava koosseisu, moodustades viimase ühe osa või lisa.

D. Puhkekaitse.

Vaatluse tingimused puhkekaitse sarnavad vaatluse tingimustele kaitselahingu olukorras. Puhkavad väed tagavad oma julgeoleku kas üksikute puhkekaitserühmadega või kompanitega. Puhkekaitse võib olla pidev või üksikute toetuspunktidega, mille vahel liiguvad piirkonnad. Puhkekaitse üksused julgestavad endid eelpostidega, kes võtavad oma alla soodsad punktid vaatluseks (LE § 143).

Ülalöeldust nähtub, et LE mõtte kohaselt lasub vaatlus puhkekaitsele enne kõike eelpostidel, peamiselt aga nende poolt väljapandavatel vahipostidel. Kahtlematult võib osutada kasulikuks ja vajalikuks ka spetsiaalsete VP-de sisseseadmine puhkekaitserühma või kompani asetuse sügavuses samastel alustel nagu kaitselolukorras; sellele viitabki LE § 143. viimane lõik.

Mis puutub vaatluse organiseerimisse puhkekaitse julgestusepositsioonil, siis rühmül määrab vaatluse sektorid igale eelpostile (jaole), märkides ära nende piirjooned kohalikkude esemete järgi. Kui maastiku iseloomu tõttu eelpostideil pole võimalik antud lõigu täielik vaatluse all hoidmine, siis on kasulik määrata rühmast eraldi vaatlejaid jälgimiseks teatud suundade järgi või n. n. „salasid“. — Eelposti ülem annab samuti vaatluse sektorid vahipostidele, näidates üht-

lasi viimastele, millistele esemeile pöörata eriline tähelepanu, kuidas edasi anda vaatluse tulemused j.n.e.

Ülalnimetatud puhkekaitse elementide liikumata paigalpüsimine lubab neil valida soodsaid VP-sid, neid sisse seada, moonutada, luua pidev side puhkekaitse üksuste ülematega ja edukalt kasutada ka optilisi abinõusid.

Vaatluse aluseks on nagu kaitselgi oma sektori detailne uurimine igal vaatleja poolt. See seisab maastikuesemete väliste vormide ülevaatuses ja iga üksiku eseme uurimises. Sektorit vaadeldakse normaalselt palja silmaga; ainult nende esemete jälgimine, millised nõuavad erilist tähelepanu, või maaalade uurimine, kus vaatleja midagi märkas, vajab binoklit. Binokli mõõdukal kasutamisel ei väsi silmad nii ruttu ja ka vaatluseväli on suurem.

Kohalikkude esemete ülevaatus alustatakse harilikult lähedatelt distantsidelt, vaatlust järkjärgult kaugemale üle kandes. Mida rohkem vaatleja süveneb oma sektorisse, seda hõlpsamini ta võib avastada seal tekkinud muudatused.

Allikad.

1. JE II (1927) ja LE (1932).
2. Laffargue ja Carlie: „Podgotovka nabljudatelja pehotõ“ (Gos. izd. 1928).
3. N. Sapozhnikov: „Razved. služba štabov...“ (Gos. izd. 1927).
4. Paquet: „Teadetekogumine, vaatlus ja teadete edasiandmine väeosas“ („La revue d'inf.“) 1. IV 1932. a.
5. Prantsuse jalaväe-eesk. II (1928) ja RKKA jalaväe-eesk. II (1927).
6. Miquel: „Strategitšeskie i taktitšeskie uroki voinõ 1914—18“ (Gos. izd. 1928).
7. Barthe: „Kak nado smotret i slušat v boju“ (Gos. izd. 1931).
8. Uritski: „Komandnõje punktõ“ (Gos. izd. 1930).
9. „Vojennõi Vestnik“ 1927—31.

Jalaväe saate- ja tanki-vastu võitlemise relvad.

Välisriikide sõja-ajakirjanduses on juba aastaid päevakorral jalaväe saate- ja tanki-vastu võitlemise relvade küsimus. Järjest ilmuvad relvatüübid põhjustavad ikka uusi kirjutisi sel alal. Võrreldakse uusi relvatüüpe varem ilmunutega ja avaldatakse arvamusi relvade taktikaliste ja tehniliste omaduste kohta. Neist kirjutisist nähtub, et jalaväe saate- ja tanki-vastu võitlemise relvade konstruktiivse külje alal pole seni saavutatud ühist vaadet. Selle põhjuseks on peamiselt lahingukogemuste puudumine sel alal. Küllaldaste lahingukogemuste puudumine on viinud konstruktooreid väga mitmekesiste relvatüüpide loomiseni, mis tunduvalt raskendab orienteerumist selles küsimuses, ja sunnib ettevaatusele ühe või teise relvatüübi eelistamisel.

Käesolev kirjutis püüab anda kokkuvõtliku ülevaate praegustest konstruktsioonidest, välja minnes peamiselt tehnilisest seisukohast.

Saate- ja tanki-vastu võitlemise relvade materjalosa küsimuse lahendamisel on konstruktorid lähtunud peamiselt kahest põhiseisukohast. Nad on püüdnud luua süsteeme, mis täidaksid kahesuguseid ülesandeid, või on loonud igale ülesandele vastava erisüsteemi.

1. Süsteemid, mis täidavad kahesuguseid ülesandeid.

Konstruktsiooni erisuste järgi võiks süsteemid jaotada järgmiselt:

- a) Relvad, mis täidavad ballistiliselt lähedalseisvaid ülesandeid.
- b) Relvad, mis täidavad ballistiliselt erinevaid ülesandeid.
- d) Kaherauga relvad.

A. Relvad, mis on konstrueeritud kahe ballistiliselt lähedalseisva ülesande täitmiseks.

Siia kuuluvad automaatlukustusega tanki — õhukaitse kahurid, kaliibriga 20—25 mm. Aluseks on kolmjalg ja mõnedel süsteemidel ratastel lasuv harkalus. Rõhkem tuntud neist suurtükkest on Šveitsi 20 mm „Oerlikon“ tüübiline kahur. Peale selle on samatüübilisi kahureid „Madsenilt“, „Wickersilt“, „Fiatilt“ ja mitmelt teiselt firmalt. Nende kahurite algkiirus on võrdlemisi suur, 600—1000 m/s;

laskekaugus umbes 6000 m; laskekiirus 100—300 lasku minutis. Süsteemi kaal kõigub 120—180 kg vahel ja mürsu kaal 120—150 gr vahel. Kahurid on lahustatavad 2—6 ossa. Suurem osa süsteemest on varustatud magasiiniga 8—15 mürsule. Vertikaalne ja horisontaalne lasketasapind on küllalt suur, mürsu läbilöögi jõud on rahuldav, kuid lõhkejõud liiga väike. Peamiseks puuduseks nende relvade juures on see, et suure algkiiruse ja automaatlukustuse tõttu nad võivad tulistada pikemate ajavahemikkude järgi õige lühikest aega, sest raud kuumeneb kiiresti ja vintlõiked võivad hõlpsasti kaduda. See vähendab relva väärtust tanki-vastu võitlemise seisukohast. Kahuri mürsk on kaalult liiga kerge, et saavutada koos läbilöögi jõuga ka rahuldavat lõhkejõudu. Mürsu kaalu suurendamine, seega ka kaliibri suurendamine, teeks automaatlukustusega kahuri liiga raskeks. Näib, et õhukaitse ja tanki-vastu võitlemise ülesannete lahendamine ühe relvaga ei ole teostatav ilma süsteemi kaalu tõstmata. Kaalu suurendamine ei ole aga vastuvõetav relva kasutamise seisukohast.

B. Relvad, mis on konstrueeritud kahe ballistiliselt erineva ülesande täitmiseks.

Siia kuuluvad süsteemid, mis on konstrueeritud saate- ja tanki-vastu võitlemise ülesannete täitmiseks. Nende süsteemide tüübiliseks esindajaks on „Wickersi“ 47 mm suurtükk, mis on varustatud poolautomaat luku ja erilise alusega, mis võimaldab anda süsteemile kõrge ja madala asendi. Kõrge asend on kumer tule, madal — lametule andmiseks. Horisontaalne lasketasapind on ainult 40°. Süsteem kaalub 254 kg. Suurtüki väärtust vähendab üksikute osade suur kaal — ligi 60 kg, seega kantavad kahelt mehelt. Relva kasutamise seisukohast lahustatud suurtüki üksikud osad ei tohiks kaaluda üle 25—30 kg. Mürsu läbilöögi jõud on rahuldav; 488 m/s algkiiruse juures 1,5 kg mürsk läbib (90° all) 300 m — 30 mm, 750 m — 22,5 mm ja 1500 m — 17 mm terase. Laskmiseks harilikku granaadiga on viis laengut, mis annavad algkiiruse 120 m/s kuni 230 m/s. Laskekaugus sealjuures tõuseb kuni 3000 m. Harilikku granaadi (1,5 kg) lõhkejõud on

võrdlemisi väike. Viimane asjaolu on suureks puuduseks, kui hinnata suurtükki jalaväe saaterelva seisukohast.

Eelpool toodud konstruktsiooniga relv, nii soovitatav kui ta materjalosa ja inimjõu kokkuhoiu mõttes ka ei ole, näib kandvat endas mõnesuguseid kõrvaldamatuid puudusi. Eeskätt on raske oletada, et niisuguse suurtüki kaliiber võiks tõusta üle 50 mm, ilma et süsteemi kaal tunduvalt ei suureneks. Samal ajal aga 47—50 mm suurtüki mürsk on liiga kerge ja ei oma seetõttu jalaväe saaterelvalt nõutavat lõhkejõudu.

Alusele on võimalik vastavalt olukorrale asetada üks või teine raud ehk n.n. vahetatavate raudade kombinatsioon. See lahendus kuulub kõige hilisemate hulka. Selle põhimõtte järgi ehitatud süsteemidel on võimalik ühisesse rauaümbrikusse asetada kas väiksekaliibriline — tanki-vastu võitlemise raud või suurekaliibriline saateülesannete täitmiseks määratud raud. Niisuguse konstruktsiooniga on „Wickersi“ 60/44 mm, „Beardmore“ 57/40 mm, Hollandi 75/47 mm ja Hispaania 60/40 mm suurtükid. Tüübilisemaks süsteemiks on „Wickersi“

Tähelepanuks „Sõduri“ lugejaile!

Käesoleval aastal annab „Sõdur“ tasuta kaasandena tellijaile väärtuslikke sõjateaduslisi teoseid. Esimesena antakse kaasa kolonel G. Leetsi „Jalaväe suurtükivägi“, mis ilmub juba lähemal ajal.

Kaasanded saadetakse esijoones aastatellijaile. Kuna raamatuid trükitakse piiratud arvul, siis palume neid lugejaid, kellel „Sõdur“ veel tellimata käesolevaks aastaks, oma tellimised juba lähemal ajal saata ära toimetusse.

„Sõduri“ toimetus.

D. Kaherauaga relvad.

Siia kuuluvad suurtükid, mis on konstrueeritud saate- ja tanki-vastu võitlemise ülesannete täitmiseks, kuid täidavad neid ülesandeid kahe eri-rauaga. Raudade asetus on läbi viidud kolmel viisil:

- Alusele on asetatud kaks eri-ülesanneteid täitvat rauda, kas üksteise peale või kõrvuti.
- Alusele on võimalik vastavalt olukorrale asetada üks või teine raud.
- Alusele on monteeritud üks — suurekaliibriline raud, kuna teine — väiksekaliibriline on esimesele sisse pandav.

Alusele on asetatud kaks eri-ülesanneteid täitvat rauda kas kõrvuti või üksteise peale. See konstruktsioon kuulub esimeste sellelaadiliste hulka ja on läbi viidud „Skoda 66/40 mm ja 50/37 mm süsteemide juures. Niisugune raudade asetus pole osutunud otsarbekohaseks, kuna süsteemi suurele kaalule — 250 kg, on seltsinud veel ebastabiilsus laskmisel ja mürsu väike läbilöögi jõud. Peale selle on neil suurtükel väike horisontaalne lasketasapind — 8°.

60/44 mm, millele, väljaarvatud Hollandi 75/47 mm, sarnanevad teised. „Wickersi“ on poolautomaatne lukustus; alus on lühendatav, et võimaldada tulistamist kaevikuist, horisontaalne lasketasapind on ainult 8° — see puudus on kõigil sellelaadilistel süsteemidel; 1 kg mürsu läbilöögi jõud on rahuldav; süsteem kaalub — 218 kg ja lahustatult kaaluvad üksikud osad kuni 45 kg. Hollandi 75/47 mm suurtükk kaalub isegi 352 kg. Ehkki läbilöögi jõud Hollandi suurtüki mürsul on suurem kui teistel — 1600 m kaugusel läbib 30 mm terase, takistab süsteemi raskus mõnevõrra tema kasutamist. Viimasel ajal on „Boforsi“ tehased oma 47 mm kahuri, mille mürsul hea läbilöögi jõud — 1650 m kaugusel läbib 30 mm terase, varustanud samuti teise — 75 mm rauaga, tehes mõlemad vahetatavateks. Kuid uus „Boforsi“ 75/47 mm suurtükk on kaalult samuti raske — 375 kg.

Üldiselt on vahetatavate raudadega suurtükkidel kolm tähtsamat puudust. Nende horisontaalne lasketasapind on piiratud (välja arvatud „Boforsi 75/47 mm suurtükk, mille horisontaalne lasketasapind on umbes 50°). Hea läbilöögi jõud

Eesti munder, poola kool,
rivimees ja noobel
toon.

juures on süsteemi kaal võrdlemisi suur. Raudade vahetamine takistab relva otseteed tegevusse panna, kui olukord seda nõuab. Palju aega võtab raudade vahetamine, ei ole praktiliselt teada, kuid arvatavasti üle minuti. Minut on aga tankivastu võitlemisel küllalt pikk aeg. Selle aja jooksul võib kahur anda juba 20—30 lasku ja kiiresti liikuv tank läbistada umbes 200—300 m.

Alusele on monteeritud üks — suuremakaliibriline raud, kuna teine vähemakaliibriline on esimesele sissepandav. Niisuguseid konstruktsioone on teada kolm: „Skoda“ 70/32 mm ja kaks Hollandi, üks 65/37 mm ja teine 70/47 mm. Neil süsteemidel väiksekaliibriline — tanki-vastu võitlemise raud on sissepandav suurekaliibrilisele — saateülesannete täitmiseks määratud rauale. Kõige uuemaks tüübiks on „Skoda“ 70/32 mm suurtükk. Hollandi 65/37 mm ja 70/47 mm suurtükid on liiga

rasked, umbes 360 kg. Võrreldes Hollandi süsteeme umbes sama raske „Boforsi“ 75/47 mm kahuriga, näeme, et võrdsetel kaugustel on „Boforsi“ kahuril ligi 1,5 korda suurem läbilöögi jõud. Seepärast ei saa lugeda Hollandi süsteeme õnnestunuiks. „Skodal“ on õnnestunud anda 70/32 mm kahurile terve rida häid omadusi, nagu 1) väike kaal — ühes kilbiga 157 kg ja kilbita 130 kg, 2) suur horisontaalne lasketasapind — 150°, 3) madal kogu — raua kõrgus 0° tõste juures on ainult 40,5 sm, 4) küllaldane laskekaugus. Kuid kõik need head omadused ei näi kaaluvat üles võrdlemisi piiratud läbilöögi jõudu. Tuleb arvata, et 1000 m kaugusel peab mürsk läbistama umbes 60° pihtamis nurga all 16 mm terasplaadi. Nii suurt läbilöögi jõudu ei ole „Skoda“ 32 mm mürsul.

2. Süsteemid, mis täidavad ainult üht ülesannet.

Vabrikute poolt viimase aastakümne jooksul on konstrueeritud terve rida jalaväe saaterelvi, mis ehituselt jagunevad kahte suuremasse liiki.

- a) Müüsrud, millel ka piiratud lame-tule andmise võimalused ratastelt.
- b) Miinipildujad — kantavad.

A. Müüsrud.

Siia kuuluvad 75 mm Ameerika ja 76 mm Belgia F. R. C. müüsrud, 76 mm Saksa kerge miinipilduja ja belglaselt ümberkonstrueeritud Saksa kerge mp. 75 mm Ameerika müüser on võrdlemisi piiratud laskekaugusega relv: 5,47 kg mürsu suudab ta saata 1650 m kaugusele. Tuleb arvata, et müüsril on veel teine umbes 3 kg mürsk, mille laskekaugus on loomulikult märksa suurem. Müüsrud võrdlemisi väike kaal — 163 kg, on saavutatud durallumiiniumist (umbes 6—8 korda kalim terasest) alusega.

Belgia uus F. R. C. müüser sarnaneb Saksa kergele mp. ehk õigemini belglaselt ümbertehtud Saksa kergele mp. Müüser on asetatud ratastele ja omab harkaluse. Alus on lühendatav kuni 1 meetrini. Nagu näha, peavad belglased kinni Saksa kerge mp. tüübist. Praegusel kujul on Saksa mp. väheliikuv ja raske relv. Raske ja suur alus takistab mp. kandmist kätel. Belglased on varustanud mp. harkalusega, tehes ta sel teel kergemaks. Ühtlasi on nad tõstnud laskekaugust, mis ümbertegemata tüübil tõusis 4,6 kg miini juures 1300 m. Kuid ka sakslased on oma

mp. ümberkonstrueerinud ning annud temale laskekauguse 3500 m. Laskekauguse suurendamine mp. juures on muidugi hõlpsasti läbiviidav. Raskem on süsteemi kaalu vähendamine. Belgia uus F. R. C. kaalub ikkagi 210 kg, seega ainult 65 kg kergem Saksa kergest mp.

B. Miinipildujad.

Tüübiliseks esindajaks on 81 mm „Stokes-Brand“. Peale selle on veel Hispaania 81 mm „Ecia M. 28“ ja 60 mm „Walero“ ning Prantsuse 60 mm „Lafitt T. L. 60“ miinipildujad. Kõik loetletud tüübid on kohaldatud jalaväe saate nõuetele. Nende kaal on umbes 60 kg, välja arvatud „Lafitt“, mille kaal 80 kg, kuid laskekaugus ka poole vähem. Miinipildujate laskekaugus vähema miiniga (umbes 3 kg) on umbes 2500—3000 m ja suure miiniga (umbes 6 kg) — umbes 1000 m. „Ecia“ laskekaugus on pisut suurem teistest, ta viskab 3,9 kg miini 3500 m, 9 kg miini 2000 m ja 14 kg miini 1000 m. Kuid ta on ka pisut raskem — 64 kg. „Ecia“ miinidel on eriline julgestuseseadeldis, mis ei lase miinil enne lõhkeda kui 100—200 m kaugusel relvast.

Kuna teised loetletud mp. tüübid on konstrueeritud pärast sõda, on „Stokes-Brand“ võrsunud Maailmasõjas kasutamist leidnud „Stokesist“. On kaks mudelit „Stokes-Brandi“, 1930. a. ja 1928. a. omad. Rohkem levinud ja mitmes riigis varustusel on 1928. a. mudel. 1930. a. mudel erineb eelmisest õieti vähe. On muudetud ja võib olla paremaks tehtud jalgade reguleerimise abinõu ja alus. Suurem muudatus on läbi viidud miini saba juures, mis on tõstnud laskekaugust 1000 m võrra. 1928. a. miin paisatakse rauast maksimaalse viskelaengu (põhilaeng + 4 lisa-laengut relais'd) jõual 2050 m, 1930. a. miin aga 3100 m (maksimaalne viskelaeng koosneb siin põhilaengust ja 6 relais'est). Endise miini saba külge või kinnitada 4 relais'd, uue külge aga 6.

Peale hariliku 3,5 kg miini on mp. veel suur miin (grande capacité), mis kaalub 6,5 kg.

„Stokes-Brand'i“ materjalosa lahustub kolme ossa ja on kantav kolmelt mehelt. Iga üksik osa oma vähese kaalu ja ehituse tõttu on hõlpsasti kantav igasugusel maastikul. Küllalt suur laskekaugus, hea laskekiirus — 18 miini minutis, ja miini rahuldav lõhkejõud lubavad oletada, et miinipilduja on jalaväele heaks saate relvaks. Lisaks sellele on mp. laskevalmis seadmine väga lihtis ja nõuab ainult paar-kolm minutit. Kumertule ja nurgamõõtja tõttu on mp. ülesseatav ka täiesti kinnisele positsioonile. Ehituselt on mp. väga lihtis ja väljaõpe ei nõua pikemat aega. Lõpuks olgu mainitud, et ka koosseis mp. teenimiseks ei ole suur — kõigiga kokku 6—7 meest.

Tanki-vastu võitlemise erirelvadeks võiks lugeda 37 mm Ameerika, „Wickersi“, „Boforsi L. 37“, „Armstrongi“ ja 40 mm „Arellano“ kahureid, sest suuremakaliibriliste kahurite juures on tihti püütud lahendada ka jalaväe saate küsimus. Olemasolevad andmed lubavad oletada, et õnnestunumaks relvaks osutub Ameerika M. 25., kuna siin süsteemi vähese kaalule — 113 kg, seltsib veel soliidne läbilöögi jõud — 900 m kaugusel läbistab mürsk 25 mm terase. Kuid ka teiste süsteemide kaal on võrreldes väike ja üksikud osad vabalt kantavad ühelt mehelt. Kõigil süsteemidel mürsu kaal on umbes 0,5 kg, algkiirus kõigub 400—600 m/s vahel ja laskekaugus on umbes 4000 m. „Bofors L. 37.“ ja „Arellano“ kahuril on liiga väike horisontaalne lasketasapind — esimesel 10° ja teisel 7°.

Üldiselt näib, et on valitsemas tendents, anda tanki-vastu võitlemise relvale suurem läbilöögi jõud. Seetõttu on uuemad relvatüübid peamiselt kõik suuremakaliibrilised (40—50 mm vahel). Samal ajal on valitsemas tendents, võtta tarvitusele vahetatavad rauad, mis on tingitud peamiselt sellest, et jalaväe saateülesanded nõuavad suuremakaliibrilist (umbes 80—50 mm) rauada, ehk õigemini suurema lõhkejõuga mürske, kui tanki-vastu võitlemine.

N. Rg.

Juriidilised küsimused.

1. Küsimus: Kas enne kaitseväelaste palgaseadluse (RT. 28 — 1932) maksmahakka- mist teenistuse huvides madalamapalgalise ametkohale määratud ohvitser on õigustatud saama palka edasi eelmise kõrgemapalgalise ametkoha järgi?

Vastus: eitav. Küsimuses tähendatud juhul endise kõrgema palga edasisaamise õigus on esmakordselt ette nähtud kv. pal- gaseadluse § 14, mis hakkas maksma 11. ap- rillil s. a. (vt. RT. 115 — 1927. a. sead. nr. 92 § 8). Kuna seadlus § 14-le ei ole annud ta- gasiulatuvat jõudu, siis see § on loonud alu- se viimase kõrgemapalgalise ametkoha pal- ga edasimaksmiseks üksnes nende madala- mapalgalistele ametkohtadele määramiste puhul, mis aset leiavad pärast 11. aprilli s. a., kuna varem ümberpaigutatud ohvitseridele endise kõrgema ametkoha palga edasimaks- miseks ei leidu seaduslikku alust.

2. Küsimus: Kas üleajateenija vanem- allohvitser mereväes, kes on määratud va- kantsele bootsmanni ametkohale, on õigus- tatud saama bootsmanni palka kaitsevää- laste palgaseadluse (RT. 28 — 1932) § 11 alu- sel?

Vastus eitav. Kaitseväelaste palga- seadluse § 11 näeb ette kohustetäitjatele täie palga saamise õiguse selle ametkoha jär- gi, millel nad kohuseid täidavad. Seepärast tuleb arvata, et see § on maksev üksnes nen- de ametkohtade suhtes, millistel palk on et- tenähtud mitte auastme, vaid ametkoha jär- gi. Sama seadluse § 9 teine lõige näeb ette üleajateenijatele mereväes palga a u a s t m e järgi. Sellest tuleb järeldada, et bootsmanni ametkohale kohustetäitjaks määratud üle- ajateenija van. allohvitser mereväes ei ole õigustatud saama bootsmannile ettenähtud palka. See on ka sisuliselt õige, sest ei oleks järjekindel kohustetäitjaks määratud üleaja- teenijat palga suhtes asetada soodsamasse seisukorda ametkohale lõplikult määratud üleajateenijast, kes kõrgemat palka hakkab saama alles ülendamisega kõrgemasse au- astmesse.

3. Küsimus: Missuguses suuruses on õigustatud saama paigutuseraha perekonnata ohvitser, kes käsukirjaga kaitsevääle on uue- le ametkohale üleviiduks loetud 1. maist s. a., kuid on läkitatud uude väeossa samal amet- kohal ajutiseks kohustetäitjaks arvates 10. märtsist s. a.?

Vastus: ¼ kuu palga suuruses — RT. 30 — 1932. art. 260. avaldatud ametsõitude tasuseaduse § 23 alusel, kuna üleviimine (ümberpaigutamine) toimub selle seaduse maksvuse ajal, läkitamise puhul aga RT. 113 — 1921. a. avaldatud riigiteenijate amet- sõitude tasu seadus ümberpaigutusekulude tasumist ette ei näe (vt. Riigikohtu otsus 1930. nr. 36).

4. Küsimus: Kas järelevalve kohus- tus kaitsevääle orkestrile maksulistest mängu- dest saadud sissetulekute üle lasub garnisoni ülematel ka neis garnisonides, kus orkestrite määramise õigus on antud diviisi staabi üle- male?

Vastus jaatav. Sõjainistri käsukiri nr 302 — 1926. a. on maksulistest mängudest saadud sissetulekute üle järelevalve teostami- se kohustuse pannud garnisoni ülemate pea- le, olgugi, et nad igal juhul ei ole orkestri määrajateks (vt. p. 2). Seega nimet. ksk. ei seo järelevalve teostamise kohustust ja or- kestri määramise õigust ühe ja sama amet- isikuga. Neil põhjustel tuleb arvata, et sõ- jainistri ksk. nr. 440 — 1928. a. p. 7, mille- ga I ja II diviisides orkestrite määramise õigus on antud diviisi staabi ülematele, ei muuda ksk. nr. 302 — 1926. a. p. 4 märkust, ning et seepärast selles märkuses ettenähtud järelevalve kohustus igal juhul jääb garni- soni ülemate peale.

5. Küsimus: Missuguse seadluse põh- jal ja kui palju saavad lisavanust Kõrgema Sõjakooli 10. septembril 1931. a. lõpetanud ohvitserid, kes astusid Kõrgemasse Sõja- kooli võistluskatsetega?

Vastus: On õigustatud saama lisava- nust ühe aasta — Kõrgema Sõjakooli sead- luse (RT. 64 — 1931. art. 518) §§ 39 ja 40 põhjal. —el.

Sõjaväelisi teateid välisriigest.

Vabadusesõja mälestuste elustamine Läti sõjaväes.

Möödunud aastal Läti sõjaminister andis loa nendele üksustele, mis panid aluse Läti vabadusesõjaaegsele sõjaväele, kuid hiljem mõne teise väeosaga liideti kokku, uuesti võtta tagasi oma endise nimetuse. Möödunud aasta jooksul kasutasid seda õigust järgmised üksused:

1. Liibavi jalaväerügemendi 1. kompani nimetati „Vabaduse kompaniks“. 2. Vindavi jalaväerügemendi 1. kompani nimetati

„Võnnu kompaniks“. 3. Miitavi jalaväerügemendi 1. kompani nimetati „Eriliseks kompaniks“. Ratsarügemendi 1. eskadron nimetati „Eriliseks eskadroniks“. Vidzenus suurtükiväerüg. 1. patarei nimetati 1. „Võnnu patareiks“. Vidzenus suurtükiväerüg. 2. patarei nimetati „2. Võnnu patareiks“. Vidzenus suurtükiväerüg. 3. patarei nimetati „3. Ruhja patareiks“. Vidzenus suurtükiväerüg. 1. divisjon nimetati „1. Põhja-Läti suurtükiväe divisjoniks“.

— A —

Kaitseväe elu.

Mereväe Ekipaaži Kohtust.

Meil praegu maksvad end. Vene sõjaväe ja mereväe seadustikud annavad tihti lugu kollisioone ja tihti nende lahendamine ei taotle täielisele olukorrale vastavat lahendamist.

Üheks nähteks siin on meil praegu Mereväe Ekipaaži Kohtu korralduse alused.

Maksvate seadusenormega (RT nr. 21 — 1919. a.) on ette nähtud Mereväe Ekipaaži Kohtud — Mereväe Ekipaažide juures, kuid tegelikult S. N. S. § 8 näeb ette väeosade kohtute asutamist iseseisvates väeosades. Mereväe Ekipaaž ei ole omistanud iseseisva väeüksuse õigusi, eriti peale selle seaduse maksmapanemisest ning tegelikus praktikas kujunes niiviisi, et jäi ainult „Mereväe Ekipaaži Kohtu“ nimetus, kuna kohus tegelikult fungeeris Merejõudude staabi kui iseseisva väeosale vastava asutise juure. Staabi ülem omistas siin Mereväe Ekipaaži Kohtu suhtes endises Mereväe seaduste kogus Mereväe Ekipaaži ülemale ette nähtud jurisdiktsioonilise võimkonna.

Kuna S. Kp. S. § 21 määrab kohtupidamise alal vähemate väeüksuste liitumise, siis alates 1922. a. koondub kogu Merejõudude väeosa kohtule alluvate süüasjade harutamine Mereväe Ekipaaži kohtule.

Sealjuures kuni 1924. aastani teostus teiste väeosade mereväelaste kohtuotsuste avaldamine Merejõudude juhataja käsu kirjas.

Peale seda asuti normaal korra juurde, nagu see S. Kp. seaduses ettenähtud, erandiga, et kohtunikkude koosseis määrati Me-

rejõude juhataja käsu kirjas, kusjuures kohtu esimees ja liikmed ei vajanud kuuluda Merejõudude staabi koosseisu, sellepeale vaatamata, et kohus allus Merejõudude staabi ülemale. See korraldus on hiljem ettenähtud Kaitsem. ksk. nr. 448 — 1928. a.

Ühenduses Merejõudude organisatsiooni muutmisega, likvideeriti 1931. a. kevadel Mereväe Ekipaaž ja jäi järele veel sellenimeline kohus, mis endiselt fungeerib Merejõudude staabi juures.

Silmaspidades seda, et kohtu asutised eriti peaksid tegutsema vastavil kindlaksmääratud alustel, on tarvilik ka Mereväe Ekipaaži Kohtu suhtes kindla korra väljatöötamine, mis seni puudub, sest juba „kohtu“ nimetus on S. Kp. S. § 8 mitte kooskõlas. Samuti sama seaduse § 22 näeb ette vastava korra kindlaksmääramist, mis seni ei ole teostamist leidnud ja seni teotseb Mereväe Ekipaaži Kohus väljakujunenud tavaõigusel.

Ühenduses sellega vajav muudatus taotleks vastava seaduse*) § 1 p. 2 ärakaotamist ja peale seda sama § 1 p. 1 põhjal võimalduks asutada Merejõudude staabi — kui iseseisva väeosale vastava — asutise juures „Merejõudude staabi kohus“, mis vastava korraldusega S. Kp. S. § 22 põhjal määratakse ühiseks kohtuks kogu Merejõudude peale.

„G. Lgs.“

*) RT nr. 21 — 1920. a. „Eesti Vabariigi ajutised sõjakohtud ja nendele alluvad süüteod“.

Tallinna garnisoni ülem kindral Jonson ja Tallinna maleva päälük kolonel Pinka pärast pargade asetamist kindral Undi kalmule. Paremalt pr. Unt.

Kindral J. Undi surma teise aastapäeva mälestamine.

7. aprillil s. a. kell 12 päeval mälestati kaitseväge kalmistul endise 3-da diviisi ja garnisoni ülema kindral Undi teist surma aastapäeva. Kohal olid kõik garnisoni väeosade ülemad ühes esindajate allohviteridega. Ka oli kalmistul rohkesti eraisikuid. Kell 12 jõudis kohale kindral Undi abikaasa platsadjutandi saatel. Leinarong liikus kind-

ral Jonson'iga eesotsas kadunu kalmu juure, kus mängis Kaitseministeeriumi orkester leinaviise. 3. diviisi poolt asetas pärja kadunu kalmule kindral Jonson, kaitseleidu keskjuhatuse ja Tallinna maleva poolt kolonel Pinka, Kaitseväge staabi ja ohvitseride kogu poolt major Morladt, Ohukaitse poolt — õhukaitse esindajad ja pr. Unt. Kalmistule oli üles rivistatud aukompani sidepataljoni sõduritest. Pärast pargade asetamist, mis kestis pool tundi, sammuti tagasi linna.

Sõjakirjandust.

PRANTSUSMAA.

LA REVUE D'INFANTERIE.
1. veebruar 1932.

Taktikalised õppused laagrites ühes lahingulaskmisega. Prantsuse uues (1928. a.) jalaväeeskirjas rõhutatakse lahingulaskmisega kokkukõlastatud taktikaliste õppuste tähtsust. Käesolevas artiklis antakse näpunäiteid kuidas korraldada taktikalisi õppusi lahingulaskmisega. Prantsuse jalaväel on jalaväe suurtükid — 37 mm kahurid ja Stokesi müüserid. See annab jalaväe lahingulaskmisega korraldatud taktikalisele õppusele meist erineva ilme. Sellistel õppustel prantslased nõuavad suurt hoolt õnnetute juhtumiste vältimiseks. Artikli vastavas peatükis käsitletaksegi õppuste „julgestuse“ küsimust. Eriti rõhutatakse jalaväe raskete relvade hoolsat kontrolli enne nende tegevusse panekut ja relvade laskeomaduste täpsat arvestamist laskmisel.

Jalaväe ja suurtükiväe koostööst lahingus. Artikkel toob lahingust osavõtnute

arvamusi selles küsimuses. Kas suudab suurtükivägi anda lahingus liikuv sõja olukorras jalaväele toetust just seal, selle märgi pihta, kus jalaväe tegevus takistub, eriti siis kui vaenlane kiiresti ilmub ja kaob selleks, et teisalt uuesti alata tegevust? Vastus on eitav. Seepärast olevat vaja luua vastav jalaväe suurtükivägi. Soovitatakse kas nelja suurtükilist patareid jalaväerügemendi koosseisu, või 3-patareilist gruppi jalaväediviisis. See jalaväe suurtükide grupp kuuluks diviisi suurtükiväe rügementi vaid tehnilise varustamise ja hooldamise alal, kuid tema kasutamine oleks täiesti jalaväe juhtide käes. Tuuakse üksikasjalikum patareid organisatsioon. Jalaväe suurtükiväe suurtükina soovitatakse 75 mm kahurit, 570 m laske algkiirusega. 75 mm kahurid olevat otsesihitides parim relv tankide vastu. Laskemoonaga varieerides võib saavutada ka tuld tõkete ja kerge katete purustamiseks. Igatahes, jalaväe suurtükiväe probleem on tõstetud aktuaalsete küsimuste hulka.

Väljaõppe organisatsioonist üldiselt. Õpime sõjaks. Et väeosa või üksus oleks võitlusevõimne, peab iga võitleja juhust nek-

rutini hästi tundma oma lahinguülesandeid, peab oskama manööverdada ja kokkukõlastada oma tegevust kui naabrite nii teiste väeliikidega, ta peab omama kõrge moraali. Neist nõuetest väljudes rahuaegne õppetöö jaguneb:

- 1) Iga üksiku võitleja ja juhi väljaõppeks;
- 2) Koondõppusteks kaadritele ja vägedele;
- 3) Moraali loomiseks ja
- 4) õppuste kontrolliks.

Õppetöö prantsuse sõjaväes ei olevat küllaldata tsentraliseeritud. Aga seda vajavad armee huvid. Rahuaegse õppetööga tulevat viia ülesande täitjad paljudes alades reflektorsuseni. Olevat soovitav, et reflekse taotletaks ühe ja sama kava ja abinõudega. Samuti tulevat õppetöö tsentralisatsiooni nõuda, et kohapealsed täitjad ei satuks hoogu mõne üksikus õppeharus ja ei drilliks osi mõõdutunnet unustades.

Kõikjal rõhutatavat kõrge moraali tarvidust armees. Aga keegi polevat seni ametlikult andnud kõrge moraali täpsamat definitsiooni. Autori arvates olevat kindral Maillard oma teoses „Les elements de la guerre“ (Sõja elemente) kõige tabavamalt defineerinud kõrge moraali mõiste, ja nimelt: Mõistus mis taipab, ta he mis teostab ja mehisus mis valitseb eluallhoidmise instinkti (hülgab surmale). See juhi ning sõduri juures saavutatud, on saavutatud kõrge moraali.

Tankid Malmaisoni lahingus, okt. 1917. Artikli algus „La Revue d'Infanterie“ jaan. 1932.

Sõjakirjanduse ülevaade.

K—e.

REVUE MILITAIRE FRANCAISE.

Veebruar ja märts 1932.

Lõpliku võidu otsingul (kindral Faueron). Artikli esimesed osad on ilmunud Revue Mil. Fr. sept. 1931 ja jaan. 1932 numbrites. Veebruari 1932 numbris käsitletakse „Marssal Fochi epohhi“ („Les 200 jours de Foch“) lõpliku võidu saavutamiseks. Selle ajajärgu murdepäevaks (pööripäevaks) loeb autor 18. juulit 1918., mil kaitsest mindi üle pealetungile. Autor väidab, et marssal Foch pealetungi alates oli enam kui kindel igapäev suurenevates võidushanssides. „Meie laskusime mäetipult“ („Nous descendions une pente“) iseloomustanud Foch asjade arengut piltlikult. Ja tõesti: 21. märtsil 1918. oli Ludendorffil 950 lahingukõlvulikku pataljoni, aga 11. nov. 1918. kõigest 240. 17.920 suurtükitorust oli 18. juulist 11. sept. langenud vastaste kätte 6.615.

Fochilt 14. novembriks kavatsetud suurel läbimurdel ei oleks liitlased leidnud ees muud kui sakslaste nõrgad diviisid. Omades aga ise — suurearvulise ratsaväe, mootorratturite ja tankide koondisi, autodele asetatud kuulipildujate koondisi, autodele asetatud jalaväe osi — oleks olnud tõenäolik, et üheksa saksa armeed, mis asusid Metz ja Hollandi vahel, oleks olnud sunnitud kapituleeruma. Saksa ülemjuhatus peatas asjade loomulikkude arengut seega, et kirjutas alla 11. novembril Fochilt esitatud vahelepingimustele, mis vere valamata andis liitlastele ka sõjaliselt täielise võidu vaenlase üle.

„Revue Mil. Française“i märtsi numbris on toodud refereeritava artikli kokkuvõte. Autor leiab, et võidu toojaks oli väljapaistev

EESTI RAHVUSVÄEOSADE 15. AASTAPÄEVA PUHUL

soovitame

Major Oskar Kurvits'a

EESTI RAHVUSVÄEOSADE LOOMINE 1917—1918.

1. EESTI POLK.

Hariduse ja sotsiaalministeer. raamatukogude komisjoni poolt soovitatud avalikkudele raamatukogudele.

„Meie iseseisvuse sünniaasta eelvalud ja rõõmud on siin saanud uuesti elavaks. See töö väärib, et teda loetakse. Me saame uut kinnitust, et vaevad ja ohud ei tohi meid heidutada kunagi, kui on suuri ülesandeid täita. Kui me kaebame oma raskete aegade üle, siis vaadake, et ajad on alati rasked, aga meeste töö ja armastus ülesannete vastu viib siiski sihile.“

Rasmus Kangro-Pool. („Päevaleht“ nr. 297, 31. X. 30.)

„See ei ole ajalugu, see on eepos. See töö on väga suure hoole ja objektiivsusega tehtud. Ärakasutatud materjalide hulk on nii suur, et raamat üheks tähtsamaks algallikaks on saanud Eesti iseseisvusevõitluse tundmaõppimisel. Dramaatilisemad momendid, nagu asutamisevõitlused Tallinna sovjetiga ja Muhumaa operatsioon, on põnevamad kui ükski romaan.“

E. Laaman. („Vaba Maa“ nr. 288, 11. X. 30.)

„Lugedes neid huvitavaid lehekülgi jõuad veendumusele, milline kindel nurgakivi pandi meie eelseisvale vabadusevõitlusele revolutsiooniliste sündmuste keerises, milline positiivne ülesehitav töö tehti ära sellel lagunemise ja lõhkumise ajajärgul.“

G. Ney, cand. hist., hariduse ja sotsiaalministeeriumi teaduse- ja kunsti-osak. direktor.

„Minule näib, et kasvava noorsoo aadeteilma kujundamiseks rahvuslises vaimus peaksid kõik koolid ja teised kultuurilised asutused levitama major O. Kurvitsa tööd võimalikult ohtralt. Ka kodudes ja perekondades, kus vähegi huvi tuntakse rahva mineviku vastu, ei tohiks see raamat puududa, kõnelemata juba kaitseväge ja kaitseleitud raamatukogudest.“ J. Tõrvand, kindral-major, kaitseväge staabi ülem.

Raamat sisaldab 455 lhk. suures kaustas ja 288 pilti. Hind brosh. Kr. 5.—, maitsev. riideköites Kr. 7.—.

Raamat on saadaval otseteed tellides seltsilt „1. Eesti polk“, Tallinn, Raekoja plats 14 ja kõigis suuremates raamatukauplustes. — Pealadu „Päevalehe“ raamatukauplustes.

väejuht marssal Foch, sest: „...et sõidadi edukalt, on tarvis tänapäev nagu minevikuski ja tulevikus nagu tänapäevgi, et kõrgem väejuht oleks ühel ajal suur inimene, suur juht ja suur meister sõjanduses.“

Yorktown (1781). (Kindral de Gugnac). Yorktowni operatsioon Ameerika vabadusesõjas. Kui huvitav ajalooline näide kolm kuud kestnud kombineeritud operatsioonist maal ja merel koalitsioonisõja olukorras.

1778. a. Prantsusmaa tunnustas Põhja-Ameerika (end. Inglismaa kolonii) iseseisvuse. Inglismaa algas sõda Ameerika vastu. Inglismaal õhutas sõda sõjaminister lord Germain. Inglise jõudude ülemjuhatajaks Ameerikas oli sir Clinton. Ameerika vabadusesõja vägede ülemjuhataja Georg Washington pöördus abipalvega prantsuse kuninga Louis XVI poole (hukati revolutsioonis. K.) ja saavutas abi. Ameeriklased koos prantslastega (prantslaste kangelane selles sõjas oli La Fayette. K.) rasketes oludes võitsid inglasi. Seda on sageli tuletatud meelde hilisematel aegadel, kui ameeriklased nii prantslaste poolt, kui nimetatud suurte rahvaste huvid pörkavad kokku inglaste huvidega.

Et mõista. (Kapten Carrias) Veebruari- ja märtsinumbri kapten Carrias käsitleb Waterloo (1815) lahingu kaotamise põhjusi Napoleoni poolt. Kaotuste põhjustena olevat ajaloolased esile toonud palju asjaolusid. Üks suuremaid olevat: süüdistus marssal Crouchy vastu, et tema ei teostanud preislaste purustamist enne Waterloo. Nüüd tagant järgi kõik maailm näeb Crouchy viga. Kas oli aga tolles olukorras, milles teotsetes Crouchy, kõik nii selge kui praegu? Ei olnud. Et seda mõista („Comprendre) autor peab olukorra arengu üksikasjadel ja näitab, et tolles olukorras kõik arenes enam-vähem loogiliselt.

Tankide kasutamisest Cambrai lahingus. (Pataljonitülem Durand). Cambrai lahing 20. novembrist — 7. detsembrini 1917. oli esimene suur pealetungilahing, kus suurel hulgal kasutati pealetungirelvadena tanke. See lahing andis rikkalikult õpiseid tankide kasutamises lahingus ja olevat senini mõjutanud tankide kui pealetungirelva arengut tulevikulahingute jaoks.

Maastiku organiseerimisest tiival. (Kindral Chauvineau). Sõjaajalooline näide.

Võitluserinnetest. (Kindral I. Brossé). Artikkel algab Revue Mil. Fr. märtsinumbri. Milles on rinde suurus. Suurte rinnete hüved ja pahed. Maailmasõja lõpul pealetungil rinde laiuse tingis mitte jalaväe arv, vaid patareide arv. Kaitsel jalavägi oma raskete relvadega omab küllaldase tulejõu. Seepärast sõja lõpul kaitsel rinde laius olnes jalaväe arvust ja üldiselt näitas suurenemise tendentsi. Autor vaatleb rinde laiust lahingu mitmekesisuses liikides ja faasides, püüdes leida vastust rinde õigete mõõtude suhtes. Artiklil on järg.

Maailmasõda ekvaatori aladel. (Kolonel Charbonneau). Võitlustest Kamerunis. Artiklil on järg.

Saksa suurtest manöövrimest 1930. aastal. (Kapten de Lassus).

Sõjaväeteadetes tuleks märkida: Hispaanias kursuste korraldamist kõrgemate sõjaväelastele, et nade ei jääks maha teadmistes, ega mõtlemisviisis aja nõuetest. („Puhastatakse“ juhtkonda revolutsioonivastases elemendist. K.).

Itaalias õpetatakse sõjaväes suusandust ja seda mägisõja nõuetes.

Sõjakirjanduse ülevaates on teiste teoste hulgas märgitud ka kindral E. A. Werzinsky „Pamätnõje dni“, kui Eestis ilmunud sõjakirjanduslik teos. K.

SAKSAMAA.

MILITÄR-WOCHENBLATT.

Nr. 31, 32 ja 33 — 1932.

Nr. 31. — Vaikse ookeani ranniku võitlusist kõneldes ütleb saksa ajakiri, et Mandžuuria okupeerimisega on Jaapan muutunud Suur-Jaapaniks. Tema elanike arv on kasvanud 30 miljoni tööka ja rahuliku talupoja võrra. Ühtlasi on Jaapan omandanud maa, kus leiduvad peaaegu kõik sõjaliselt tähtsad toorained piiramatu rohkuses. Jaapan on seeläbi muutunud maailmariigiks, millest ükski riik ei suuda üksikult saada jagu. Jaapani võimu kasvamisest on eeskätt huvitatud Venemaa, Ühendriigid ja Inglismaa. Aga Venemaa ei saa juba seepärast tulla võitluses küsimusse, et tema ühendused on niisama kehvad kui Vene-Jaapani sõja ajal, kuna Jaapan oma ühendusi Aasia mandril on tunduvalt täiendanud.

Ühendriige laevastik on küll Jaapani omast tugevam, aga ta edukat tegevust raskendab liiga kauge baas. Jaapanlased hoiduksid otsustavast lahingust lihtsalt kõrvale ja tulitaksid ning väsitaksid Ameerika laevastikku pikapeale õige tugevasti. Peale selle jääb Ühendriige maavägi Jaapani omast taha, mispärast ka isegi õnnestunud dessandi korral võiduks maal lootused puuduvad.

Inglismaa peaks merel Jaapanist jagusaamiseks saatma tegevusse 3/5 oma laevastikust, kuid see on vaevalt otstarbekohane, sest teised osad Briti riigist jääksid seks ajaks peaaegu kaitseta. Pealegi ei otsustaks merevõit sõja. Kuna on ka vähe arvata, et nimetatud riigid Jaapani vastu ühiselt välja astuksid, võib ta rahulikult ja vabalt talitada.

Järgmine artikkel kõneleb liikuvusest võitluse juhtimisel. Suurem liikuvus asendab puuduvaid võitlusevahendeid ja vähem arvulist jõudu. Igatahes ei ole seejuures „scheematilised kütke“ kasuks.

Edasi kõneldakse improviseeritud väesalkade võitlusist ja leitakse, et ameeriklased Maailmasõjas, hoolimata eeskujulikust ja rikkalikust varustusest ning meeste tervest kehast ja närvest, kannatasid raskeid kaotusi kurnatud, väsinud ja näljas sakslasilt. Põhjus on lihtne: Ameerika väed olid vilumata, ilma tarvilise väljaõppeta, kus sattusid ka juhid kergesti segadusse. Nende vastas seisid hästi ettevalmistatud, tuhandeis lahinguis karastatud, tuhanded korrad surmale silma vaadanud sakslased, kellele võitlus saanud igapäevaseks asjaks, nagu harilikuks tööks. Näidatakse pikemalt mõned faktidega, milliseid rumalusi vilumata ameeriklased alguses tegid ja kuidas nad said see läbi suuri kahjusid. Moraal: sõjakõlvulikkude kaitseväge ei ole võimalik maast

välja tampida, vaid ta nõuab hoolikat ja vaevarikast ettevalmistamist.

Prantsuse sõja-õhuasjandusest kõneleb järgmine artikkel ja märgib ära, et Prantsusmaa kulutab seks otstarbeks käesoleval aastal 1½ miljonit franki. Kuna viimased õhukaitse harjutused on näidanud, et hulgaliste tarviliste teadete- ja hoiatuslendude ülesannete täitmiseks ei ole küllalt olemas kohaseid inimesi, tahetakse õpetada välja seks otstarbeks vabatahtlike meeskondi, kutsudes selleks endisi ohvitseri ja allohvitseri, kellele antakse erilisi hõlbustusi.

Nagu mõnes muus maas, on ka Prantsusmaal käimas kõva võitlus õhurelva alluvuse küsimuses. Iseäranis tugevasti tungib lennuväe iseseisvusele peale mereväe-valitsus, kes leiab, et lennukid, kui abirelv, peaksid tingimata alluma mereministeeriumile ja mereväele. See nõue tekitab lennuväe iseseisvuse pooldajais ägeda ja tormilise protesti, sest nüüdisaja õhusõda nõudvat löögitugevat iseseisvat lennuväge, mille tarvitamist tulevat juhtida ainult õhusõja nõuete seisukohalt. Teda ei saavat tarviduse korral improviseerida.

Edasi, käsitletakse kergemetalli kasutamist sõjaväes. Kõikjal püütakse teha rännakvarustust võimalikult kergeks, et sel viisil tõsta iga üksiku mehe, kui ka väeosa liikuvust. Palju varustusaineid valmistatakse alumiiniumist. Kus aga alumiinium oma pehmuse tõttu ei sobi, tarvitatakse viimaseil ajal duralumiiniumi. Näiteks on zeppelinide kered, samuti ka osalt lennukite omad, duralumiiniumist. Mõnel maal on hakatud valmistama ka lafette ja kergekahurite rattaid, samuti teleskoobimaste, pontoone ja muid pioneri tarbeid duralumiiniumist. Siin on olemas veel

laialdised arenemise võimalused, vastavalt tehnikatäienemisele.

Teenistusest vabastamisest kõneleb järgmine kirjutis ja leiab, et see peaks sündima samuti pidulikult, nagu lipuvande toiming. Avaldaks moraalselt head mõju.

Siis kõneldakse tshehhoslovakkia väe tervislikust seisukorrast ja tullakse otsusele, et see on hea.

Järgmine artikkel annab praktilisi juhatusi mootorratta sõidu tehnikas mitmesugusel teil ja oludel.

Kui noorsugu ei pea sõja tegelikust õhkonnast ära võõrduma, siis tuleb väljaõppe juures kasutada näitlikkust ja fantaasiat — seletab järgmise artikli autor. Ka õppefilm võib siin kasulik olla otstarbekohasel käsitlemisel, kui sellele järgneb läbirääkimine ühes küsimustega. Samuti raamatud, aga ikka ainult hoolsal väljavalikul. Ka näitelava ei ole siin halb, aga sellekohaseid häid töid on vähe.

Viimaks kõneldakse selles numbris lühidalt peidetud raske kuulipilduja vastu võitlemisest, peamiselt Maailmasõja kogemuste alusel.

Järgmine number — Nr. 32 — käsitleb kõige pealt prantsuse seisukohta Rahvasteliidus relvastuse vähendamise asjus ja jõuab otsusele, et prantsuse püüd on sihitud ainult oma relvastuse säilitamisele täies ulatuses, kuna ta teiste omi meeleldi on valmis vähendama.

Siis kõneldakse kahes numbris pinnarännaku — (pindalaline, hajutatud rännak — Flächenmarsch) häistja halvust külgedest, võrreldud ühes kolonnis rännakuga, ja

Kindlustage oma elu ja varandus

Eesti Lloyd'is

jõutakse otsusele, et hoolimata mõningaist pinnarännaku puudusist, näeb tulevikusõda pikke, koondatud rännak-kolonne ainult harva, kuna pinnarännak saab reegliski. Põhimõtteid selgitatakse kahe sõjaajaloo näitega.

Edasi vaieldakse „muinasjutu“ vastu, nagu oleksid prantsuse väljakahurid 1914. a. saksa omist hästi kaugemale lasknud ja seeläbi teinud saksa vägedele suuri kahjusid. Mitte 12.000 meetri peale ei ulatanud prantsuse väljakahurid laskma, nagu veel kaunis tihti kõneldatakse, vaid maksimaalselt 8450 m peale, nõnda siis tõepoolest umbes 600 m kaugemale saksa kahureist. Aga niisugune laskmine sündis ainult „shrapnell az-ga“, mis ei teinud mingit kahju..

Lame- ja kumertulest viimasel 200 meetril kõneleb järgmine artikkel. Sellel distantsil ei saa kahurid ja tihti ka rasked kuulipildujad enam aidata, ning jalavägi peab üksi omal jõul püüdma sihile. Tõhusamaks vahendiks on siin jalaväe relvade täiendus ja mehhaniseerimine. Inglased, näiteks, katsetavad siin väikesoomusautodega, mis eriliselt hõlbustavad miinipildumist. Lametuli ei suuda kaevikus olevat vaenlast pea kunagi hävitada, seepärast on kumertuli siin väga tarvilik, mille vahendeid tuleks suurendada. Kaitsmise seisukohalt on samad relvad tarvilikud vastulöögiks. Lametuli ja kumertuli peavad olema igas väeosas kooskõllaliselt, ning rasked kuulipildujad ning miiniheitjad üksteist täiendama. Samuti tarvilik on kranaadi pildumise täiendus.

Maailmasõja kogemuste põhjal kõneldatakse kaotustest pealetungil ja kaitsel, kus selgub, et verised kaotused on harilikult pealetungil, vangi langemised aga kaitsel suured.

Edasi käsitletakse allohvitseride valikut, väljaõpet ja kasvatust, tunnustades, et kompani võitlusväärtus oleneb suurel määral allohvitseride väärtusest. Sihiks peab olema nii kaugale jõuda, et iga vanem allohvitser oleks suuteline asendama ohvitseri igas seisukorras täies ulatuses. Selle sihi saavutamiseks tuleb rõhku panna kohaste inimeste valikule ja vastavale väljaõppele.

Raske kuulipildujate tulejuhtimist harutades leitakse, et käsklus peaks siin olema täpsam, mis tule efekti suurendaks.

Järgmises numbris — Nr. 33 — kõneldatakse kindral Pershingi mälestiste põhjal ühendriigi tähendusest Maailmasõja otsustamisel. Kuigi Pershingi seletused ei olevat täiesti vabad ühekülgisusest, ei jäävat ometi kahtlust, et kui ameeriklased ei oleks oma 1.256.000 mehega — võitlusjõud — ja suure ning rikkaliku varustusega appi tulnud, oleks käinud liitlaste käsi halvasti. Nii väsinud ja otsas olnud nad juba!

Seisukorda Kauges Idas harutades öeldakse, et Jaapan on Mandžuurias sõjaliselt „võitnud“ ja ükski suurriigist ei söanda hakata segama vahele. Vahekord Hiinaga aga jääb endiselt väga põnevaks ja ebamääraseks. Järgmises artiklis tuuakse kaunis üksikasjaliselt andmed välisriige vägede mootoriseerimise kohta, kõigi väelike suhtes, nagu see oli jaanuaris 1932, ja millest näha, et motoriseerimine kõikjal areneb suuresti.

Tehnilisest edust prantsuse õhulaevastikus kõneldatakse järgmises artiklis. Ohuministeeriumi poolt korraldatud luurelennukite võistlusest võttis kuus firmat osa. Kõik

lennukid on kaheistmelised 650 HP Hispano-Suiza mootoritega varustatud. Edasi kõneldatakse suur-lahingu-apparaate katsetamisest, kus erilist tähelepanu juhitakse Bréguet süsteemi lennukitele, nende mitmete otstarbekohaste uuenduste pärast, nagu laskurite kaitse tülika sõidutuule vastu.

Edasi käsitletakse prantsuse kindrali Aubieri artiklit „France militaires“ pealkirja all „Julgeoleku unistus ja relvastuse mahapaneku meeletus, milles veenvalt näidatakse, et kõik kavatsed rahvusvahelised väed ja korraldused rahvaste julgeolekut põrmugi ei kindlusta, vaid „meie jõud on rahu parim pant“.

„Teadus on võim“. Autor arvab, et kuigi meie päevil just teoreetilise hariduse püüdmises tihti liialdatakse ja võimise peale vähem rõhku pannakse kui teadmisele, on Reiberti raamat „Der Dienstunterricht im Reichsheer“ ometi igale saksa sõdurile väga heaks juhiks ja käsiraamatuks, mis pärast ta on saanud lühikese ajaga suure menu osaliseks.

Kõneldatakse, edasi, järele varitseyate (peidetud raske kuulipildujaga võitlusest ja leitakse, et on keerukas, tülikas, sagedasti võimata ülesanne niisugust vaenlast leida. Seepärast ei tuleks meestele ses asjas ilmaaegu illusioone teha, vaid nende lausa seletada, kuidas lugu on, et nad oskaksid ise teha, mis võimalik ja suudaksid ka võimalikke raskeid kahjusid kanda, ilma teisele väeliligile, nagu kahurväele, põhjendamata etteheiteid tegemata.

Viimases artiklis käsitletakse divisjoni ratsamaakuulajate ülesandeid. Kuna siin sihiks peamiselt ikkagi maakuulamine, siis on kohasem kasutada väikseid, kuuemehelisi patrulle ühe kerge kuulipildujaga, kusjuures 15 kilomeetri rindel 4 patrullist jätkub. Muidugi võivad ratsaluuresalgad erikordel ka suuremaid ülesandeid saada ja peavad siis omama vastava tugevuse.

R.

N.-VENE.

MORSKOI SBORNIK.

Nr. 1. Jaanuar 1932.

Meresõjajõudude (VMS*) ülesehitus ja lahinguline ettevalmistus.

RKKA. Meresõjajõudude lahingulise ettevalmistuse ülesandeid 1932. aastaks. Tsentraal-ülesanne — samuti kui punases armees — on lahingulise juhtimise tasapinna tõstmine.

Selleks — juhtiva koosseisu (eriti merejõudude ja laevastikkude, koondiste ja rännakustaapides) kõvendatud treening lahingu juhtimises.

Taktika alal — koostöö-taseme tõstmine ja keerukate lahinguvormide üle valitsemine koondatud löögi andmiseks vastasele.

Kõige selle aluseks on — üksiklaeva 100%-ne lahingvalmus.

Relvade kasutamine (lasked j.n.e.) üle viia poligoni olukorrast keerukamasse olukorda „taktikalise olukorra tagapõhjal“.

Erilist tähelepanu pöörata juhtkonnas õppustele, mis veelgi olevat „mahajäänud ala“. Selleks mängud, mida teostada suuliselt, milline meetod ei olevat veel leidnud küllal-

* VMS — Vojeno-Morskije Silõ.

dast kasutamist; see soodustab juhtide operatiivset-taktikalist täienemist, kõvendab eeskirjade, määrustikkude ja juhendite teadmist, selget arusaamist uuest (?) laeva organisatsioonist, juhtimise-„keele“ ja tahtejõu omaduste arengut.

Direktiivid teise viieaastaka teostamiseks (1933.—1937. a.). (Sm. Molotovi ja Kuibõševi ettekannete teesid XVII VKP(b) kongressil.)

I — Esimese viieaastaku tulemustest.

II — Teise viieaastaku põhiülesanded.

Loetletakse uue viieaastaku konkreetseid ülesandeid kõigil rahvamajanduse aladel.

M. Krupski. — Marksi-Lenini teooria puhtuse eest meresõja küsimustes. Stalini kirja (Proletarskaja Revolutsia's), milles juhatakse tähelepanu hädaohule enamluse teooriarindel, kajastus meresõja „erialal“.

Trotskism, mis oleval kujunenud „kodanlike maailma eelväeks“ võitluses proletariaadi diktaatuuri vastu, oma agentide kaudu, oleval tõsiselt ähvardamas enamlust „teoreetilisel“ rindel.

Ka meresõja teoreetilistes alustes on suur tähtsus Marksi-Lenini teorial. Sellepärast ka meresõja teoreetilised alused tuleksid võtta reviderimisele nende kohandamise mõttes Marksi-Lenini teooriale. Kõik kodanlike ja reaktsooniliste teooriate avaldused meresõja küsimustes tuleksid paljastada; Petrovi, Zerve ja t. kodanlike töökspidamisi ilmestada, mis veel tänini esinevat materjalidena juhtide kaadri ettevalmistamisel. Rida sõjateaduslikke töid revideerida, millistes tihtigi marksistlike sõnastuse taga peituvat reaktsooniline sisu (Svečoin, Verhovski, Kakurin ja t.). Mujalt enamlisse literatuuri poetatavad enamluse-vastased tõlgitsused meresõja küsimustes paljastada.

Enamlaste-viisil asuda kodusõja uurimisele meredel ja jõgedel; laiendada meresõja teaduslikku käsitlust, soetada päris-enamlikke töid, mis põhjeneksid Marksi-Lenini metodoloogiale ja partei peajoonel (suunale) j. n. e.

K. Dmitriev. — Laevade talvise remondi ülesandeid. Rida puudusi laevade talvise remondi teostamise alal ning vastavaid konkreetseid ettepanekuid tehnilisel alal.

E. Umanski. — Torpedisti märkeid. Teid ja viise relvtehniliste oskuste kogumiseks, säilitamiseks ja edasiarendamiseks. Mainitakse kirjanduse (isegi ajakirjanduse) vajadust, vastavat arhiivide korraldamist, et relvtehnika sealt kergemini leiaks tarvilikke kogemusi ja andmeid (nende hulgas ka „materjalne“ arhiiv), fotoalbumite ja piltide levitamist ning

„tehnilise propaganda sektori“ organiseerimise vajadust keskasutiste juures. Suur ülesanne: ületada kapitalistlik tehnika. Kõik abinõud oma kui ka tõenäoliku vastase relvastuse tundmaõppimise kergendamiseks!

V. G. — Allveelaevade kaldabaaside teenistusest. Esitatakse konkreetne allveelaevade kaldabaasi organisatsiooni skeem ning näidatakse selle vastuvõetavust ja positiivseid külgi.

Meresõja-kunst.

A. N. Lebedev. — Miinipanemise laevadest. Vaidluskiri prof. L. G. Gončarski kirjutise puhul Morskoi Sbornik'us nr. 9/10 — 1931. a. otstarbekohaste laevatuüpide küsimuses miinide panemiseks. Käsitletakse ka allveelaevade kasutamist miinipanijatena. Leitakse vajalikku olevat säärase laevade soetamist ja ehitamist vastavalt neile konkreetsele olukordadele, millistes neid kavatakse kasutada.

Kokkuvõttes:

- 1) aktiivsete miinipanekute teostamiseks tulevases sõjas on vaja soetada laevu ja abinõusid, mis oma omadustelt sobiksid nende ülesannete täitmiseks kindlates määratud (ettenähtud) lahingu olukordades konkreetsete operatiiv eesmärkide saavutamiseks;
- 2) luua võimalus kiiresti täiendada kaotusi nii laevades kui ka isikkonnas.
- 3) miinipositsioonide ja kaitsetõkete panemiseks aegsasti luua laevu ja abinõusid, mis vabalt võiksid teostada niihästi miinide väljapanekut kui ka positsioonide kõvendamist ja uuendamist sügaval kui ka madalal veel.

Relvad ja tehnika.

B. Šerihh. — Laeva õhukaitse-suurtükiväe laskete hindamise küsimusest. Konkreetne ettepanek õhukaitse-suurtükiväe laskete tulemuste graafilise kujutamise või, teisiti, „laskearuande“ koostamise alal — „olemasoleva relvastuse paremaks kasutamiseks ning ajakohasemate hindamisviiside väljatöötamiseks laskete maksimaalse efektiivsuse saavutamiseks“.

N. N. Nikolski. — Kaitse 1200 HP diiselmootori mehaanilise kasulikkuse koefitsiendi kindlaksmääramiseks.

N. N. Nikolski. — Pinge alandamise agregaat. Tehnilise küsimuse lahend-

EESTI KUMMITÖÖSTUSE O.Ü.

„PÕHJALA“

VALMISTAB KÕIKSUGU KUMMITARBEID
JA KUMMLJALANÕUSID

KALOSSE, BOTIKUID
SUVI- JA SPORDIKINGI.

JUHATUS JA LADU: TALLINN, V. KARJA 1, TEL. 443-12.

dus konkreetse ettepaneku näol allveelaevade olukorra ja praktika kohaselt.

Miller. — Kolbide valmistamine plahvatusmootoritele.

G. E. Pavlenko. — Rikošeti nähtus veepinnal. Nähtuse teoreetiline valgustamine.

Üldine osa.

E. E. Sno. — Jaapaniinterventsioon Hiinas. Kirjutise sisukord: Konflikti ülemaailmne tähendus. Imperialism ja Hiina: a) ennesõjaaegsel perioodil, b) Maaailmasõja ajal, d) pärast sõja ajal. Ülemaailmne kriis ja imperialistide võitluse kõvenemine. Kriis Jaapanis. Mandžuuria okupeerimise põhjused ja eesmärgid Jaapani poolt. (Tsitaadid jaapani ajakirjandusest.) Jaapani okupatsioon ja imperialistide võitlus. Imperialistliku interventsiooni oht SSSR vastu. Revolutsiooniline kriis Hiinas ning imperialismivastase võitluse tõus.

M. A. Djakonov. — Kakskümmend aastat Lõunanaaba avastamisest Aumundseni poolt. (14. XII 1911 — 14. XII 1931.)

E. German ja I. Savičev. — Katse juhtkonna koormatuse tundmaõppimiseks Mustamere jõududes.

K. B. Ivanov. — Merehaigusediagnostika küsimusest. Eriala spetsialistide valik laevadele tõstab üles küsimuse, kui võrt valitavad isikud kannatavad „merehaigust“. Autor on toimetanud rea katseid, millega on tahtnud kindlaks määrata, kui võrt katsetavate „keerutamine“ pöörleval toolil suudab pakkuda andmeid antud isiku vastupidavusest merehaigusele. Jõuab otsusele, et peapööritlemise puudumine pärast katset pöörleval toolil osutab antud isiku „mittealustumist“ merehaigusele, kuid peapööritlemise olemasolu tingimata ei osuta, et isik merd ei kannata. Leiab, et kiikumise mõju suurel määral oleneb ka harjumusest.

Välismaa osa.

E. Švede. — Teateid välisriikide merejõududest. Uudist sõjalaevade klasside arengus 1931. aastal. Itaalia. Saksamaa.

E. Švede. — Kauge-Ida merejõudude dislokatsioon ja baseerumine. I. Jaapan. II. Hiina. III. Suur-Britannia. IV. P. A. Ühendriigid. V. Prantsusmaa, Itaalia, Hollandi.

B. S. — Komandosilla ehitusviis sõjalaevadel (Norra kapten I. Ljochstjäeri kirjutise tõlge „Norsk Tidsskrift for Sjøvesen“, Januar 1930.).

Bibliograafia. Kirjanduse nimestik meresõja majanduse organiseerimise alal. Uued raamatud. Uued raamatud välismaal. Autorite auhindamine paremate kirjutiste eest „Morskoj Sbornik“ 1931. aastal.

MEHHAANIZATSIJA I MOTORIZATSIJA RKKA Nr. 3, 1932.

1. Dubitski. — Juhtide väljaõppe poliitiline kindlustus. (Polititšeskoje obespetšeniye komandirs-koi utšebö).

2. Hanin. — Üksiku tankide-pataljoni väljaõppuste poliitilise kindlustuse kaitse. (Opöt polit-obespetšeniya polevoi utšeni otdel'nogo tankovogo bataljona).

3. S. Ammossov. — Tankid kohtamislahingus.

4. V. Kröžanovski. — Tankide koostöö jala- ja lennäväega pealetungil kaitselasuvale vaenlasele.

5. Meetod koostööplaani koostamiseks jalaväe, tankide, suitsukatete ja suurtükiväe vahel pealetungilahingus kaitselasuvale vaenlasele.

6. P. Slessakov. — Soomusmasinate moondamine.

7. P. Gladkov. Tankivastane suurtükk.

8. A. Karpovitš. — Tankivastase suurtükiväe organiseerimine.

9. N. Kudrin. — Laskmine kiiresti liikuvatelt lahinguvankritelt liikuvate märkide pihta.

10. V. Zun. — Lahinguvankrite signaalid.

11. Liddel-Hart. — Uusi meetodeid mehhaniseeritud ühendiste juhtimiseks.

12. Tehnilisi artikleid ja bibliograafia.

ITAALIA.

RIVISTA MILITARE ITALIANA.

Märts 1932.

1. Div. kindr. A. Bollati. Meie sõda saksa ja austria sõjakirjanduse kajastusel. Autori arvamus järgi saksa ja austria-ungari sõjakirjanikud kiitvat ühest suust itaalia sõdurite ja ohvitseride vaprust, vastupidavust ning sõdimisoskust, itaallaste ebaedu Maaailmasõjas nad kirjutavat peamiselt puuduliku juhtimise arvele.

2. E. M. Välisriikide sõjaline aktiiviteet 1931. a. Sõjaväe varustamise probleemid, eriti aga jalaväe relvastamise küsimused on möödunud aasta vältusel saanud suurema tähele-

Pausärgiäri ja matusetalitus

A. Meldorf

Tallinn, V. Tartu maantee nr. 1.

Telefon 463-33, 460-92.

Müügil alaliselt:

puusärke (puust ja metallist),
riste,

pärgi,

hauaaedu,

hauakaste j. n. e.

Ilustamine kõikide soovide kohaselt.

Antakse juhatusi. Vane-
maid kogemusi oma alal.

Alatine side välismaa matusetalit. büroodega.

Surnute saatmise korral-
dus kõikides riikides.

panu osaliseks; erilisel silmapaistvat pole sellel alal siiski sündinud kui mitte arvesse võtta suurema või vähema ulatusega katseid mõningate poolautomaatsete püsside ja uut tüüpi jalaväe pompipildujatega, mis andsid märkimisväärseid tagajärgi; samuti andsid lootustäratavaid tulemusi katsed uue püssikuuliga, mille algkiirus tõuseb kuni 1500 m sek., võib arvata, et siin on kujunemas võimas tankivastane relv, kuna sarnase algkiirusega kuulil on väga suur läbilöögi jõud. Jalaväe saatesuurtüki küsimuses pole veel saavutatud lõplikku lahendust, kuna siia maani pole leiutatud relvi, mida võiks ühesuguse eduga kasutada varjatud märkide tulistamiseks ja tegutsemiseks tankide vastu. Ka kahe rauaga või vahetatavate raudadega suurtükid — üks raud kumera tule ja teine — lameda tule tarvis — ei suuda lahendada seda küsimust rahuldavalt. Motoriseerimise ja mehhaniseerimise alal on kaotamas pinda äärmised voolud, mis pooldasid iseisivate motoriseeritud ja mehhaniseeritud väekoondiste loomist; möödunud aastal toimetati katseid peamiselt n. n. segaosadega, mis koosnesid uutest, motoriseeritud ja vanadest, seni ajani eksisteerinud allüksustest (kerged osad). Mõnes riigis pühendati erilist tähelepanu riigipiiride kindlustamisele ja õhukaitsele; sel alal on jõutud küsimuse teoreetilise arutluse ajajärgust konkreetsete kavatsusteni, milledest mõned on juba ellu viidud. Sõjaväe väljaõppe alal on esile toodud rida uusi mõtteid, eriti mis puutub jalaväe tule ja manöövri kasutamisse, olenevalt uutest relvadest. Organisatsiooni alal oli märgata teatavat stabiliseerumise tendentsi, kuna 1931. a. siin ei esine midagi, mis vääraks tähelepanu. Seda võiks seletada asjaoluga, et pärast Maailmasõda ette võetud katsetest on nüüd välja jõutud enam-vähem kindlate vormideni. Teisest küljest, praegusel äreväl ajalajärgul vast ei tahe ta ette võtta suureulatuslikumaid organisatsioonilisi muudatusi, sest et see nõrgestaks sõjaväe võitlusvõimet. Ühes sellega tahetakse muidugi ära oodata, kuidas kujunevad sündmused Genfis.

Need oleksid tähtsamad momendid rahvusvahelisel sõjanduslikul alal 1931. a. — arvab autor.

3. Kol. C. Ducci. Mägestiku suurtükivägi operatsioonide teostamisel Alpides. Küsimust käsitletakse Itaalia olu-ae kohaselt.

4. Major C. Argan. Carlo de Cristoforis'e mõtteid kaasaaja sõjast. Mõtteid Carlo de Cristoforis'e raamatu: „Checosia la guerra“ („Mis on sõda“) — Rooma 1925. a. puhul. Selles raamatus, kus sõja tähtsamad elemendid, eriti aga inimene kui tähtsaim tegur võitluses, võetakse põhjalikuma uurimise alla, autor avaldab ka oma mõtteid ohvitseride kohta. Ohvitser on sõjaväe moraalse ja materjalse jõu peegelduseks. Ohvitser peab omama hea kasvatuse ja kõrge moraali; ta peab olema aumeheks nii mõtetelt kui tegudelt nagu seda on omas enamusel inglise ohvitser, kes, võib olla, mitte igakord ei tunne peensusteni oma ametit, kuid sellevastu kõikjal esineb džentleminena ning seetõttu on sõdurite seas palju suuremas lugupidamises kui paljude teiste sõjavägede ohvitserid. Ohvitser peab esinema kultuurinimesena; ta ei tohi muutuda allohvitseriks, kes hommikust õhtuni

viibib kasarmus sõdurite seas, või istuma oma korteris töölaua taga; see eemaldaks teda seltskonnast, kellega läbikäimine mõjub arendavalt, ja on sama tarvilik kui teenistusekohuste täitmine. Ohvitser tuleb kindlustada materjalselt, sest et „ajakohane ning küllaldane palk on üheks ohvitseri hea kasvatuse ja autoriteedi aluseks.“ Nendele ohvitseri üldkasvatustsükkeldele omadustele peavad muidugi seltsima puhtsõjanduslikud vöörused, nagu kohusetunne, algatusevõime, julgus j.n.e.

5. Mitmesugust. Retsensioonid. Bibliograafilisi märkmeid.

V. K—ts.

BELGIA.

BULLETIN BELGE DES SCIENCES MILITAIRES. Aprill 1932.

1. Belgia sõjaväe operatsioonid 1914—1918. a. sõja vältusel. Stabiiliseerumise periood. Tegevuse kirjeldus rindel: Põhjameri-Ipres 6. juunist 27. septembrini.

2. Major Dendal. Lehekülgi Belgia sõjaväe ajaloost 1914.—1918. a. sõja vältusel. Luuretk Chateau de la Borne'i piirkonda; selle operatsiooni kirjeldus.

3. J. L. H. Asulate kaitsekorraldamine. Autor leiab, et asulaid võib tarbetult ilma erilise kartuseta lülitada positsiooni, kuna kaitse mõttes nad pakuvad mõningaid paremusi, milledes tähtsamad on järgmised: head varjumise ja moonumise võimalused, suuremalt osalt hea vaatus, laialdane laskeala ja flankeerimine. Vastasel pole kerge asulat vallutada, sest et siin ta saab edasilükkuda ainult samm-sammult, tõukudes kaitsjalt valmistatud takistustele ja sattudes tema flankeeriva tule alla lähedalt kaugustelt; seega asulate vallutamine on delikaatne operatsioon, mis harilikult on seotud suurte inimohvritega. Maailmasõda olevat näidanud, et suurtükiväe pole nii hädaohtlik asulatele kui seda vast võidaks arvata; oli asulaid, mis nelja aasta vältusel olid marulise suurtükiväe all, kuid kus sõja viimaste päevadeni ikka veel leidus keldreid, mis võisid pakkuda varju vastase mürskude vastu. Keldrite purustamist olevat võimalik toimetada ainult raskete kaliibriga (220 mm), kusjuures 100 m² maja peale peab langema vähemalt 4 mürsku; majade purustamine ja tulekahjude tekitamine olevat võimalik ka kergemate kaliibriga ja väiksema laskemoona kuluga. Asulate organiseerimisel kaitseks tuleb teha läbi järgmised tööd: a) flankeerivate kuulipildujate asetamine, mida tuleb lugeda tähtsamaks ülesandeks kaitse korraldamisel; b) takistuste ja järkjärguliste vastupanu joonte ehitamine, kuhu hulka kuuluvad traattõkked, barrikaadid, kraavid, lamutatud majad ja tankidevastased tõkked; d) keldrite korraldamine, missugune töö täidetakse peamiselt pioneridelt; e) ühenduste loomine majade ja keldrite vahel, et hõlbustada juhtimisülesannete täitmist; g) toidumootori, varustuse ja laskemoona ladude ehitamine, joogivee punktide korraldamine. Asula kaitse teostamisel peavad kaitsjad põhjalikult tundma selle topograafiat, tänavate ja puisteede suuna j.n.e.; juhti-

mine tuleb organiseerida väga täpsalt, noorematele juhtidele tuleb anda võimalikult rohkem iseseisvust, kuna väga tihti nad ei tea, mis teevad naabrid. Asula kaitsmine antakse tavaliselt mingisuguse ühe üksuse kätte; kui see pole aga võimalik, siis üksus asetada nii, et üks tema tiibadest tuleks välja asula ääre ja ta saaks flankeerivalt tulistada maastikku, mis asub selle tiiva ees. Artiklit lõpetades arwab autor, et osavale jalaväele ja sama osavale suurtükiväele asulad pakuvad mõningaid paremusi kaitselahingu läbiviimisel, mida ei tohiks ära kasutamata jätta.

2. Sõjabibliograafiline ülevaade. Kk.

BIBLIOGRAAFIA.

Japonskoje vremennoje nastavlenije po obutšeni ju legkogo tankovogo otrjada 1930. Tõlge jaapani keelest. Moskva, 1931. 35 lk. Hind 0,45 kr. (Kv. st. raamatukogu nr. 20383).

Jaapani ajutine eeskiri kerge tanki üksuse väljaõpetamiseks annab abinõu tankide väikeste üksuste väljaõppeks kompani piirides. Eeskirjas väljendatakse samu vaateid kui prantsuse omadeski tankide kasutamisel. Eeskiri annab ülevaatliku ja kujuka pildi tankiosade väljaõpetamisest Jaapani sõjaväes.

Sport.

Veeremängu võistlused.

Pühapäeval, 10. skp. peeti Tallinna garnisoni ja Tallinna veeremänguklubide vahelist veeremängu võistlust. Mõlemad klubid esinesid neil võistlustel 12-meheliste meeskondadega, kusjuures lõputagajärgede arvestamisel võeti arvesse ainult 10 parima mängija tagajärjed. Võistlused algasid täpsalt kell 12 ja lõppesid kell 1600. Võistlused kujunesid äärmiselt tasavägisteks ja pinevateks. Võitjaks tuli Tallinna garnisoni veeremänguklubi 5719 silmaga, vastu 5534 silma, seega 185-silmalise paremusega. Möödunud aastal võitis Tallinna veeremängu klubi 5935 silmaga, vastu 5667 silma, seega 268-silmalise ülekaaluga.

Käesolevatel võistlustel parandas Tallinna garnisoni veeremängu klubi oma eelmise aastal 10-mehe tagajärge 52 silmaga, kuna Tallinna veeremänguklubi kaotas 401 silma.

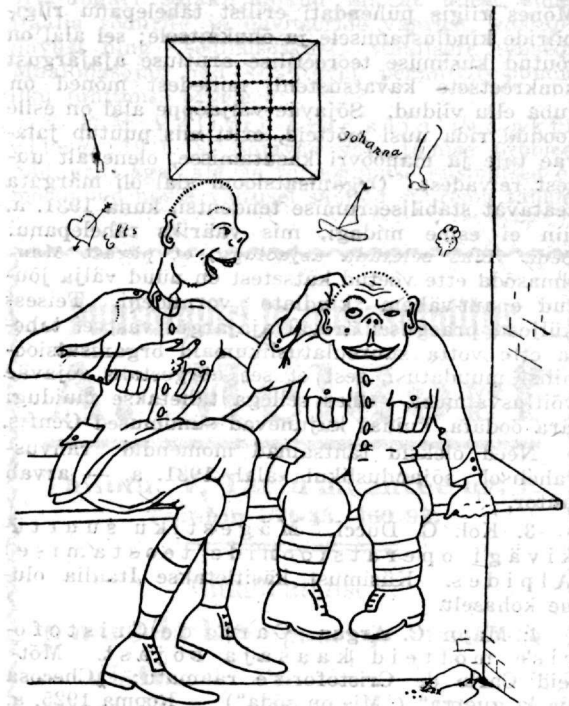
Üksikud mängijad näitasid tagajärge:

Tallinna garnisoni veeremänguklubil — 1) kapten Haltrik — 339+286=625 silma (esimene tagajärg on saavutatud „Sõdurite Kodu“ veeremängu teedel ja teine — „Estonias“); 2)

härä Rüütel — 260+344=604; 3) v.a.o. Nõmmov — 271+317=588; 4) härä Brommig — 301+267=577; 5) ja 6) allohv. Roster — 314+258=572; härä Norgan — 250+322=572; 7) leitnant Kaivo — 311+259=570; 8) härä Tomberg — 287+266=553; 9) leitnant Arenberg — 308+233=541 ja 10) härä Järv — 288+229=517.

Tallinna veeremänguklubil — 1) härä Muro — 284+342=626; 2) härä Janson — 303+264=567; 3) härä Lauba — 267+295=562; 4) härä Resev-Resel — 280+281=561; 5) härä Viin — 317+243=560; 6) härä Soonik — 249+251=500; 7) härä Tobias — 276+272=548; 8) härä Virma — 282+258=540; 9) ja 10) härä Hansen — 253+282=535 ja härä Espenberg — 299+236=535.

Võistluste lõpul Tallinna veeremänguklubi esimees härä Janson andis üle rändauhinna — veeremängija kujud marmor alusel — Tallinna garnisoni veeremänguklubi esimehele kolonel Tuiskile, kes seda lubas järgmisel aastal kaitsa veel suurema hoole ja püüdega.

„Sõber Juss, ära kurvasta, sest meie oleme ju nüüd ka „üleajateenijad“; kuna kaasteenijad vabanevad täna sunduslikust teenistusest, peame meie kartseris istunud aja järele teenima.“

SISUSTIK: Viieteistkümne aasta eest pandi nurgakivi meie kaitseväele. — Jaan Tõnisson. Rahvuslikele väeosade tekkimise loost. — A. Tõnisson. 1. Eesti rahvuspolgu vormeerimine ja tegevus 1917. aastal. — E. Alver. Mälestusi 1. Eesti polgu Haapsalu ajajärgust. — O. Kurvits. 1. Eesti polk iseseisvuse väljakuulutamisel. — O. Kurvits. 1. Eesti polk Saksa okupatsiooni päevil. — O. Heinze. Võitlesime ja võitsime. — A. Tomander. 1. jalaväerüü. Vabadusesõjas. — A. Balder ja P. Määr. 1. jalaväerüü. järvede liini kaitsel ja Kuplja lahing. — A. Kaimik. Mälestusi 1. jal. polgu 6. roodu sünnipäevast. — P. Määr. Sõjas langesväärni vastu j. m.

Vastutav toimetaja kolonel A. TRAKSMANN. Väljaandja „Sõdur“, Tallinn, Toompeal, Toomkooli tän. 7.

A.-S. „EESTI REISIBÜROO“

PEAKONTOR: Tallinn, Kinga tän. 3, tel. 433-20 ja 433-21.

OSAKONNAD: Tartus, Suurturg 7, tel. 3-72.

Pärnus, Rütitli tän., Endla majas, tel. 113.

PILETIKASSAD: Tallinnas, Balti jaamas, telefon 438-92.
Tartu raudteejaamas;

Telegrammide aadress: „ERBO“, Tallinn resp. Tartu, Pärnu.

Raudteepiletite müük: a) kodumaal kõikidesse jaamadesse;
b) välismaale kõikidesse suurem. linnadesse.

Esitused ja agentuur kõikidelt suurematelt Euroopa reisibüroodelt.
Ringreisipiletid turistidele.

Rahavahetus ja valuuta müük reisijatele.

Välismaa passide ja viisumite muretsemine.

Laevasõidupiletid kõikidele kodumaa ja Baltimere liinidele.

Ookeanilaevade piletid Inglise, Saksa, Prantsuse, Rootsi ja
Ameerika liinidel kõikidesse maailmaosadesse.

Kanaadasse piletid Canadian Pacific Railway Co liini peale.

Õhusõidu piletid „Aero“ ja „Deruluft“ liinidele.

Kõiki sorti

hõõveldatud ja hõõveldamata

ehitusmaterjali

soovitab saeveski ja
ehitusmaterjalide ladu

KARL SIMON

(end. Konst. Jürgens)

Tallinn,

Rannavärava puiestee 19.

Telefon 441-53.

RESTORAN - HOTELL

„DU NORD“

RATASKAEVU 3.

TELEFON 433-45.

KÕIGE PAREM TALLINNAS.

SUUREPÄRANE

ROOTSI EINE

kella 11—2 päeval 75 senti
KEVADE UUDISTOITUDEST

Lõunakaart kokku seatud
kevade roogadest. Lõunal
ja õhtul mängib kapell vii-
ulik. hr. LEHRI juhatusel.

PARIM KÖÖK.

Eesti Paberi A.-S.

TALLINNAS, Lai tän. 11.

Telefonid: juhatus 438-96
raamatup. osak. 438-97
müügi osakond 438-98
ladu 438-99

**Toimetab järgmiste paberivabrikute
toodete müüki Eestis:**

Põhja Paberi & Puupapi Vabrikute A.-Ü. Tallinnas,
A.-S. Tallinna Paberivabrik E. J. Johanson, Tallinnas,
A.-S. Türi Paberi & Puupapivabrik, Türi l.
A.-S. Paberivabrik „Koil“, Kohilas.

Mööbliäri ja tööstus

I. KALLO

Tallinn, S. Karja 18, tel. 446-89

Soovitab oma rikkalikust valikust kõik-
sugu **mööblit ja toasiseseadeid.**

Hinnad mõõdukad.
Järelmaks võimaldatud.

KULLASEPA-, KELLA- JA KRISTALLASJADE ÄRI
TH. GRÜHN & Ko.

HARJU 28

TALLINN

TEL. 436-03

Kõige kasulikumalt ja sood-
samalt ostate oma **mööbli**

VEENUS'E

juurest. Töö headus rahul-
dab kõige nõudlikuma ostja

Äri Narva mnt. 19. Tehas Magasini 3-b.

Tallinn.

Maksutingimused soodsad!

Tel. (20)404.

Osaühisus Tallinna Külmetushoone

Võtab hoiule kõikisugu, kiiresti rikkimine-
vaid **kaupasid** suurel ja väikesel arvul
Tallinn, U. Sadama tän. nr. 2.

Aktsia-Ühisus

EESTI KIVI-ÕLI

Raudteejaam: KIVIÕLI.

Postiagentuur: KIVIÕLI.

Telegrammide aadress: Steinõl-Lüganuse.

Telefon: Sonda 15.

Kinni-
tatudkauba-
märk.

**Põlevkivi kaevandus.
Õlivabrik ja õlide rafineerimine.**

Tööstuse eriala:

- I. **Kütte-õli**, jõu-õli, immutus-õli ja sellesarnased saadused.
- II. **Kodumaa bensiinid** parimas headuses: „ESTOLIN“ (kinnitatud kaubamärk) — lennukite, sõidu- ja veoautode jaoks vastavates headustes. „ESTOL“ (kinnitatud kaubamärk) — piirituse denatureerimiseks.

ütle Tallinna suurim valik

KONSERVE**Eriti kaitseväelastele:**

**Kanepraad kapsaga
Kanapoeë, praetud
Borsh-supp
Kasseli Ripsper**

Autosõitudel, jahil ja laagris soojendate karpi ainult 15—20 min. ja ülimatev toit on valmis.

V. Demin**Viru 1. Tel. 455-04****Lugupeetud mööblitarvitajad!**

Ostu ja tellimiste puhul palun külastada

Ed. Donald'i
mööblitööstust ja äri
Narva mnt. nr. 31

Töö headuse ja vastupidavuse suhtes rahuldute täiesti.

Lauahõbedadsuures valikus
odav. hindadega**o/ü J. Rubin**

asut. 1880 a.

Tallinn, Viru 17, tel. 447-36.

Soovitame**oma rikkalikust laost:**

dünamiiti,
astraliiti,
amatooli,
ammonaali,
pürokseliini,
meliniiti,
lõhkekapslid,
süütenööri,
elektrisütikuid,
kapslitonge,
kivipuuterast

j. n. e.

Tarvitajad! Ostke ainult kodumaa lõhkeaineid,
sellega takistate valuuta väljavoolu.

A.-S. Kapsi ja Ko.

osakond

„Lõhkevõime“

TALLINN, Rütli 15, tel. 444-77.

Teadaanne!

Sellega teatan kõigile oma lugupeetud kaubatarvitajatele, et olen oma

Teadaanne!**koloniaal- ja tubakakaupluse**

üleviinud Vana-Viru tänavalt 9 Väike Karja tän. 9,

endise B. Michelson & Ko. ruumidesse, linna apteeži vastu. Loodan, et lugupeetud kaubatarvitajad mind uuel kohal sama lahkesti meeles peavad kui senigi.

Telef. 451-67.

Aupaklikult

E. Vildtag.

Napsi- ja likööriabrik

O/ü. „EMLO“

Asutatud 1920 a.

Soovitab oma peenemaitsetisi

Konjake: Vieux	Likööre: Curaçao	Napse: Vodka
Old Brandy	Cherry Brandy	Kümmel
Très Vieux jt.	Crème d'Orange jt.	Subrovka jt.

Saadaval igas veinikaupluses ja restoranis kogu Eestis**Tallinn, Pikk tän. 17. Tartu ladu, Riia t. 22-a.**

Telefon 431-08.

Telefon 13-65. (Ainult en-gros müük).

Piiritusepuhastamise vabrikute o.-ü.

(Rosen & Ko.)

Kuldauraha Pariisi näitus. 1924. Grand Prix Tallinnas 1925.

TALLINN,
MEREPUUESTEE 15
KÕNETRAAT 304-26**„TALLINNA VIINAVABRIK“**
ühes parfümeeria ja kosmeetika osakonnaga.

I ERIALA: Crème de Mandarine, Kümmel, Pomerants, Vene vodka, Brandi V. S. O., ***, **, Standart Extra jne.

II ERIALA: Eau de Cologne — triple, double, aux fleurs, hambapasta „Sanadont“, puuder jne.

Kõiksugu napsid, liköörid ja nalifkad on saadaval kõikides suuremates kauplustes, restoranides ja suuremal arvul vabriku laos.

Siidi, kunstiidi ja voodririidet, vattiini,**trikoo, trikoopesu, sukke sokke, salle,****kaelasidemeid, siidi-, kummi-****ja kõiksugusi paelu ning moekaupu****valmistab kõige paremas headuses****A.-S. „RAUANIIT“**

Tallinn, Rannavärava puiestee 7.

Kõnetraat 440-54.

Kerged, tugevad
meeste, poeg- ja
tütarlaste

jalanõud
ja elegantsed
naisterahva
KINGAD

mehaanilisest vabrikust

„Flamingo“

Müük o m a kauplustes:

Tallinn, Vanaturukael 3.
„ Öllepruuli 2. Praakaupl.
Tartu, Kaubahoov 3. Pärnu, Rütli 29.
Viljandi, Tartu 7. Valga, Kesk 23.
Narva, Suur 20. Petseri, Ladupl. 10
Tõrva, Berenstrauch.

Seebivabrik ja kosmeetika
laboratoorium

„RIVIERA“

omanik B. GLÜCKMANN

Suur Pärnu mnt. 120.

Asut. 1900 a. Telef. 462-52.

SOOVITAB TUNTUD HEADUSES:

Kirjut seepi,
Sauna seep „RIVIERA“ Nr. 52,
Inglise seep,
Majanduse seep nr. 16,
Sauna seep „Progress“,
Roheline seep.

Kõiksuguseid tualettseepi pileeritud ja
pileerimata.

Kosmeetika tarbed

Lõhnaõlid, puuder j. n e.

Esimese järgu kaup.

Hinnad odavad.

Taimevõitehas
„Eesti Kokovar“

Ostke ainult
kõrges headuses

taimevõid **„ASTA“**

Tallinnas, Volta tän. nr. 3.
Telefoni nr. nr. 439-53 ja 441-96.

Plekitööstus
G. LINHOLM

Tallinn, V. Kalamaja tän. 32.
Telefon 439-93.

Suurim ja täielikum
oma sisseseadelt Eestis.

Valmistab igasugu plekk-
artikleid ja teeb kõiksugu
väljastantsimistõid nii trü-
kitud, värvilisest kui ka
valgest plekist.

Gustav Pihlakas

**Paberikaupade, kirjaümbrikute,
kõitmise ja lineerimise tööstus.**

Tallinnas, Vaksali pst. 2.

Telefon 434-79, 429-65.

Valmistab ja müüb:

Kirjaümbrikke igas suuruses ja värvis, voodriga ja ilma. Postkaardi- ja amatöör-albume suure valikus, lihtsatest kuni kallihinnaliste nahkköideteni. Konto- raamatuid igas liniatuuris. Kopeerraamatuid. Regis- traatoreid. Kiirõmblejaid. Aktikaani. Kaustikuid. Dokumentide mappe. Kirjaplokke. Ilupaberit map- pides. Block-notesid. Postpabereid, lihtsaid ja lina- seid Kirjaaluseid. Kirjamappe. Paberikorve. Teada- annete lehti igas kaustas. Kuldkirjatrükki. Iluköiteid.

Töö võistlemata headuses.

Hinnad mõõdukad.

E. Raudteelaste Tarvitajateühisus

Kontor: Tallinn, Narva mnt. 27.

Kõnetr.: 312-27.

Liikmeid: 4000.

Kauplusi: 25.

Ühisusel oma kapitale 10.000.000 snt.

Toiduainete kauplused Tallinnas:

1. Telliskivi 24.	2. Telliskivi 37.	3. Õle 33	4. Oskari 54.
5. Kopli 20.	6. Falkpargi 12-a.	7. S. Ameerika 15.	

Lihakauplused:

8. Telliskivi 24.	9. Turukaubamaja 1 ja 2.

Segakauplused:

10. Nõmmel, S. Pärnu mnt. 48. 11. Kehras, Gutmani majas. 12. Aegviidus, Tomassovi majas. 13. Lehtses omas majas. 14. Tapal, Lai 3. 15. Sondas, omas majas. 16. Kohtlas, Ontovi majas. 17. Käva põlevkivi kaevanduses. 18. Kohtla-Järve põlevkivi kaevanduses. 19. Kukruse põlev- kivi kaevanduses. 20. Narvas, Joala 11/18. 21. Kaareperas, Raudteelaste Kodus. 22. Jänedal, Jürgenthali majas.

Vagun-kauplused liiguvad: Tallinn - Tartu - Narva - Haapsalu ja Sonda - Mustvee liinil.

Leiva- ja saiatööstused: Aegviidus ja Kohtla-Järvel.

Piimatööstus: Tallinnas, Uus Tatari tän. nr. 3.

Ühisuse kauplused on kõige soodsamad ostukohad kõigile tarvitajale. Teenimine aus, kor- ralik ja vastutulelik. Kaubad olemas igasuguses väärtuses ja müüakse välja väärtusele vastava õiglase hinnaga, õige kaalu ja mõõduga.

Toimetus ja talitus Toompeal, Toomkooli tän. 7. Kõnetr.: Sõjaväe 163.

A.-S. „ÜHISELU“ trükk, Tallinn, Pikk tän. nr. 42.

Kreenholmi Puuvillasaaduste Manufaktuuri o/ü.

Asut. 1857 a.

Ketrusvärtnaid 500.000
Kangrutelgi 4.000

Valmistatakse: puuvillariiet igatseltsi, pleekimata, pleegitud ja värvitud, lõnga, sukalõnga ja vatti

Vabrik: Kreenholm, Narva kaudu.

Valitsus: Tallinn, Pikk t. 68, telef. 426-63.

A.-s. Vennad Kimberg

Kontor: Nunne 16.
Telef. 448-17.

Vabrik: Katusepapi 35.
Telef. 304-34.

Suur väljavalik:

KÕIKSUGU E HITUSE TARBEID, nagu: naelad, traat, tsingitud ja must plekk, katusepapp, seinapapp, isoleerpapp, lukud, hinged, sharniirid, puukruvid, aknakreemid ja haagid, praeahjud, ahjuuksed, pliitad, siibrid, värnits, tsinkvalge, tinavalge j. n. e.

TÕÕRIISTAD: saed, viilid, pöitlet, hõõvlirauad, tangid, kirved j. m.

TARBEASJAD: panged, triikmasinad, priimused, labidad, hargid, aiarehad, piimakannud, okastraat, ketid, sahaninad ja -hõlmad, hobuserauad j. n. e.

Soodsad hinnad.

Soodsad hinnad.

Kaitsevägi

on varustatud jalanõudega

Kaitseväelased, varustage
ka oma perekondi nendega!
„Union“ jalanõud on müügil
kaitseväe majandusühisustes.

Vanim kodumaa saapa- ja nahatööstus suurima tootmislooniga.

Igasugused **villased ja puuvillased riided**

ostate kasulikult

kodumaa vabrikute riidekauplusest

HEINRICH TOFER

Tallinn, Suur Karja tän. nr. 15. Telefon 445-23.

*

Maaväe

Vormiriiet

kõiki seltsi

Mereväe

ülrikonna ja palitu jaoks

Lennuväe

alati laos.

Müük soodsail tingimustel, suurel ja väikesel arvul.